



TDAH

Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una GUIA per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**



**GENERALITAT
VALENCIANA**

Conselleria d'Educació,
Investigació, Cultura i Esport

Edita:



Autoria:

Teresa de Jesús Cuartero Cervera
Vicente Bueno Ripoll

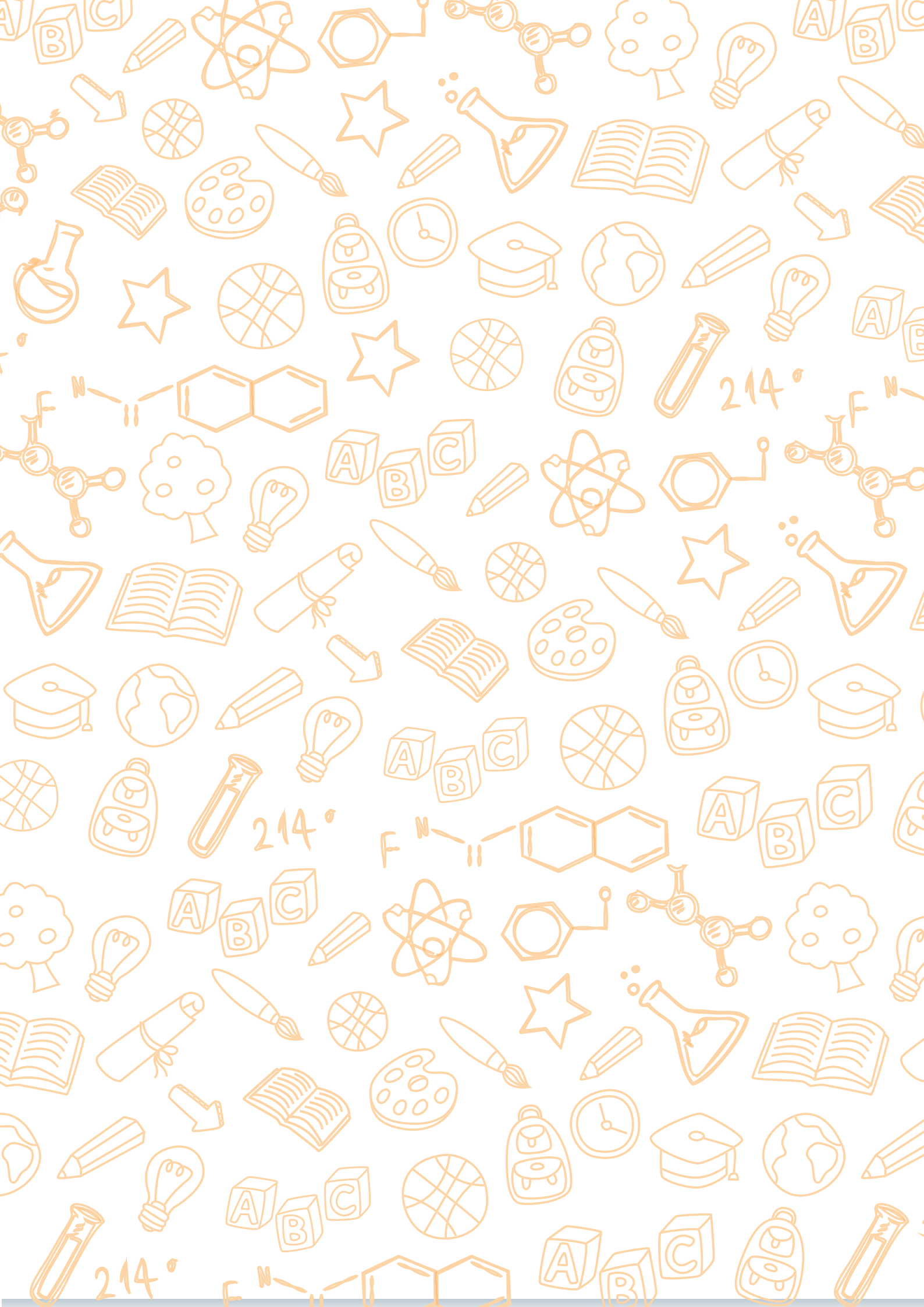
ISBN: 978-84-482-6237-2

Disseny i maquetació:

www.abranding.net

Il·lustracions:

Santi Sanchis



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

1

Introducció

Finalitat i objectius d'aquesta guia.

On es troben les necessitats específiques de suport educatiu de l'alumnat amb TDAH?

2

La relació amb les famílies

Comunicació.

Coordinació.

Formació.

3

El tractament del trastorn

Àmbit educatiu.

Àmbit sanitari.

Coordinació de la intervenció.

4

Procediments d'intervenció

Detecció i inici del procediment.

Diagnòstic clínic.

Identificació de les necessitats específiques de suport educatiu.

Procediment d'avaluació de les necessitats específiques de suport educatiu.

5

Assessorament psicopedagògic des dels coneixements científicopedagògics

Aportacions des de les neurociències.

Aportacions des del model d'escola inclusiva.

Trenquem l'estigma sobre el TDAH.

6

Valoració de les necessitats educatives

Aspectes que cal considerar en l'avaluació psicopedagògica en relació a l'alumne o alumna.

Aspectes que cal considerar en l'avaluació psicopedagògica en relació al context escolar.

Aspectes que cal considerar en l'avaluació psicopedagògica en relació al context familiar.

7

Planificació de la resposta educativa

Concreció de les necessitats.

Organització dels suports.

Informe psicopedagògic i proposta del Pla d'actuació personalitzat.

8

El Pla terapèutic i el Pla d'actuació personalitzat

El Pla terapèutic (PT).

El Pla d'actuació personalitzat (PAP).

Estratègies d'adaptació curricular que poden incorporar-se al PAP.

Promoció o permanència en un curs.

Orientació educativa: assessorament psicopedagògic i acció tutorial.

9
Pautes d'actuació i estratègies per al centre i el professorat

Mesures generals de centre: el Pla d'atenció a la diversitat i inclusió educativa (PADIE).

Mesures inclusives en l'aula.

Disseny universal per a l'aprenentatge (DUA) i TDAH.

10
Pautes d'actuació i estratègies generals per a les famílies

Aplicació de programes en l'entorn familiar.

Seguiment i avaluació.

11
Models i exemples d'estratègies inclusives i programes específics

Estratègies d'inclusió.

Programes específics d'intervenció.

12
A mode de conclusió

13
Bibliografia

14
Bibliografia web

15
Enllaços d'interés

16
On adreçar-se

17
Annexos

Annex I
Acrònims.

Annex II
Definicions.

Annex III
Legislació.

Annex IV
Qüestionaris d'intel·ligència emocional.

Annex V
Qüestionari d'Orientació Professional IAC.

Annex VI
Metodologies i recursos per a una educació inclusiva.

Annex VII
Orientacions generals per a les famílies.

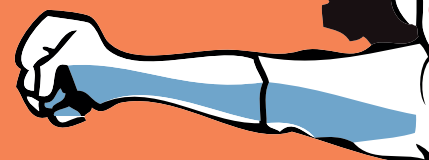


TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

1 >>

Introducció



INTRODUCCIÓ

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**



Finalitat i objectius d'aquesta guia.

On es troben les necessitats
específiques de suport educatiu de
l'alumnat amb TDAH?



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Finalitat i objectius d'aquesta guia

Aquesta guia pretén difondre entre el professorat i les famílies, així com entre els orientadors i les orientadores, unes indicacions bàsiques i criteris d'intervenció sobre les possibles necessitats específiques de suport educatiu de l'alumnat que presenta trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat (TDAH).

És una proposta pràctica per a donar una millor resposta educativa a la diversitat que permeta la inclusió eficaç de l'alumnat amb TDAH en el sistema educatiu i li ofereixi l'oportunitat d'enfrontar-se a la vida en igualtat de condicions. Es pretén donar a conèixer a la comunitat educativa aspectes generals del trastorn amb la pretensió que pugui servir d'instrument d'ajuda a l'atenció i la resposta educativa inclusiva davant d'aquest trastorn.

Es tracta d'un document obert sotmés sempre a revisió, a fi de millorar la detecció, identificació, avaluació i intervenció educativa des de la perspectiva de les bones pràctiques professionals i de millora contínua en la nostra tasca docent i orientadora.

On es troben les necessitats específiques de suport educatiu de l'alumnat amb TDAH?

El trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat (TDAH) és un trastorn neurològic originat en la infància que implica un patró d'inatenció, i/o hiperactivitat-impulsivitat que interfereix en el funcionament o el desenvolupament de la persona.

L'alumnat amb TDAH pot presentar necessitats específiques de suport educatiu (d'ara en avant, NESE), que poden variar en les diferents etapes de l'educació. Aquest alumnat pot tindre dificultats en l'atenció o en la impulsivitat-hiperactivitat que afecten la planificació i l'organització de les tasques en el procés d'ensenyament i aprenentatge, en la conducta, en l'autocontrol emocional i, en general, en el seu procés de desenvolupament que afecta els diferents contextos: escolar, familiar i social. Per a l'atenció de les seues necessitats educatives es recomanen estratègies inclusives i, de vegades, es requereixen programes específics.

Els seus símptomes es poden manifestar íntegrament o bé alguns poden ser predominants tant en l'expressió com en la presentació, que pot ser lleu, moderada o greu, segons el DSM-5, la versió 5 del Manual diagnòstic i estadístic dels trastorns mentals de l'Associació Americana de Psiquiatria (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*). S'han d'haver manifestat ja en la primera infància i almenys en dos dels contextos següents: escolar, familiar i social. També es caracteritza per una disfunció en els mecanismes de control executiu. Aquest patró persistent és significativament més freqüent i greu que el que s'observa en altres escolars de la mateixa edat i pot afectar de manera important el funcionament acadèmic, personal, emocional i social del xiquet o de la xiqueta.





El trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat (TDAH) és un trastorn del neurodesenvolupament, caracteritzat per alteracions o retard en el desenvolupament de les funcions vinculades a la maduració del sistema nerviós central, que s'inicien en la infància i segueixen un curs evolutiu estable, tot i que se'n pot modificar la simptomatologia en la interacció amb el context.

Per a alguns autors, el dèficit d'atenció i la hiperactivitat-impulsivitat són l'expressió conductual i observable d'un trastorn en el funcionament cognitiu (Artigas-Pallarés, 2009). Les alteracions en el funcionament cognitiu repercuteixen en els àmbits social, emocional i curricular de l'alumnat que presenta TDAH.

El TDAH és un dels trastorns neurològics amb més prevalença en l'alumnat. Orjales (2005) estima que entre el 3% i el 5% de la població en edat escolar presenta TDAH, que es pot mantindre en l'edat adulta. La sospita de TDAH representa un dels motius més freqüents de consulta en neuropediatria i una de les demandes més habituals que efectua el professorat als serveis especialitzats d'orientació (serveis psicopedagògics escolars i departaments d'orientació). Per si mateix, també suposa més del 50% de les demandes de col·laboració de sanitat a educació per a poder efectuar un diagnòstic clínic.

TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

N'hi ha més prevalença en xiquets que en xiquetes. I aquesta prevalença varia segons els subtipus de TDAH: inatenció, hiperactivitat-impulsivitat i combinat. Biederman et al. (2002) en van presentar la freqüència, en percentatge dels subtipus de TDAH segons el gènere. El subtipus *inatenció* és més freqüent en xiquetes que en xiquets. El subtipus *hiperactivitat-impulsivitat*, és el menys freqüent dels tres, en percentatges similars en les xiquetes (i en els xiquets). El subtipus *combinat* és el que afecta més població i té més freqüència en xiquets que en xiquetes.

Les repercussions del TDAH sobre el desenvolupament personal i familiar de la persona afectada han motivat l'increment d'investigació en els últims anys. El trastorn pot canviar en el transcurs evolutiu. En els primers anys preval la hiperactivitat i la inatenció. A mesura que s'arriba a l'adolescència, la hiperactivitat decreix, la inatenció es manté i augmenten les conductes impulsives. De vegades es poden associar altres conductes inadequades o trastorns que es poden incrementar i poden afectar el desenvolupament evolutiu, per això és important atendre de manera adequada les necessitats específiques de suport educatiu precoç d'aquest alumnat.

No totes les persones amb TDAH manifesten els mateixos símptomes ni amb la mateixa intensitat. En els criteris diagnòstics del *Manual diagnòstic i estadístic dels trastorns mentals en la cinquena versió (DSM-5)*, es presenten els tipus, la remissió i la gravetat actuals, en funció dels símptomes predominants.

Guia de referència dels criteris diagnòstics del DSM-5

Especifiqueu si:

- 314.01 (F90.2) Combinada: si es compleixen el criteri A1 (inatenció) i el criteri A2 (hiperactivitat-impulsivitat) durant els últims 6 mesos.
- 314.00 (F90.0) Presentació predominant amb falta d'atenció: si es compleix el criteri A1 (inatenció), però no es compleix el criteri A2 (hiperactivitat-impulsivitat) durant els últims 6 mesos.
- 314.01 (F90.1) Presentació predominant hiperactiva-impulsiva: si es compleix el criteri A2 (hiperactivitat-impulsivitat) i no es compleix el criteri A1 (inatenció) durant els últims 6 mesos.

Especifiqueu si:

- En remissió parcial: quan prèviament es compleixen tots els criteris, no tots els criteris s'han complert durant els últims 6 mesos, i els símptomes continuen deteriorant el funcionament social, acadèmic o laboral.

Especifiqueu la gravetat actual:

- Lleu: pocs símptomes o cap símptoma estan presents a banda dels necessaris per al diagnòstic, i els símptomes només produeixen deterioració mínima del funcionament social o laboral.
- Moderat: símptomes o deterioracions funcionals presents entre "lleu" i "greu".
- Greu: presència de molts símptomes a banda dels necessaris per al diagnòstic o de diversos símptomes particularment greus, o els símptomes produeixen deterioració notable del funcionament social o laboral.

L'acció educativa de l'entorn, principalment la que aporta la família i l'escola, té una gran repercussió sobre l'alumnat amb TDAH. Per això, una detecció precoç, un diagnòstic correcte i una bona intervenció educativa, sanitària i familiar n'afavoriran l'evolució positiva.

Cal realitzar la intervenció interdisciplinària social, sanitària i educativa amb l'alumnat que presenta TDAH, així com la coordinació amb la família i tots els serveis que l'atenen.

En algunes publicacions de l'àmbit clínic es descriu com de vegades el TDAH conviu amb altres trastorns (comorbiditat).



COMORBIDITAT AMB TDAH

Trastorn	Taxa aproximada amb TDAH
<ul style="list-style-type: none"> Trastorns d'aprenentatge. 	<ul style="list-style-type: none"> 39 % trastorn de la lectura. 30 % trastorn del càlcul.
<ul style="list-style-type: none"> Trastorn del desenvolupament de la coordinació motora. 	<ul style="list-style-type: none"> 52 %
<ul style="list-style-type: none"> Trastorn del desenvolupament de la parla, trastorns expressius (pragmàtics). 	<ul style="list-style-type: none"> 10-54 %
<ul style="list-style-type: none"> TGD. 	<ul style="list-style-type: none"> 26 %
<ul style="list-style-type: none"> Trastorn negativista desafiant. 	<ul style="list-style-type: none"> Entre 40 i 60 %
<ul style="list-style-type: none"> Trastorn dissocial. 	<ul style="list-style-type: none"> 14,3 %
<ul style="list-style-type: none"> Trastorn de tics/síndrome de Tourette. 	<ul style="list-style-type: none"> 10,9 %
<ul style="list-style-type: none"> Abús de substàncies. 	<ul style="list-style-type: none"> Adolescència risc entre 2-5 vegades 15.
<ul style="list-style-type: none"> Trastorns de l'estat d'ànim. 	<ul style="list-style-type: none"> Entre 3,8 % i 2,2 %
<ul style="list-style-type: none"> Trastorn d'ansietat. 	<ul style="list-style-type: none"> Entre 25 % i 35 %

Font: Guia pràctica clínica del TDAH en xiquets i adolescents. Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat. 2012.

TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

L'alumnat que presenta TDAH, a més de la falta d'atenció i la hiperactivitat-impulsivitat, de vegades manifesta algun tipus de dificultat en alguna de les àrees següents:

- Àrea motriu: falta de control motriu, parla de manera atropellada, dispràxia, dificultats en la motricitat fina que pot influir en la destresa manual en l'escriptura i en altres tasques.
- Àrea cognitiva: dificultat d'autoregular la seua pròpia conducta i falta de diàleg intern, per la qual cosa poden necessitar més temps per a respondre a qüestions en exàmens i dur a terme tasques escolars.
- Àrea curricular: poden presentar alguna dificultat en el seu procés d'ensenyament i aprenentatge, en diferents àrees: llenguatge i matemàtiques (trastorn de l'aprenentatge en la lectura i escriptura, disgrafia, disortografia o discalculia).

En el cas d'un possible retard en l'adquisició del codi fonològic i morfològic, pot estar afectada la comprensió de textos o la resolució de problemes. Si manifesten dificultats en l'àrea cognitiva, que es tradueixen en oblit en les seues tasques, i dificultats de seguir diverses ordres, aquestes poden repercutir en la qualitat, la quantitat, el ritme i la velocitat del treball, en un rendiment escolar per davall de l'esperat, en un retard curricular, etc.

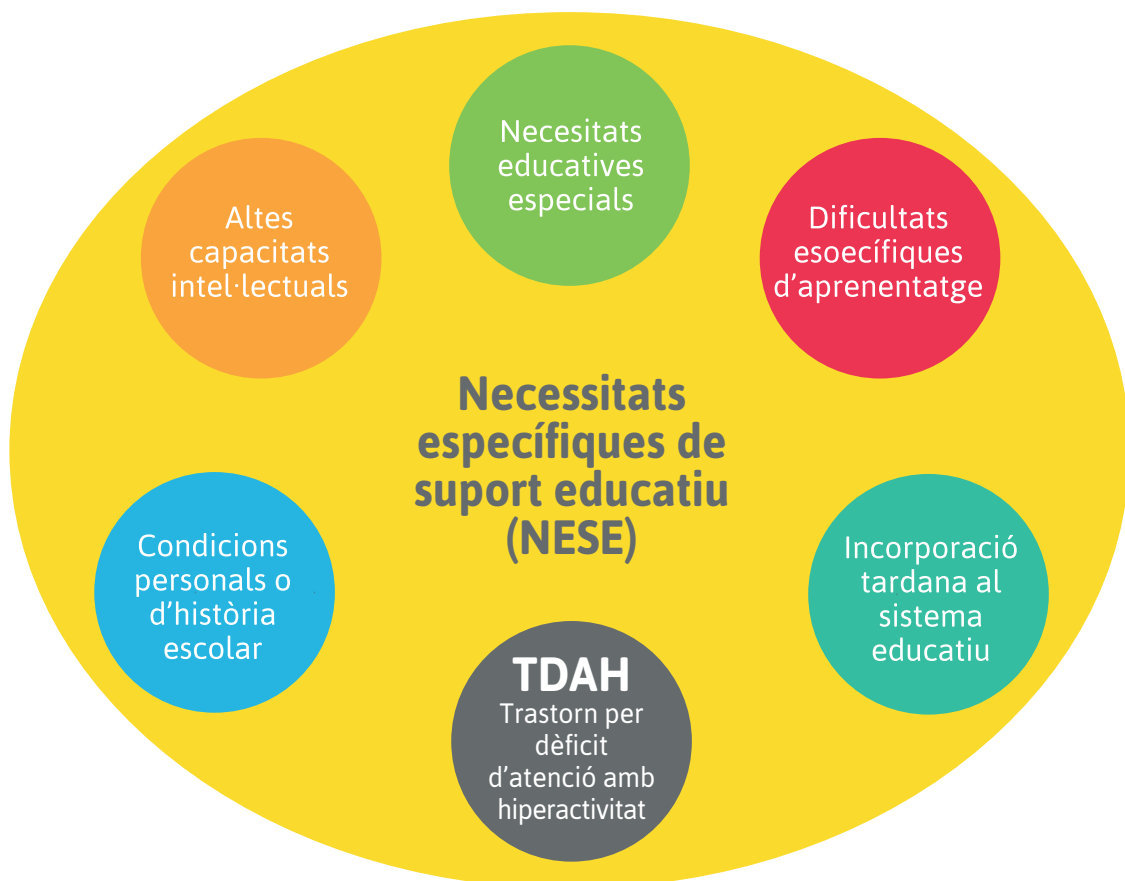
- Comportament: en moltes ocasions, la seua conducta de vegades no és l'apropiada al context, a causa de la falta de regulació d'aquesta. Convé diferenciar una mala conducta realitzada de manera voluntària, intencionada, d'una conducta involuntària sense intenció, deguda a un desordre. Si el comportament segueix un patró d'irritabilitat, amb una actitud desafiadora o venjativa persistent i està afectant la seua vida escolar, social i familiar, caldrà consultar l'orientador o orientadora del centre perquè es plantege la derivació al servei sanitari per sospita d'un possible trastorn de conducta oposicionista, desafiadora.
- Àrea social: l'incompliment de normes els porta de vegades a sancions escolars i fins i tot a l'expulsió. Solen tindre una competència social baixa deguda a habilitats interpersonals de comunicació i socials escasses.
- Àrea emocional: pot presentar reaccions desmesurades als fets, falta de maduresa, fins i tot amb un comportament infantil de vegades. Es pot veure agreujat amb trastorns de l'estat d'ànim, depressió, ansietat o afecte. Tenen dificultat per a inhibir les seues reaccions emocionals.



És de vital importància no centrar-se en els aspectes negatius o punts dèbils sinó en els punts forts i aspectes positius de l'alumnat; en general amb tot l'alumnat, i especialment amb més rellevància en l'alumnat que presenta TDAH. Interpretar la seua conducta com a falta d'interés o pensar que es tracta d'un xiquet malcriat no contribuirà més que a minar el seu autoconcepte i la seua autoestima. No hem de subestimar-los, cal saber que de vegades rendeixen per davall del que s'espera, però això no significa que no puguin assolir els seus objectius. Cal creure-hi i donar-los la seguretat que poden assolir-los; transmetre missatges positius els ajudarà.

L'alumnat amb TDAH pot presentar necessitats específiques de suport educatiu, és a dir, requerir, durant l'escolaritat o part d'aquesta, una atenció educativa diferent de l'ordinària. Part de l'alumnat amb TDAH pot presentar també necessitats específiques de suport educatiu derivades de les seues dificultats d'aprenentatge. Cal tindre una cura especial en l'avaluació psicopedagògica i en el Pla d'actuació personalitzat de l'alumnat amb trastorn de l'espectre de l'autisme que a més presenta TDAH i de l'alumnat amb altes capacitats intel·lectuals que a més presenta TDAH.

Gràfic 1. Alumnat amb necessitats específiques de suport educatiu



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

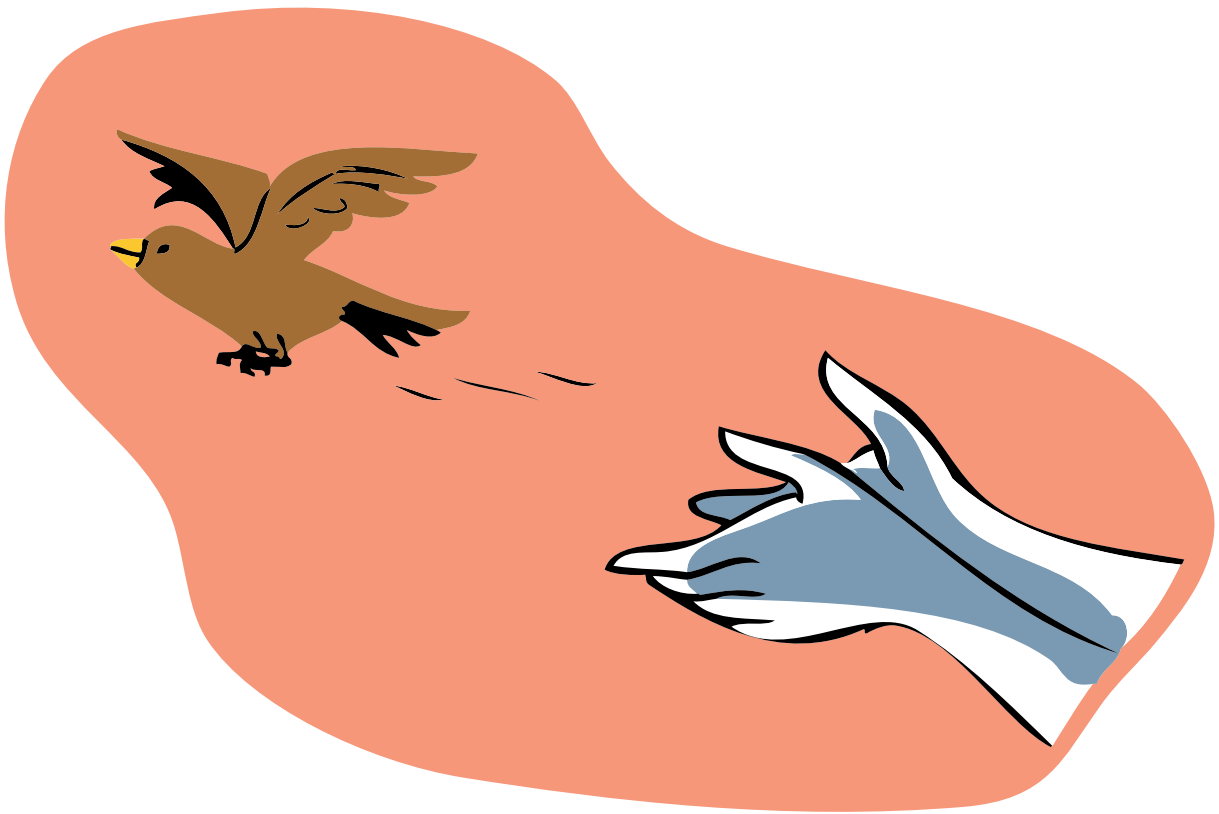
Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

El TDAH té un impacte significatiu en la competència acadèmica en la infància i l'adolescència i, en conseqüència, les escoles han de dur a terme mesures de suport i reforç educatiu des d'una perspectiva inclusiva.

És molt important preveure els aspectes positius de l'alumnat que presenta TDAH per a anar millorant, a partir d'ací, la seua autoestima i el seu rendiment, i així poder abordar les seues necessitats educatives.

Des d'un enfocament tradicional, l'escola no sempre ha atés de la manera més adequada aquest alumnat i les seues diferències més notòries. L'homogeneïtat en els seus plantejaments pot resultar discriminatòria. Des de l'àmbit educatiu, la resposta més freqüent

s'ha dirigit a la manifestació dels símptomes nuclears del trastorn. De vegades s'ha confós hiperactivitat amb mal comportament, per la qual cosa es focalitza la intervenció en els aspectes negatius del seu comportament. S'utilitzen tècniques i estratègies tradicionals que podien ser eficaces per a resoldre els problemes de comportament de determinat alumnat, però de dubtosa eficàcia amb els que presenten TDAH.



Cada vegada es donen respostes educatives més inclusives a les necessitats educatives que puga presentar l'alumnat amb TDAH. L'escola inclusiva defén l'heterogeneïtat, es basa en les relacions personals i persegueix una educació de qualitat segons les necessitats individuals. Les metodologies de l'escola inclusiva permeten adaptar el contingut al procés d'aprenentatge de cada alumne i facilita el suport tècnic.

Es pot presentar comorbiditat, el TDAH pot anar associat a altres trastorns, com ara trastorns depressius o trastorns del control dels impulsos i de la conducta, que per si mateixos són molt més difícils d'atendre des de l'educació. En alguns casos, a causa d'un diagnòstic inadequat es pot confondre amb altres trastorns més greus i, en conseqüència, influir en la percepció que es té del TDAH. Per això és tan important un bon diagnòstic diferencial per a adequar la resposta educativa a les necessitats d'aquest alumnat.



2 >>

La relació amb les famílies





La família constitueix el primer context de desenvolupament del xiquet o la xiqueta, i posteriorment és l'escola el segon agent socialitzador, on durà a terme la seua inclusió educativa.

Investigacions recents respecte a les famílies de fills amb TDAH indiquen que hi ha una correlació positiva entre l'entorn familiar d'estimulació de l'aprenentatge (col·laboració basada en la llar) i la implicació en activitats escolars i extraescolars de les famílies cap a l'escola (col·laboració basada en l'escola).

Comunicació.

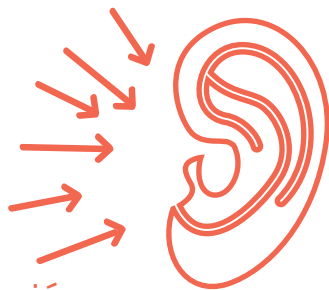
Coordinació.

Formació.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**



Comunicació

Del treball conjunt de les famílies i el professorat es beneficia l'alumnat en general i encara més l'alumnat amb necessitats específiques de suport educatiu.

Un eix comú basat en el diàleg, la cooperació i el respecte mutu fonamentarà i consolidarà la relació família-escola, i contribuirà a afavorir el procés d'ensenyament i aprenentatge de l'alumnat. Una bona relació família-escola, basada en els aspectes esmentats anteriorment, contribuirà al bon desenvolupament personal, cognitiu, emocional i social.



Coordinació

És desitjable desenvolupar objectius comuns, tècniques compartides i comunicació fluida entre l'escola i les famílies de l'alumnat amb TDAH. És convenient que se li proporcione a casa un ambient tranquil quan haja d'abordar les seues tasques, amb una sèrie de pautes estructurades que se li poden facilitar des de l'escola.

La intervenció i el seguiment de l'evolució de l'alumne diagnosticat amb TDAH són interdisciplinaris i, per tant, afecten els àmbits educatiu, sanitari i familiar. La família és clau en l'intercanvi d'informació entre educació i sanitat, per la qual cosa serà necessari el seu consentiment perquè la informació referent al trastorn que puga afectar el seu fill estiga a la disposició dels professionals educatius i sanitaris que intervinguen en els seus processos educatiu i terapèutic.

La família és la que pot facilitar a l'àmbit de l'educació l'informe sanitari de l'alumne i a l'àmbit sanitari, l'informe educatiu per a permetre la presa de decisions d'educació i de sanitat a escala multidisciplinària. En tot moment s'haurà de garantir la confidencialitat de la informació facilitada per la família.



Formació

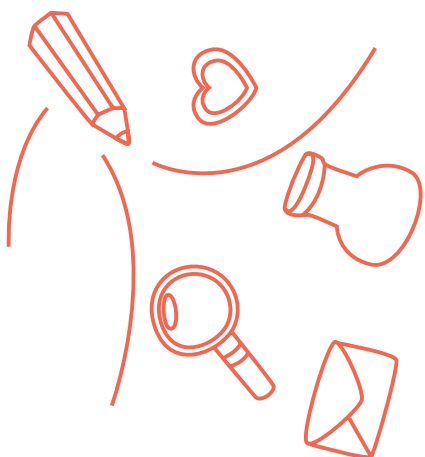
Convé facilitar la formació de les famílies de l'alumnat amb TDAH per a millorar la seua comprensió del que li passa i del seu comportament. Estan especialment indicats els seminaris d'assessorament per a les famílies de l'alumnat identificat, amb l'objectiu de ser un punt de trobada per a debatre i aprendre sobre els diferents aspectes i singularitats d'aquests escolars, així com compartir experiències a través d'escoles de famílies i poder participar amb tallers relacionats amb el TDAH.

És molt important generar en els centres escolars estructures de participació de les famílies en general, i de les famílies de l'alumnat amb TDAH en particular.

Així, per exemple, es pot constituir un equip encarregat de dissenyar activitats de formació en què participen les famílies mateixes i part del professorat.

Alguns exemples d'activitats vinculades a la formació de familiars poden ser els següents:

- Jornades de sensibilització sobre la diversitat dirigides a tota la comunitat educativa.
- Taula redona i debat en què es presenten bones experiències d'inclusió.
- Tertúlia literària dialògica en què s'analitzen textos sobre el TDAH.
- Taller pràctic sobre estratègies que es poden aplicar a l'àmbit domèstic per a millorar l'atenció i reduir impulsivitat.
- Seminaris de famílies en què s'aprofundeix sobre eines i competències de les famílies com a agents educatius.
- Grups d'entrenament sobre ajustos en la dinàmica familiar.



3 >>

**El tractament
del trastorn**





La detecció precoç del TDAH ens ajudarà a iniciar com més prompte millor la intervenció més adequada i previndre les possibles dificultats associades com poden ser el rendiment escolar insuficient, les dificultats en les relacions socials, la baixa autoestima i els trastorns de conducta.

Per a determinar el tractament del TDAH, tant en sanitat com en educació, cal tindre en compte la seua gravetat: lleu, moderat o greu.

Àmbit educatiu.

Àmbit sanitari.

Coordinació de la intervenció.



Àmbit educatiu

Quan al centre educatiu es detecte un alumne o alumna amb sospita de presentar TDAH, està indicat que el tutor o tutora, juntament amb l'orientador o orientadora, convoquen la mare, el pare, el tutor o tutora, o representant legal, per a informar-los de la situació detectada i de la conveniència de:

- Dur a terme una avaluació psicopedagògica.
- Efectuar una derivació, si escau, als especialistes sanitaris (Salut Mental Infantil, Neuropediatria) a través del facultatiu d'Atenció Primària (AP). El procediment per a fer aquesta derivació s'estableix en la Resolució conjunta d'11 de desembre de 2017, de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport i de la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública, per la qual es dicten instruccions per a la detecció i l'atenció precoç de l'alumnat que puja presentar un problema de salut mental.

L'orientador o orientadora (del Servei Psicopedagògic Escolar, del Departament d'Orientació o del Gabinet Psicopedagògic Autoritzat) du a terme, si escau, l'avaluació psicopedagògica, on identificarà tant les necessitats específiques de suport educatiu de l'alumna o l'alumne amb sospita de TDAH com aquells factors del context que afavoreixen o dificulten el seu aprenentatge, amb la finalitat de determinar les mesures educatives més adequades.

Després de l'avaluació psicopedagògica, l'orientador o orientadora elaboren un informe educatiu de coordinació entre serveis en què reflecteixen la seua avaluació psicopedagògica i la seua proposta sobre la conveniència o no de derivar l'alumne o alumna als serveis sanitaris corresponents.

Si es du a terme la proposta de derivació als serveis sanitaris, es remet a Pediatria o a Atenció Primària a través de la mare, del pare, del tutor o tutora o representant legal un informe educatiu de coordinació entre serveis. Amb aquesta informació, el facultatiu mèdic valora la derivació a l'especialista corresponent (USMIA, Neuropediatria o altres).

S'informa el tutor o tutora del centre educatiu sobre el procés que s'ha dut a terme. Tant el professorat com l'orientador o orientadora tenen l'obligació de guardar la corresponent confidencialitat dels temes tractats i el deure de sigil.

A causa de les característiques centrals que presenta l'alumnat amb TDAH i la repercussió que té en les diferents àrees de la vida de l'alumnat, la majoria de vegades cal que reba atenció educativa i psicopedagògica. És fonamental la implicació dels diferents professionals que intervenen en la seua educació.

La intervenció psicopedagògica en el marc educatiu és imprescindible perquè l'alumnat amb TDAH pot presentar falta d'atenció o de control d'impulsos, inquietud motora, baixa capacitat de seguir instruccions escrites i orals i tindre dificultats per a organitzar i planejar activitats que requereixen diversos passos, així com una baixa tolerància a la frustració.

En l'àmbit educatiu, l'orientador o orientadora identifica les necessitats específiques de suport educatiu de l'alumne o alumna fixa les bases perquè al centre educatiu s'establisca el Pla d'actuació personalitzat per a la seua atenció integral i per a organitzar la resposta educativa més adequada.

Des de l'àmbit escolar la intervenció amb alumnat amb TDAH s'organitza oferint respostes educatives inclusives depenent del diagnòstic clínic i de la identificació de necessitats educatives. Per a aconseguir-ho, es du a terme un informe psicopedagògic amb el Pla d'actuació personalitzat corresponent des d'una perspectiva inclusiva, en el qual, segons les necessitats individuals, s'hi dona resposta amb l'adaptació del contingut del procés d'ensenyament-aprenentatge de cada alumne o alumna i el suport tècnic que necessita.

En conseqüència, es preveuran mesures de suport i reforç ordinàries al centre i a l'aula, mesures organitzatives, metodològiques, pautes per a millorar l'atenció i el comportament, que s'hauran de plantejar per a cada etapa educativa, i si escau, extraordinàries com poden ser les adaptacions d'accés al currículum amb recursos materials, organitzatius o personals extraordinaris, programa de millora de l'aprenentatge i del rendiment o programes específics.

Seguint la recomanació de la *Guia pràctica clínica sobre el trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat* (TDAH) en xiquets o xiquetes i adolescents del Ministeri de Sanitat, Política Social i Igualtat, la detecció precoç del trastorn ens ajudarà a iniciar, com més prompte millor, la intervenció educativa adequada per a previndre els problemes associats com ara baix rendiment escolar, dificultats en les relacions socials, baixa autoestima o problemes de conducta.

Cal utilitzar protocols d'observació per a la detecció precoç a fi de poder dur a terme intervencions eficaces que servisquen per a una millor atenció educativa i sanitària d'aquest alumnat. En l'annex VII Orientacions generals per a les famílies, s'aporten una sèrie d'indicadors sobre comportaments de l'alumnat que són útils en el procés de detecció i atenció.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Àmbit sanitari

En sanitat, quan des de Pediatria, Neuropediatria, Atenció Primària o altres especialitats, per la seua pròpia valoració, o per demanda de la família, es tinga sospita que el xiquet, xiqueta o adolescent presenten TDAH, s'efectua la derivació a la USMIA.

La USMIA, en els casos en què haja de recollir informació de l'àmbit escolar, remet al centre educatiu on l'alumnat està escolaritzat els qüestionaris oportuns perquè els ompliga el professorat que té més relació amb aquest (poden sol·licitar la col·laboració de l'orientador o orientadora si ho necessiten).

L'orientador o orientadora del centre educatiu faciliten a la USMIA, la informació disponible, especialment sobre conducta, hàbits i actituds, relacions, etc., així com les intervencions i mesures que s'han dut a terme al centre.

En cas que no hi haja percepció de dificultat o problemàtica en l'àmbit escolar i no hi haja hagut demanda d'avaluació psicopedagògica, l'orientador o orientadora remet a la USMIA informació sobre la conducta de l'alumne o alumna, les seues relacions, actituds i competències, o d'aquells aspectes de l'alumne o alumna que considere rellevants aportar per a sotmetre'ls a valoració clínica.



La USMIA fa la valoració clínica, el diagnòstic, del xiquet, xiqueta o adolescent i emet el seu informe clínic per a iniciar el tractament corresponent.

La USMIA elabora un informe que es remet a la direcció dels centres educatius, a través del pare, de la mare o dels dos, amb el resum de la valoració diagnòstica, del tractament (possibles efectes del tractament farmacològic, si aquest està indicat sobre les conductes de l'alumnat, pautes per al seguiment, etc.) i possibles orientacions per a la intervenció.

La direcció del centre inclou l'informe de la USMIA en l'expedient de l'alumne o alumna i en dona coneixement a l'orientador o orientadora.

Una vegada conegut el contingut del document remés per la USMIA, en qualsevol cas, l'orientador o orientadora del centre educatiu, o qui fa les seues funcions, comunica al tutor o tutora i al professorat la informació corresponent, suficient i necessària per a la intervenció educativa.

L'orientador o orientadora recull la informació de la USMIA que és pertinent en la proposta de Pla d'actuació personalitzat, si és procedent. La prefectura d'estudis supervisa aquest procés.

Coordinació de la intervenció

L'actuació i intervenció davant de situacions que necessite l'alumnat amb TDAH requereix aplicar un protocol d'intervenció conjunta d'educació i sanitat, amb la participació de serveis socials i altres departaments quan calga. Pel que fa a l'àmbit educatiu, es pretén que el professorat, els orientadors i les famílies tinguin un referent d'actuació davant de determinades situacions, amb un objectiu comú, de millora en l'atenció a l'alumnat que presenta TDAH, en el seu desenvolupament personal, social, emocional i educatiu.

Els serveis sanitaris i educatius es coordinen entre si, seguint un protocol d'actuació, la finalitat del qual és establir canals i vies per a la coordinació i el treball col·laboratiu i en xarxa entre els serveis sanitaris i educatius, amb l'objecte de millorar l'atenció de l'alumnat que presenta alteracions clíniques en l'àmbit escolar i actuen de manera organitzada, des dels primers moments de la detecció i amb eficàcia, amb la participació, col·laboració i autorització expressa de les famílies o tutors legals.

La intervenció ha de ser transversal i inclou: intervenció escolar i clínica, assessorament familiar i intervenció farmacològica si el facultatiu així ho considera.

L'atenció que necessite l'alumne o alumna, d'acord amb l'avaluació clínica i psicopedagògica, queda recollida en un pla terapèutic en què s'indiquen les necessitats específiques sanitàries i educatives que presenta, els objectius que es proposen, les intervencions que se li dispensen per a poder aconseguir-los (tractament clínic, mesures d'atenció a la diversitat, etc.) i la participació familiar, així com els professionals responsables del suport, de la temporalització i del registre de seguiment, i de l'avaluació de les mesures educatives adoptades.

Aquesta intervenció és de caràcter interdisciplinari ja que preveu tots els àmbits que necessita el menor —sanitari, educatiu i social— i destaca la importància de la col·laboració familiar. Els responsables de la USMIA i del centre educatiu, i, si escau, els serveis socials corresponents, ajustaran i ompliran aquest pla terapèutic, en funció de l'evolució del xiquet, xiqueta o adolescent.

La USMIA durà a terme el tractament clínic i el seguiment de la intervenció quan el cas ho requerisca.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**



El centre educatiu, quan la problemàtica clínica també té repercussions significatives en el context escolar, amb l'assessorament de l'orientador o orientadora del centre o qui faça les seues funcions i de manera coordinada amb els serveis de salut mental, du a terme o proposa les actuacions pertinents en l'àmbit del centre, que es recullen en l'informe psicopedagògic (i la documentació del centre) i es comuniquen a les famílies perquè en prenguen coneixement i participació.

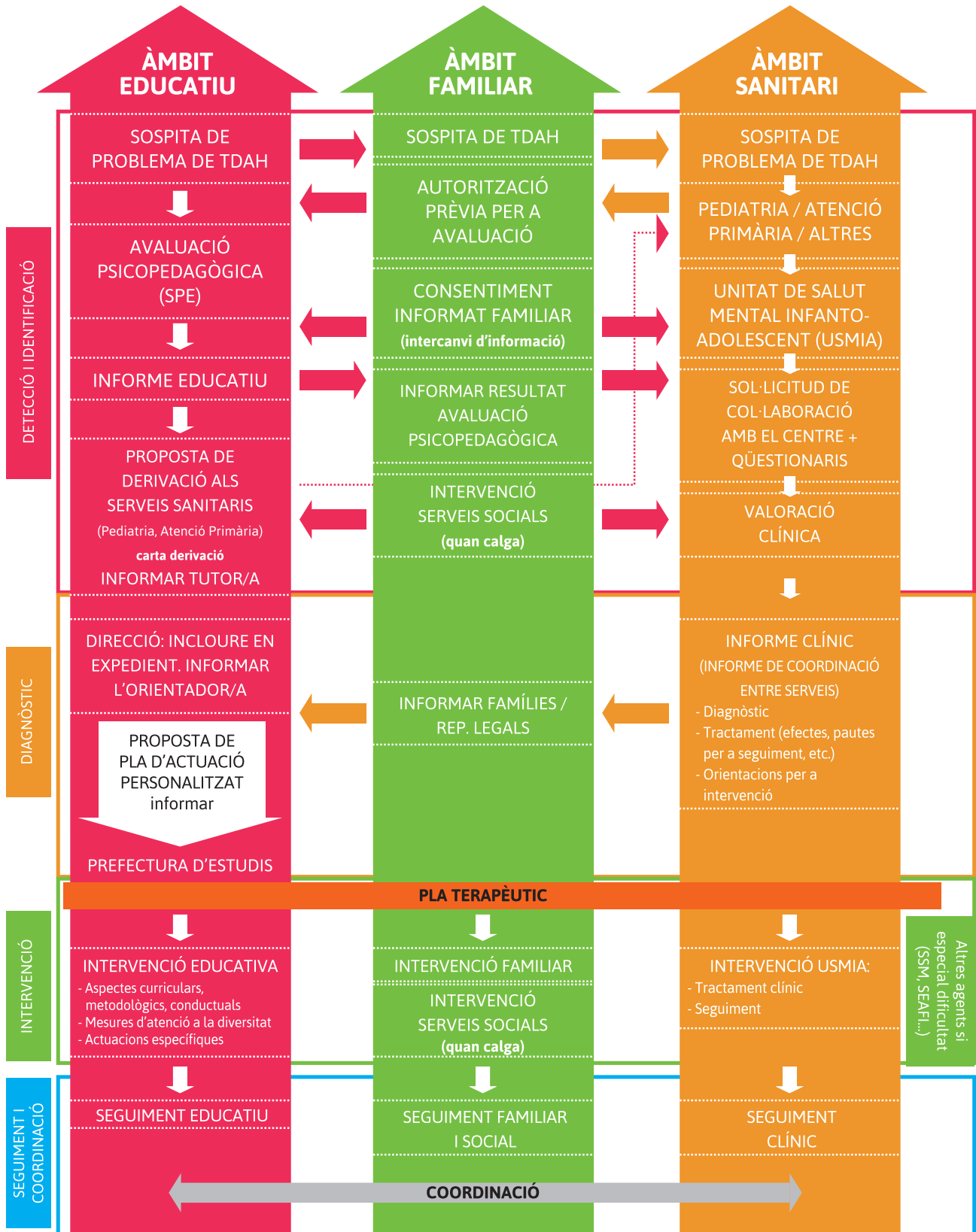
La intervenció educativa podrà contindre aspectes d'accés, de participació, del procés d'ensenyament-aprenentatge, metodològics, conductuals, emocionals, socials, mesures individualitzades o grupals, d'atenció a la diversitat, així com actuacions específiques i personal complementari implicat. Aquesta intervenció pot incloure el tractament farmacològic i la supervisió de la medicació al centre escolar (d'acord amb el que dispose la normativa vigent), la intervenció educativa i la psicopedagògica.

La intervenció familiar consisteix a establir espais de participació en tot el procés, incloent-hi l'assessorament que calga i el seguiment per part dels professionals implicats.

En els casos de dificultat especial, es podrà implicar, a més, els serveis socials municipals (SSM), el Servei Especialitzat d'Atenció a la Família i a la Infància (SEAFI) i altres possibles serveis especialitzats: policia local i nacional, serveis de protecció de menors, departament tècnic d'absentisme escolar, Unitat de Prevenció Comunitària en Conductes Addictives (UPCCA), Institut de la Família i altres agents implicats.

En el gràfic 2 es representa el diagrama de flux del protocol de coordinació de Sanitat i Educació, amb la intervenció dels serveis socials quan calga.

Gràfic 2. Diagrama de flux
Protocol de coordinació sanitat i educació



4 >>

Procediments d'intervenció





Amb aquesta guia es pretén aportar pautes respecte a la detecció precoç, així com orientacions respecte al procés d'avaluació sociopsicopedagògica, informe psicopedagògic des de l'àmbit educatiu amb l'aportació d'instruments bàsics recomanats i orientacions sobre l'elaboració del Pla d'actuació personalitzat amb l'alumnat TDAH.

Detecció i inici del procediment.

Diagnòstic clínic.

Identificació de les necessitats específiques de suport educatiu.

Procediment d'avaluació de les necessitats específiques de suport educatiu.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Detecció i inici del procediment

Els primers anys en la vida d'un xiquet o d'una xiqueta tenen un caràcter molt especial. Totes aquelles experiències educatives de qualitat que els podem oferir tant en l'àmbit familiar com en l'escolar possibilitaran que òbriguem els ulls, que desperten al món amb molta curiositat. Aprofitar aquesta qualitat present per naturalesa en la infància, sorprendre'ls mentre aprenen des de ben menuts els desenvoluparà l'interès per aprendre. Per això cal que els docents oferisquen oportunitats que faciliten el procés d'ensenyament i aprenentatge de l'alumnat en general i especialment de l'alumnat que presenta TDAH.

La detecció sol començar quan hi ha sospita de TDAH tant per part de la família, com per part dels professors o del pediatre que observen indicis que facen intuir que alguna cosa no marxa bé.

En la detecció precoç, la família com a primer agent socialitzador del xiquet o la xiqueta sol detectar avanç que ningú les primeres manifestacions dels símptomes del possible trastorn que puga presentar. No obstant això, en determinats casos és més difícil la detecció precoç: les xiquetes i els xiquets amb inatenció que no criden l'atenció i els que presenten altes capacitats, que compensen els símptomes del TDAH amb la seua intel·ligència.

La família exerceix un paper important en el procés de detecció a l'hora d'aportar informació sobre el funcionament del xiquet o la xiqueta en el context familiar i social.

El professorat, posteriorment, quan el xiquet o xiqueta ja està escolaritzat, serà un excel·lent agent detector de la diversitat existent. Aquesta detecció precoç ens podrà possibilitar una intervenció prematura en aquells símptomes detectats i que considerem que no són del tot adequats. En l'àmbit educatiu, en la detecció precoç el professorat és un agent principal en l'observació de l'alumnat, ja que té una visió més directa i clara de com es manifesta l'alumne o l'alumna dins de l'aula, de la seua conducta, de la seua resposta davant de les tasques i de la seua interacció amb els altres, en definitiva, el professorat és qui millor el coneix en aquest àmbit.

Cal formar el professorat en programes de detecció i atenció educativa a l'alumnat amb TDAH.

És important que les persones que tenen la sospita proporcionen la màxima informació al professional al qual es dirigeixen, tant en l'àmbit educatiu com sanitari.



Els indicadors d'alerta poden referir-se a la hiperactivitat, com ara:

- Mou el cos de manera excessiva i constantment.
- Sovint corre o salta excessivament en situacions en què és inadequat fer-ho.
- Presenta una inquietud excessiva.
- Parla en excés.
- Sovint li cauen a terra els llapis, les gomes o altre material escolar.

O inatenció, com ara:

- No presta atenció quan se li parla.
- Té dificultat per a mantindre l'atenció en jocs i tasques.
- Manifesta dificultats per a mantindre l'atenció en tasques que requereixen un esforç mental sostingut, fins i tot en jocs.
- Es distrau fàcilment.

Ja en edats escolars, a més dels indicadors d'impulsivitat i inatenció, també es pot observar l'aparició de determinades dificultats d'aprenentatge:

- Errors en la lectura: omissions, addicions, substitucions, comprensió lectora pobre.
- Errors en l'escriptura: unió de lletres, addició de lletres, de síl·labes i paraules, omissions, substitucions, cal·ligrafia pobre, faltes d'ortografia.
- Errors en el càlcul: comprensió pobre d'enunciats, errors en les sumes, restes i altres operacions matemàtiques.

El professorat ha d'iniciar un procés de detecció quan observe comportaments del xiquet o xiqueta davant de situacions concretes que en determinats contextos afecten seriosament el seu aprenentatge i desenvolupament social i emocional.

La detecció en educació es basa en el seguiment de l'aprenentatge de l'alumne o alumna, de les seues competències en llenguatge oral, lectura, escriptura i matemàtiques, així com en els aspectes conductuals, emocionals, socials i de funcionament executiu, necessaris per a l'adaptació escolar i el rendiment acadèmic.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Diagnòstic clínic

El diagnòstic del TDAH sempre és clínic. Si el pediatre o pediatra observa indicadors de possible TDAH, n'informa la família i inicia el procediment de derivació per a poder arribar al diagnòstic.

Una vegada feta la valoració pertinent, s'emet el diagnòstic, així com una proposta d'intervenció terapèutica si escau, que s'ha d'incloure en el Pla terapèutic.

Identificació de les necessitats específiques de suport educatiu

La identificació de les necessitats específiques de suport educatiu és competència dels serveis psicopedagògics escolars, dels gabinets psicopedagògics escolars i dels departaments d'orientació.

L'orientador o orientadora, per a procedir a identificar les necessitats educatives de l'alumnat amb sospita de TDAH, necessita rebre informació del professorat, de la família de l'alumnat i dels serveis clínics i socials si n'hi ha.

El professorat aporta la informació de la història escolar, mesures educatives que hagen aplicat o que consideren que caldria aplicar, els interessos de l'alumnat, motivació, estratègies d'aprenentatge, domini de competències curriculars clau, relacions amb els pares i qualsevol altra dada que considere d'interés.



Les famílies aporten informació basada en l'observació del seu fill o filla a casa i en les seues relacions socials amb els seus iguals, la història evolutiva i la informació mèdica d'interés.

A partir de la informació rebuda, procedeix a analitzar les competències en coneixements, capacitats, actituds, manifestacions conductuals i emocionals de l'alumnat amb TDAH, i a valorar els punts forts i dèbils que presenta, així com aquells factors del context que afavoreixen o dificulten el seu procés d'ensenyament-aprenentatge.

Després del procés d'anàlisi i valoració, procedeix a identificar les necessitats específiques de suport educatiu derivades del TDAH de l'alumne o alumna.

Procediment d'avaluació de les necessitats específiques de suport educatiu

L'avaluació psicopedagògica és el procés per mitjà del qual s'identifiquen tant les necessitats específiques de suport educatiu de l'alumnat que presenta TDAH, com aquells factors del context que afavoreixen o dificulten el seu procés d'ensenyament-aprenentatge, a fi de concretar les seues necessitats educatives d'accés, participació i aprenentatge, per a determinar les mesures educatives més adequades i els suports que puga necessitar.

L'avaluació psicopedagògica es fa, una vegada obtinguda la conformitat de la família o dels tutors legals, quan el tutor, la tutora o l'equip de professorat considere que les propostes de treball que té programades no s'ajusten a les necessitats d'un determinat alumne o alumna, quan manifesta moltes dificultats en les seues relacions socials, conducta o d'adaptació escolar, quan en l'entorn familiar i escolar es manifesten indicis que un alumne o alumna puga tindre TDAH o quan els pares ho sol·liciten a l'efecte de presentar-se a una convocatòria d'ajudes que ho establisca entre els requisits. L'avaluació psicopedagògica, la fa el Servei Psicopedagògic Escolar o Gabinet Psicopedagògic autoritzat en l'Educació Infantil i Primària i el Departament d'Orientació en l'Educació Secundària i conclou amb el model d'informe psicopedagògic segons la normativa vigent.

En l'avaluació psicopedagògica de xiquets, xiquetes i adolescents que presenten o puguen presentar TDAH resulta útil conèixer el perfil d'habilitats i dificultats en el funcionament cognitiu. L'alumnat amb TDAH pot manifestar alteracions neurofuncionals i neuroestructurals que han sigut associades a dèficits cognitius, conductuals i emocionals.

L'alumnat amb TDAH pot presentar inatenció, impulsivitat-hiperactivitat i això pot generar unes conseqüències negatives almenys en dos dels contextos assenyalats: escolar, familiar i social. Les sigles TDAH no són més que l'abreviatura dels símptomes del trastorn, però no en descriuen l'origen.

L'avaluació psicopedagògica serveix per a identificar les necessitats de suport educatiu d'aquest alumnat i establir el Pla d'actuació personalitzat per a atendre aquestes necessitats.



Aquest procés es representa en el diagrama següent:

TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

DIAGRAMA D'ORGANITZACIÓ DE LA INFORMACIÓ DE L'AVALUACIÓ PSICOPEDAGÒGICA

En la demanda de sol·licitud d'avaluació psicopedagògica s'indiquen necessitats que poden estar relacionades amb el TDAH?

Hi ha un diagnòstic clínic de TDAH?

- Consulteu l'expedient acadèmic del centre.
- Demaneu informació a la família.

SÍ

Sol·licitud d'informe clínic de coordinació entre serveis

NO

Inici del procés d'avaluació psicopedagògica

Quines informacions podem utilitzar per a iniciar el procés d'avaluació?

Història escolar

S'han detectat barreres per a l'aprenentatge anteriorment?

Història familiar

La interacció i el treball conjunt família-escola han sigut adequats?

Altres àmbits

Hi ha informes rellevants expedits des de sanitat, serveis socials, etc.?

L'alumnat rep algun tipus de suport en l'actualitat?

D'accés al currículum

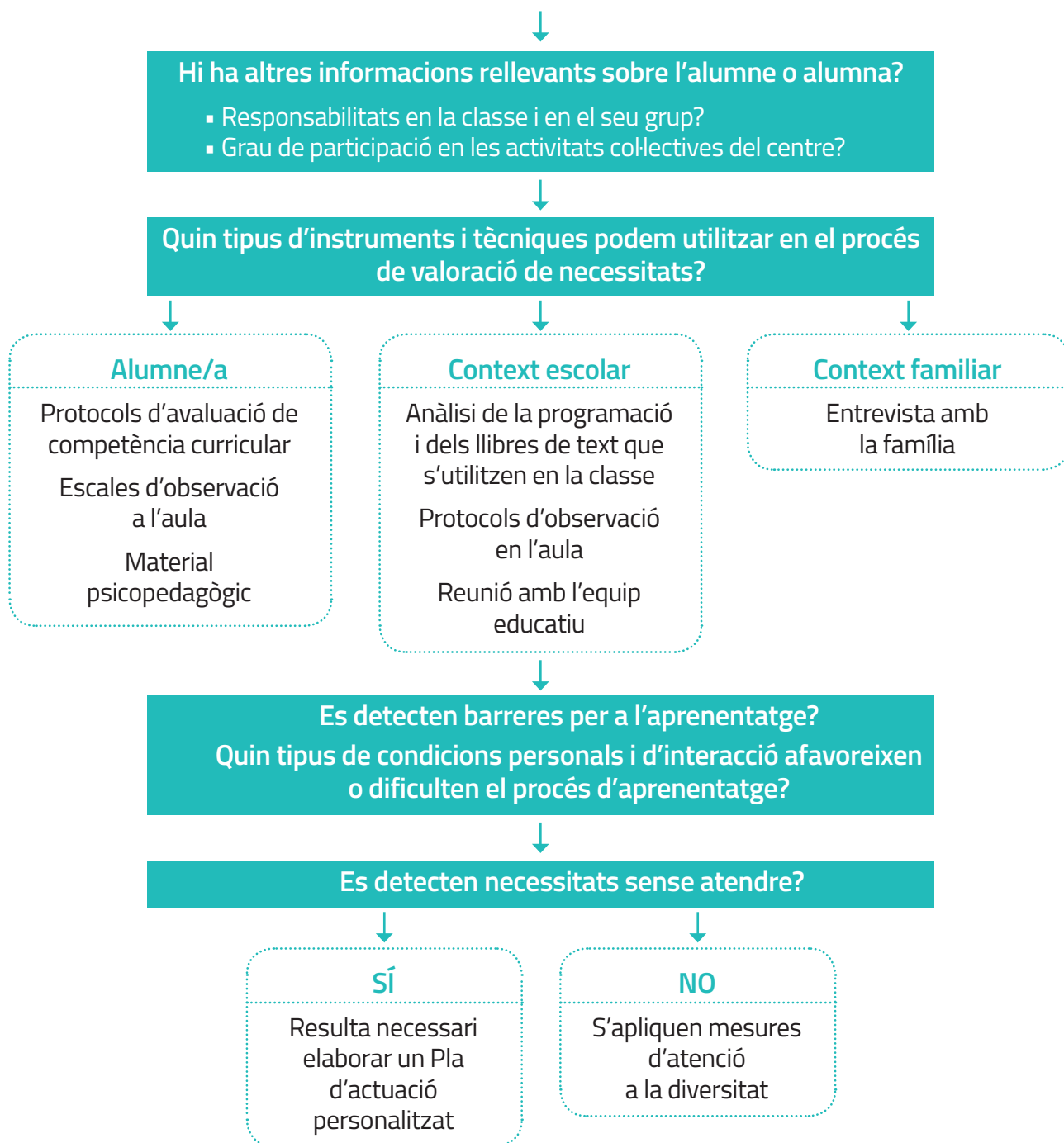
Requereix algun tipus d'adequació en l'organització dels espais de l'aula?
Necessita adaptacions en els materials que utilitza?

Per a la participació

S'apliquen estratègies d'inclusió en el grup?

Per a l'aprenentatge

Rep algun tipus de suport dins o fora de l'aula?



5 >>

Assessorament psicopedagògic des dels coneixements cientificopedagògics





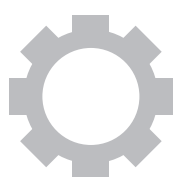
Aportacions des de les
neurociències.

Aportacions des del model d'escola
inclusiva.

Trenquem l'estigma sobre TDAH.



Gràfic 3. Rutes de disseny per al procediment d'intervenció psicopedagògica



RUTES DE DISSENY

Procediment
d'intervenció
psicopedagògica

1a Ruta

ASSESSORAMENT
PSICOPEDAGÒGIC

2a Ruta

IDENTIFICACIÓ
NECESSITATS

3a Ruta

PLANIFICACIÓ
RESPOSTA EDUCATIVA

En el procés d'intervenció psicopedagògica es descriuen tres rutes de disseny. S'inicia el procés d'assessorament partint dels coneixements científicopedagògics, per a centrar-se posteriorment en l'alumne o alumna i identificar les seues necessitats específiques de suport educatiu. Posteriorment es donarà pas a la redacció de l'informe psicopedagògic i a l'elaboració del Pla d'actuació personalitzat.

En el Pla d'actuació personalitzat es concreten les mesures educatives i els recursos i, per a fer-ho, s'ha tindre en compte el diagnòstic clínic en què s'especifica la gravetat del TDAH (lleu, moderat o greu). Quan l'alumnat amb diagnòstic clínic de TDAH presente trastorn específic d'aprenentatge, s'adoptaran les mesures educatives pertinents i es farà la dotació de recursos adequats.

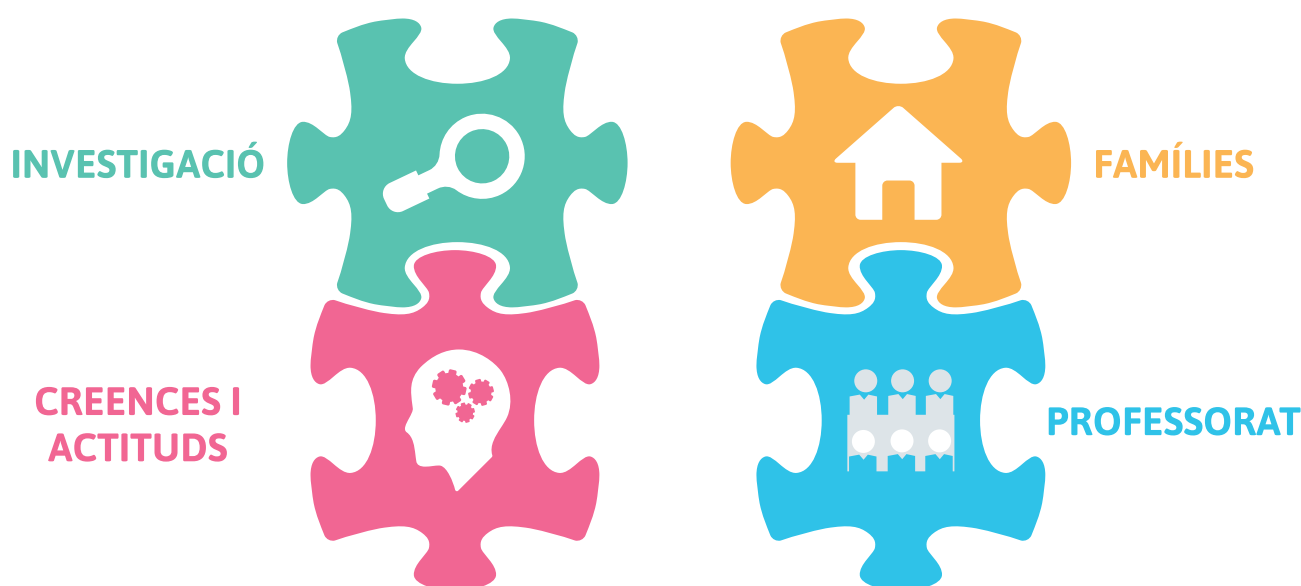
Quan se sol·licita una avaluació psicopedagògica, des del Servei d'Orientació s'inicia un procés que pot seguir les rutes que figuren en el gràfic anterior. En aquesta primera ruta és important sensibilitzar i informar el professorat i la família per mitjà d'una primera aproximació al coneixement d'aquells aspectes rellevants per a l'educació adequada de l'alumnat amb TDAH. Partir de les investigacions científiques més rellevants i dels estudis empírics validats científicament sobre TDAH, neurociència cognitiva, neurodidàctica i educació, ens ajudarà a poder observar a l'alumne o alumna i iniciar el procés d'avaluació psicopedagògica.

Aquesta ruta es planteja com una manera de trencar la tensió que de vegades es produeix entre la família, l'alumne o alumna i el professorat, a causa de les diferències de creences sobre el

TDAH. Aquesta diferència de creences fa que la major part de les vegades s'alcen barreres bastant significatives que impedeixen poder dur a terme la intervenció de manera precoç i eficaç.

Aspectes com el coneixement de l'activitat cerebral de l'alumnat que presenta TDAH i el que representa un diagnòstic de TDAH. Quines implicacions educatives té? La informació que es proporcione ha de partir sempre de les investigacions científiques i no de les opinions personals, que, encara que són molt respectables, estan de vegades bastant allunyades de la realitat i arriben a crear confusió i malestar en l'alumnat, en la família i en el professorat. I s'ha d'anar actualitzant el coneixement d'aquestes investigacions.

Gràfic 4. Investigació i actituds en la família i en el professorat



- **Aversió a la demora.** El model motivacional, aversió a la demora de Sonuga-Barke indica que l'alumnat que presenta TDAH té preferència per una gratificació immediata, encara que siga xicoteta, per damunt d'una gratificació més gran però demorada, dificultat per a treballar adequadament durant períodes prolongats de temps i per a posposar recompenses. Aquestes accions estan relacionades amb la baixa tolerància a la frustració quan no són satisfetes les seues necessitats i els seus desitjos en el moment. Dins d'aquest model, la impulsivitat tindria com a objectiu reduir el temps de demora per a obtenir la gratificació quan el xiquet o xiqueta amb TDAH controla el seu entorn (Sonuga-Barke et al., 1992).
- **Processos d'atenció.** Ortiz (2015) presenta un exemple de cooperació entre pràctiques de l'ensenyament i de neurocientífics; descriu l'avaluació experimental de l'impacte d'un programa neurocognitiu, aplicat sobre escolars, que incrementa l'atenció i produeix una millora en l'activitat cerebral corresponent, mesurada per mitjà d'electroencefalògraf.

Dels 9 als 12 anys maduren els processos de control atencional, que provoquen una millora de l'atenció selectiva (Goldberg, Maurer i Lewis, 2001) i dels 10 als 12 anys es dona un increment de la substància grisa de les regions parietals i frontals, implicades en la memòria de treball segons Campo et al. (2005). Aquestes informacions condueixen al plantejament de com poden incidir en el coneixement de l'alumnat i com podem aplicar-les per a la prevenció, el desenvolupament i l'atenció a les seues necessitats específiques (Armstrong, 2012).

En relació a les persones amb TDAH, les aportacions que es deriven de la neurociència són clarament rellevants, com hem pogut comprovar.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Presentem a continuació algunes de les aportacions que tenen una clara repercussió per a organitzar la resposta educativa de l'alumnat amb TDAH:

- Si sabem que des del cervell parteixen les ordres per a dur a terme totes les accions i que l'aprenentatge té lloc al cervell, aleshores hem de comprendre que com més gran siga l'activitat cerebral i més siguen les àrees i funcions que s'activen, millors i més complets seran els resultats que s'obtenen.
- L'estat emocional de l'alumne o alumna afecta les funcions cerebrals superiors com el llenguatge, la presa de decisions, la memòria, la percepció i l'atenció.
- A l'escolar amb TDAH el frustra fracassar una vegada i una altra en el mateix problema i el satisfà viure l'èxit.
- Les emocions exerceixen un paper decisiu en la formació de la memòria. S'aprèn millor quan la matèria presenta un component emocional, és a dir, quan s'associa a experiències o vivències importants.
- L'emoció i la motivació dirigeixen el sistema d'atenció.
- Transmetre una informació de manera variada per mitjà d'un aprenentatge multisensorial permet aprendre amb més facilitat ja que hi intervien tots els sentits.



- El principi fonamental de la neurodidàctica és fer que els xiquets i xiquetes aprenguen d'acord amb els seus dots i talents. Aquesta ciència (i altres neurociències) poden ajudar els docents a desenvolupar millors estratègies didàctiques. El camí no és complicat. Només cal tindre més plasticitat per als canvis.

Per a incloure en aquesta primera ruta tots els avanços en la investigació científica i els aspectes rellevants que cal tindre en compte de manera que l'orientador o orientadora puga informar el professorat, la família i el mateix alumne o alumna, o quan vaja a fer l'avaluació psicopedagògica, cal disposar d'aquests coneixements científics i d'una formació actualitzada per a saber quines variables són importants en la identificació de les necessitats específiques de suport educatiu i per a conèixer els punts clau d'on cal partir per a dissenyar els programes d'intervenció educativa i psicopedagògica més eficaços per a aquest alumnat. Les aportacions de la neurociència i les seues implicacions en l'àmbit educatiu els serveixen de guia en la tasca de què ensenyar, com ensenyar i quan ensenyar.

Aportacions des del model d'escola inclusiva

D'altra banda, hi ha altres aportacions que també s'han de considerar en aquesta primera ruta de planificació de la intervenció. Ens referim a aportacions científiques recents que es fan en el marc de l'educació inclusiva i que, en part, són el resultat dels projectes d'investigació que més repercussions té en l'actualitat en atenció a la diversitat: el projecte INCLUD-ED.

A continuació presentem algunes conclusions importants de la investigació recent:

Tal com afirmen Guerrero López i Pérez Galán (2011), el col·lectiu de persones amb diversitat funcional i, en concret, l'alumnat amb TDAH continua sent un alumnat molt vulnerable actualment en l'escola obligatòria, i sobre aquest recau bona part de les amonestacions, sancions i expulsions en els nostres centres educatius.

Part de l'alumnat amb TDAH escolaritzat en trams educatius superiors sembla que, com sostenen Echeita et al. (2009), no viu en els centres escolars amb plenitud aquest sentiment de pertinença, bàsic per a una inclusió plena.

No obstant això, moltes veus expertes anuncien que una altra realitat és possible, que un altre ensenyament és possible i que una altra forma de viure i conviure en les aules és possible, sobretot amb l'alumnat amb TDAH. Per a fer-ho, cal que les aules ordinàries es convertisquen en contextos reals d'ensenyament-aprenentatge i s'ajusten a la realitat viva de cada alumne amb TDAH. No hi ha cap alumne amb TDAH que, amb

l'ajuda necessària, amb l'actitud i la col·laboració dels seus iguals i amb la professionalitat de l'equip docent no pugui triomfar i tindre èxit a l'escola. Per a aconseguir-ho, cal dur a terme a les aules "actuacions d'èxit" i no només "bones pràctiques", ja que les primeres s'estenen a qualsevol context i àmbit i les segones només a espais molt concrets.

Una de les principals contribucions d'INCLUD-ED, és la identificació d'actuacions educatives d'èxit amb l'alumnat amb TDAH, on segons Ojala i Padrós (2012), es distingeixen de les bones pràctiques, principalment, pel caràcter universal i la portabilitat davant del contextualisme i la singularitat de les segones.

En una escola d'èxit es poden buscar més recursos humans que participen en l'aula, com persones adultes voluntàries, familiars, veïns i veïnes del barri, estudiants universitaris, persones jubilades o antic alumnat. (Duque, Holland i Rodríguez, 2012).



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Algunes claus per a proporcionar una atenció educativa correcta des de la perspectiva inclusiva són les següents:

- Redistribuir els recursos humans que té el centre educatiu perquè hi haja més persones adultes dins de l'aula, així com buscar recursos fora del centre. L'alumnat amb diversitat funcional en general, i amb TDAH en particular, es queden a l'aula, i el professional que s'ocupa d'aquests fora de l'aula també entra a classe.
- Treballar en grups heterogenis amb una redistribució dels recursos humans. Aquesta pràctica d'inclusió implica principalment que no es fa cap tipus de separació per nivells educatius. El grup sempre està format per alumnes amb nivells diferents.
- Treballar a les aules "sobre la base de màxims", ja que això fa que l'alumnat amb TDAH millore les seues expectatives, vaja canviant la seua actitud i s'esforce més, i vaja millorant els resultats acadèmics, i evidentment, la seua autoimatge i la seua autoestima.
- Oferir oportunitats d'aprenentatge i augmentar la solidaritat. La inclusió de l'alumnat amb diversitat funcional i amb TDAH no és beneficiosa només per a aquest alumnat, sinó que també aporta beneficis a la resta. Les actuacions inclusives identificades, segons Molina i Christon (2012), no se centren a millorar les condicions d'aprenentatge de l'alumnat amb diversitat funcional, sinó a crear les millors condicions d'aprenentatge per a tots i totes.
- Formalitzar grups interactius a les aules, on s'apliquen els principis de l'aprenentatge dialògic. Continuen, per tant, en l'agrupació de tot l'alumnat d'un grup-classe, incloent els alumnes amb diversitat funcional (en el nostre cas amb TDAH) en subgrups de quatre o cinc xiquets i xiquetes de la manera més heterogènia possible en qüestió de gènere, idioma, motivacions, nivell d'aprenentatge i origen cultural. Cada un dels grups el dinamitza una persona adulta del centre o de la comunitat educativa, que, voluntàriament entra a l'aula per a afavorir les interaccions. El professor o professora coordina el treball de les persones dinamitzadores, i cal que tant aquestes com l'alumnat coneguen el funcionament dels grups, les seues normes, l'objecte que persegueixen i el rol que ha d'exercir cada persona (Elboj i Niemelä, 2010).
- Centrar el suport, per part dels professionals, en l'equip docent i no en el mateix alumne o alumna amb TDAH; és a dir, prioritzar l'atenció en la mateixa organització i estructura dels centres educatius. Per tant, la perspectiva comunitària està suposant en l'escola inclusiva l'assumpció que la funció de suport està immersa en qualsevol estament, grup o sector educatiu (no és res especial, especialitzat i exclouent) de manera que s'entén i s'assumeix el suport com una funció inherent al desenvolupament de l'escola, sense limitar-lo a persones determinades (només els professionals de suport), dirigir-lo a col·lectius concrets (només a determinats alumnes específics) o cenyir-lo a contextos específics d'intervenció (per exemple, aules de suport), la qual cosa dotaria d'un caràcter exclouent (Parrilla Latas, 2002).



Trenquem l'estigma sobre el TDAH

Per a finalitzar en aquesta relació d'aportacions recents, recollim una síntesi de la declaració de Cartagena —*Rompiendo el estigma sobre TDAH* (2009)—, que s'han de considerar en aquesta primera ruta i que serviran de base per a la realització de l'avaluació psicopedagògica que es descriu en la ruta 2.

- El medi ambient té un paper modulador important en l'expressió dels símptomes del TDAH.
- El diagnòstic i tractament han de tindre en compte el context social i cultural.
- El xiquet o xiqueta, l'adolescent o l'adult amb TDAH tenen dret a una atenció mèdica i psicosocial oportuna.
- El tractament del TDAH ha de ser individualitzat i s'ha de fer de manera multimodal, incloent-hi mesures de tipus psicosocial, educatives i farmacològiques.
- S'ha d'orientar i assessorar totes les famílies que tinguen fills o filles amb TDAH sobre el trastorn i les implicacions d'aquest en el desenvolupament integral de l'individu. S'ha de facilitar l'atenció i el suport familiar a qui ho requerisca o en aquells casos en què es detecten problemes en el funcionament familiar.
- S'ha de promoure la investigació científica col·laborativa tant internacional com local, així com l'intercanvi acadèmic, per a conèixer millor el fenomen del TDAH.

6»»

Valoració de les necessitats específiques de suport educatiu





Aspectes que cal considerar en l'avaluació psicopedagògica en relació a l'alumne o alumna.

Aspectes que cal considerar en l'avaluació psicopedagògica en relació al context escolar.

Aspectes que cal considerar en l'avaluació psicopedagògica en relació al context familiar.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

En la segona ruta de disseny, l'orientador o orientadora se centra en l'alumne o alumna. Comprén tots els àmbits centrats en la persona i els factors rellevants del context social, familiar i escolar.

Ha d'incloure la informació facilitada pels serveis sanitaris de diagnòstic clínic, tractament mèdic, farmacològic o terapèutic i la informació necessària que ens proporcione la família i el professorat sobre les seues competències emocionals i habilitats socials. Per a fer-ho, se seleccionaran els instruments per a poder avaluar els aspectes més destacats en l'alumne o alumna, aquells que podríem assenyalar com a punts forts i punts dèbils, partint sempre d'aquells aspectes positius que ens ajudaran a millorar en les dificultats que pugua presentar.

Un dels objectius fonamentals a l'hora de planificar qualsevol acció educativa serà el de prioritzar aquelles variables d'especial incidència en el rendiment de l'alumne o alumna i en el seu desenvolupament personal i socioemocional.

L'alumnat que presenta TDAH pot tindre en el seu bagatge molts aspectes positius, com la creativitat, energia que requereix ajuda per a encarrilar-la i canalitzar-la. Si presenta característiques d'hiperenfocament podem ajudar-lo a centrar-se en aspectes que li interessin i pels quals mostrarà una gran motivació. Part d'aquests alumnes són afectuosos i poc rancorosos. Altres disposen d'un molt bon potencial i són capaços de desenvolupar-lo i arribar tan lluny com es proposen, sempre que els oferim totes les ajudes que necessiten. Necessiten que adoptem amb ells pràctiques educatives inclusives que els proporcionen èxit.

Cal prestar especial atenció als punts forts d'aquest alumnat, perquè a partir d'aquests els serà molt més fàcil avançar i possiblement aquesta siga la millor manera que puguem contribuir a desenvolupar les seues capacitats i la seua autoestima, tot un repte per al docent i la família.

Cal valorar el context per a determinar com els pot afectar. Hem d'analitzar totes aquelles variables del seu entorn familiar, escolar i social que actuen com a barrera en el seu aprenentatge, per a després introduir aspectes que puguen afavorir-lo i contribuir a donar una resposta educativa inclusiva eficaç i de qualitat.



En l'àmbit familiar és rellevant valorar la implicació parental en les activitats acadèmiques i extraescolars; és essencial per a un bon desenvolupament escolar de l'alumnat i especialment dels alumnes amb TDAH.

Les famílies de fills o filles amb TDAH presenten menys expectatives pel que fa al nivell d'estudis (ESO i Batxillerat) que assoliran els seus fills o filles respecte de les famílies amb fills o filles sense TDAH (universitat). Aquestes dades són summament significatives i s'han de tindre en compte a l'hora de planificar intervencions en famílies de fills o filles amb TDAH. En el context escolar, analitzar les variables que l'envolten, eliminar tots aquells aspectes que impedisquen el seu desenvolupament i introduir ajustos organitzatius, metodològics inclusius, que afavorisquen el seu desenvolupament integral.

Diverses investigacions rellevants indiquen que els xiquets o xiquetes presenten més esforç acadèmic i actituds més positives si les famílies mostren altes expectatives sobre l'assoliment acadèmic dels seus fills o filles (Casanova, García, Torre i Vila, 2005; Rivera i Milicic, 2006). Sánchez, D., García, R., Jara, P. i Cuartero, T. (2011). Valoració dels pares sobre la implicació escolar i de les expectatives acadèmiques i professionals dels seus fills. *J. M. Román, D. T. Carboner i J. D. Valdivieso (comp.)*.

En el context social s'ha d'analitzar l'adaptació i la integració de l'alumnat i les relacions socials que tenen, amb la finalitat de poder anar introduint un altre tipus de mesures inclusives, recursos, estratègies que afavorisquen el desenvolupament de les seues habilitats socials i hi donen suport.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

L'avaluació psicopedagògica és un procés en què es recull informació sobre la història de l'alumne o alumna, en relació amb el seu desenvolupament, la salut, la família, el procés educatiu, les barreres que hi ha per al seu aprenentatge en el moment actual i una proposta d'intervenció. S'ha d'informar la família de tot el procés i també de la necessitat de fer una valoració clínica, si escau.

Entre els aspectes que cal considerar en l'avaluació psicopedagògica, destaquen els següents:

Aspectes que cal considerar en l'avaluació psicopedagògica en relació a l'alumne o alumna

- Analisi del nivell de les competències clau adquirides: coneixements, actituds i habilitats.
- Dificultats específiques en l'aprenentatge en llenguatge, lectura, escriptura i matemàtiques.
- Estratègies d'aprenentatge.
- Informació bàsica de les funcions executives desenvolupades per l'alumne o alumna en l'aula: activació, focus d'atenció, esforç, emoció, memòria i acció.
- Autoconcepte i autoestima.
- Competències socials.
- Altres aspectes a considerar.



En l'avaluació psicopedagògica són molts els instruments que es poden utilitzar. No és intenció d'aquesta guia incloure una relació exhaustiva d'instruments, com ara pautes d'entrevista, qüestionaris, autoinformes i proves psicopedagògiques que cal utilitzar.

A continuació s'indiquen alguns instruments que, per les seues característiques, podrien aplicar-se en el procés d'avaluació en els aspectes esmentats anteriorment.

Àmbit d'avaluació	Instruments
Competència curricular.	Indicadors d'assoliment del document pont.
Estratègies d'aprenentatge.	Anàlisi de treballs de l'aula. Observació a l'aula. Escala d'estratègies d'aprenentatge ACRA.
Dificultats específiques d'aprenentatge.	PROLEC PROESC TEDI-MATH
Funcions executives.	CUMANES ENFEN BRIEF
Autoconcepte i autoestima.	PIERS HARRIS
Competències socials.	Observació a l'aula: anàlisi d'interaccions que l'alumne/a estableix amb el grup. BASC

Serà criteri de l'orientador o orientadora la utilització d'uns o altres en el procés d'avaluació psicopedagògica.

Quan la gravetat actual del TDAH siga moderada o greu, l'avaluació psicopedagògica ha de ser més àmplia i profunda. Aquesta avaluació psicopedagògica servirà per a l'organització general de mesures i suports per a la inclusió a què es refereix l'apartat següent, el Pla d'actuació personalitzat (PAP).



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

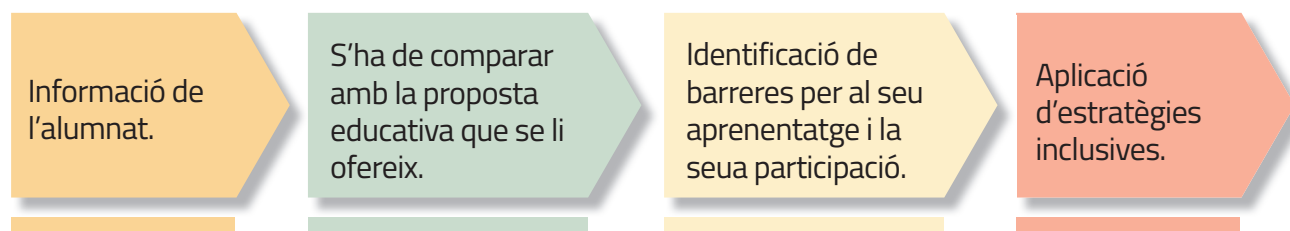
Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Aspectes que cal considerar en l'avaluació psicopedagògica en relació al context escolar

Es necessari valorar el context escolar per a determinar barreres per a l'aprenentatge i la participació a l'escola.

A continuació, es presenten de manera orientativa alguns procediments d'anàlisi que es poden utilitzar en el procés d'avaluació:

En aquest apartat cal valorar la idoneïtat de la proposta educativa del grup-classe en relació amb l'alumnat d'acord amb el procés següent.



Àmbit d'avaluació	Instruments
Grau de dificultat dels continguts en relació amb la competència curricular de l'alumnat.	Programació del grup.
Estratègies d'ensenyament utilitzades en relació a les estratègies d'aprenentatge que domina l'alumnat.	Observació a l'aula de la metodologia que utilitza el professorat.
Grau de dificultat de les activitats.	Anàlisi del llibre de text i materials curriculars. Observació a l'aula.
Adequació dels entorns d'aprenentatge i dels materials didàctics.	Anàlisi de l'espai de l'aula i dels possibles elements de distracció. Revisió del material didàctic que s'utilitza.
Criteris d'avaluació que s'utilitzen en relació amb el nivell competencial de l'alumnat.	Programació grup.
Procediments utilitzats per a avaluar.	Anàlisi de proves d'avaluació i exàmens. Sistemes d'avaluació més adequats i inclusius.

Alguns exemples del procés d'anàlisi del context escolar poden ser els següents:

Informació de l'alumnat	Idoneïtat de la proposta educativa	Possibles barreres
Nivell de competència curricular.	Anàlisi dels continguts de la programació del grup.	Els continguts es troben a molta distància de les possibilitats d'aprenentatge de l'alumnat.
Hi ha dificultats específiques d'interpretació de textos escrits.	Identificació de tasques que impliquen utilització de textos escrits.	No s'utilitzen alternatives referents a la lectura i l'escriptura per a la realització de les activitats.
Mostra una baixa autoestima i desconfiança en la seua pròpia competència davant de les tasques.	Anàlisi de les valoracions i dels reforços que se li ofereixen a l'aula.	Els missatges que rep l'alumnat expressen, en general, expectatives negatives cap als seus progressos.
Manté atenció sostinguda durant un temps molt reduït.	Identificació d'activitats que requereixen mantindre l'atenció en períodes prolongats de temps.	La metodologia que s'utilitza preferentment a classe (exposicions orals, treball del llibre de text) requereixen mantindre l'atenció durant períodes prolongats.
El rendiment millora si rep ajudes en les tasques que requereixen aplicar procediments complexos.	Anàlisi del tipus d'ajudes que rep a l'aula: dels seus iguals, del professorat o d'altres agents.	La metodologia que s'aplica no permet la interacció i l'ajuda mútua a l'aula.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**



Aspectes que cal considerar en l'avaluació psicopedagògica en relació al context familiar

Hem d'analitzar tots aquells aspectes de l'entorn familiar que puguen tindre l'efecte de barrera per a l'aprenentatge de l'alumnat, així com els que el potencien.

Informació de l'alumnat.

S'ha de comparar amb els elements facilitadors de l'aprenentatge a casa.

Identificació de barreres per a l'aprenentatge en el context familiar.

Aplicació d'estratègies d'intervenció.

Alguns exemples del procés d'anàlisi del context familiar poden ser els següents:

Informació de l'alumnat	Idoneïtat de possibilitats d'aprenentatge	Possibles barreres
Hi ha dificultats específiques d'interpretació de textos escrits.	Identificació de tasques i jocs que es proposen que impliquen la utilització de textos escrits a casa.	No es dedica gens de temps a llegir contes o identificar paraules.
Mostra una baixa autoestima i desconfiança en la seua pròpia competència davant de les tasques.	Anàlisi de les valoracions i reforços que se li ofereixen a casa.	Els missatges que rep l'alumnat expressen, en general, expectatives negatives cap als seus progressos.
El rendiment millora si rep ajudes en les tasques per a casa que s'emporta com a "deures".	Anàlisi del tipus d'ajudes que rep a casa per a fer els deures.	No rep ajudes a casa o no són les adequades.
Necessita normes clares per a aplicar hàbits d'autonomia a casa.	Anàlisi de normes i instruccions que s'apliquen en el context familiar.	No hi ha normes clares respecte al comportament en el context familiar.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**



Avaluació psicopedagògica en relació al context social

Hem d'analitzar tots aquells aspectes de l'entorn social que puguen tindre l'efecte de barrera per a les relacions socials de l'alumne o alumna, així com els que potencien el mateix.

Informació de l'alumnat.

Ha de comparar-se amb els elements facilitadors de les relacions socials.

Identificació de barreres per a la seua inclusió en el context.

Aplicar estratègies d'intervenció.

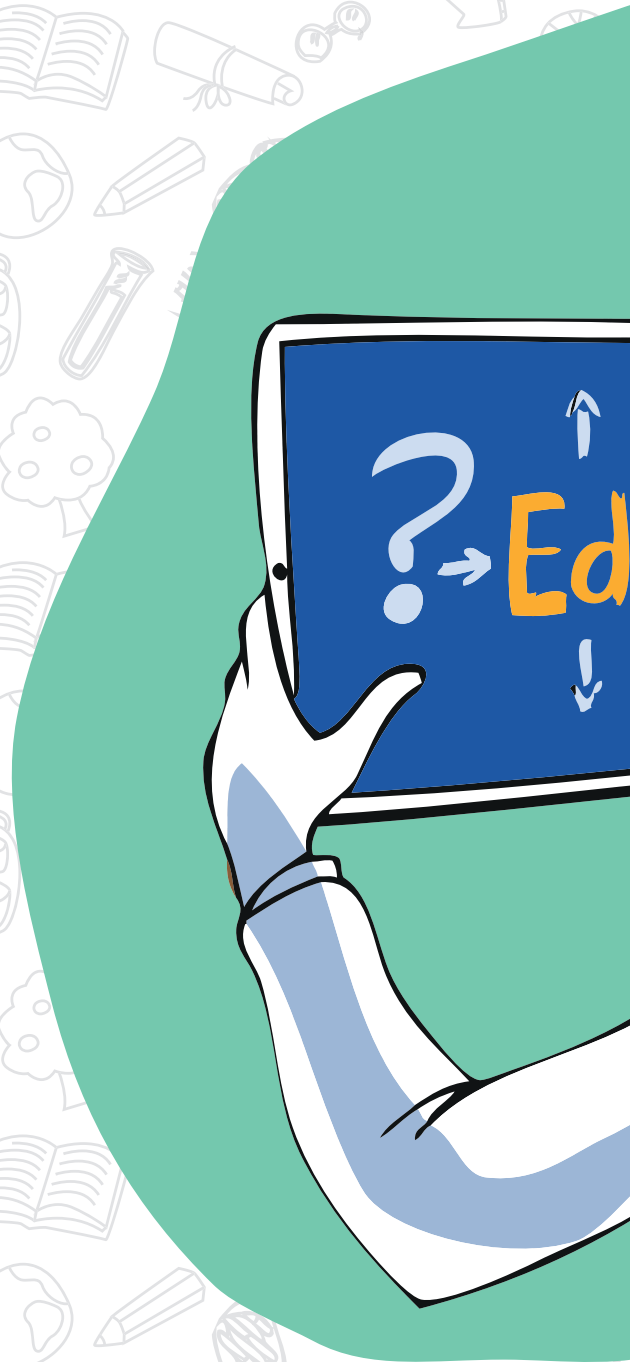
Alguns exemples del procés d'anàlisi del context familiar poden ser els següents:

Informació de l'alumnat	Informació del contexte social	Possibles barreres
Hi ha dificultats en les relacions amb els seus iguals en el seu context social.	Identificació de situacions concretes que podria facilitar la seua inclusió en el seu grup d'iguals.	No es dedica un temps a realitzar una anàlisi de les possibilitat d'interacció.
Hi ha dificultats en la relació social amb adults i figures d'autoritat en situacions formals.	Identificació de situacions en què hi ha possibilitat de poder millorar la relació amb adults i figures d'autoritat.	No hi ha un aclariment de normes socials, ni anàlisi prèvia de les conseqüències de la conducta.
Hi ha dificultats en la relació social amb adults i figures d'autoritat en activitats informals.	Identificació de situacions en què hi ha possibilitat de poder millorar la relació en activitats de temps d'oci: esports, pertinença a grups i organitzacions juvenils.	Falta de comprensió i desconeixement per part de monitors de les implicacions del TDAH i de maneig de conducta.
Hi ha dificultats en general en habilitats socials i emocionals.	Identificació de situacions que poden generar conflicte.	Falta d'habilitats socials i emocionals.



7 >>

Planificació de la resposta educativa





Concreció de les necessitats.

Organització dels suports.

Informe psicopedagògic i proposta
del Pla d'actuació personalitzat.

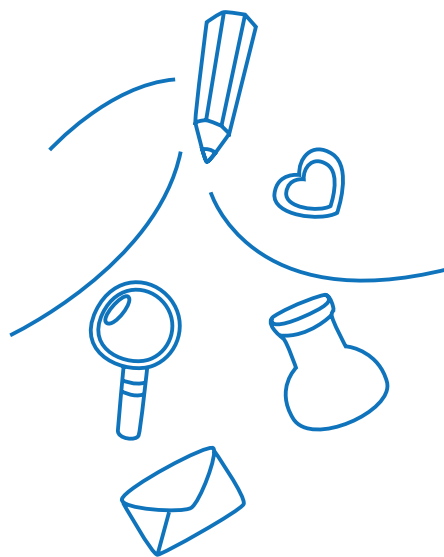


TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

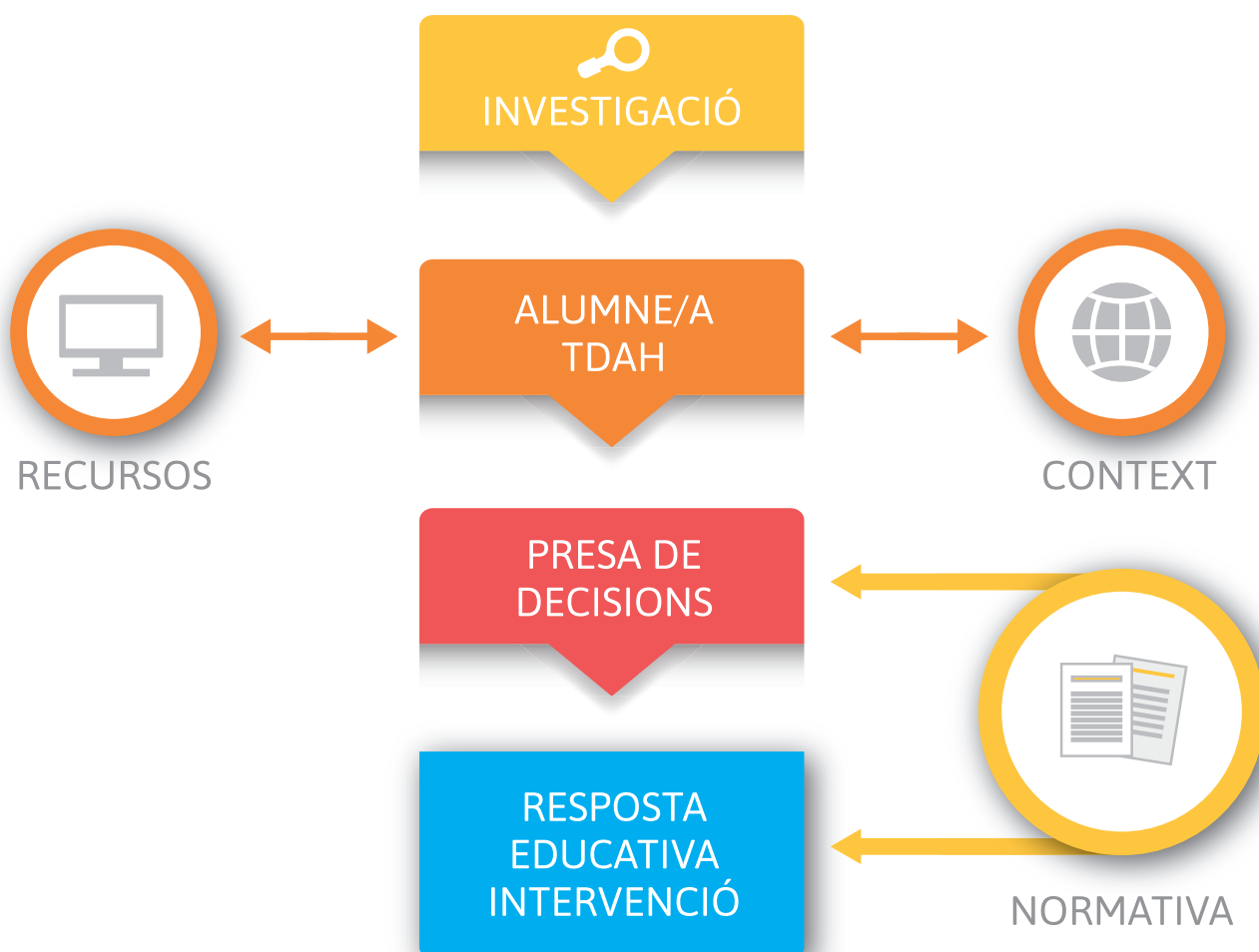
Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Concreció de les necessitats

En aquesta tercera ruta s'ha d'establir la concreció de les necessitats específiques de suport educatiu i l'elaboració de l'informe psicopedagògic amb la consegüent proposta del Pla d'actuació personalitzat amb els recursos necessaris amb l'objectiu de donar una resposta integral, inclusiva, a les necessitats de l'alumnat que manifesta TDAH (vegeu el gràfic 5).



Gràfic 5. Interacció en investigació, normativa, presa de decisions, resposta educativa



Partint de la investigació, de la valoració de l'alumnat amb TDAH i del context, dels recursos disponibles i en funció de la legislació vigent, s'inicia la presa de decisions i es planifica la resposta educativa integral.

Les mesures educatives que es concreten en el Pla d'actuació, hauran de tindre en compte la gravetat del TDAH que s'especifique en el diagnòstic clínic (lleu, moderat o greu).

Al·l'escola cal precisar la intensitat i la gravetat dels símptomes, i el grau de funcionalitat i adaptació a l'entorn escolar, ja que determinarà l'adopció d'unes o altres mesures educatives, així com la dotació de recursos (vegeu els gràfics 6 i 7).

En l'alumnat amb TDAH lleu, els símptomes són només els que es requereixen per al diagnòstic i la repercussió que tenen en els àmbits escolar i familiar no és de gran impacte, de tal manera que, amb la intervenció escolar i familiar amb petits ajustos, l'alumnat s'adapta bé a l'entorn escolar, no presenta conductes disruptives, li costa esforçar-se, pot ser inflexible però manté un cert grau d'interés i requereix una supervisió lleugera per part del professorat. En aquests casos, el suport escolar podrà suposar mesures educatives de caràcter ordinari: adaptació metodològica de les estratègies organitzatives o de la distribució temporal del currículum. Entre aquestes, podem indicar el suport en grups ordinaris, els reforços, els desdoblaments de grups, les adaptacions d'accés al currículum, l'orientació educativa, psicopedagògica i professional, la tutoria i la integració de matèries en àmbits de coneixement i, en general, qualsevol mesura que no supose transformació o eliminació d'elements prescrits del currículum.

En l'alumnat amb TDAH moderat, els símptomes són aquells que donen lloc a nivells de funcionalitat moderats o alts, en què es presenten problemes de conducta i de rendiment acadèmic que requereixen una intervenció integral adaptada al xiquet o xiqueta, que pugui suposar bé l'aplicació de mesures de suport ordinàries, incloent-hi l'orientació educativa a través de programes específics (organització i control de tasques, agenda, control de conducta, etc.) o bé mesures de suport ordinàries i extraordinàries al centre educatiu quan s'hagen mostrat insuficients les mesures de suport ordinàries.

Convé ressaltar sobre aquest tema que les mesures educatives extraordinàries que cada alumne o alumna requereixca, dependran del tipus de mesures generals d'atenció a la diversitat que el centre aplique, és a dir, del grau d'inclusivitat del centre educatiu en què s'escolaritza.

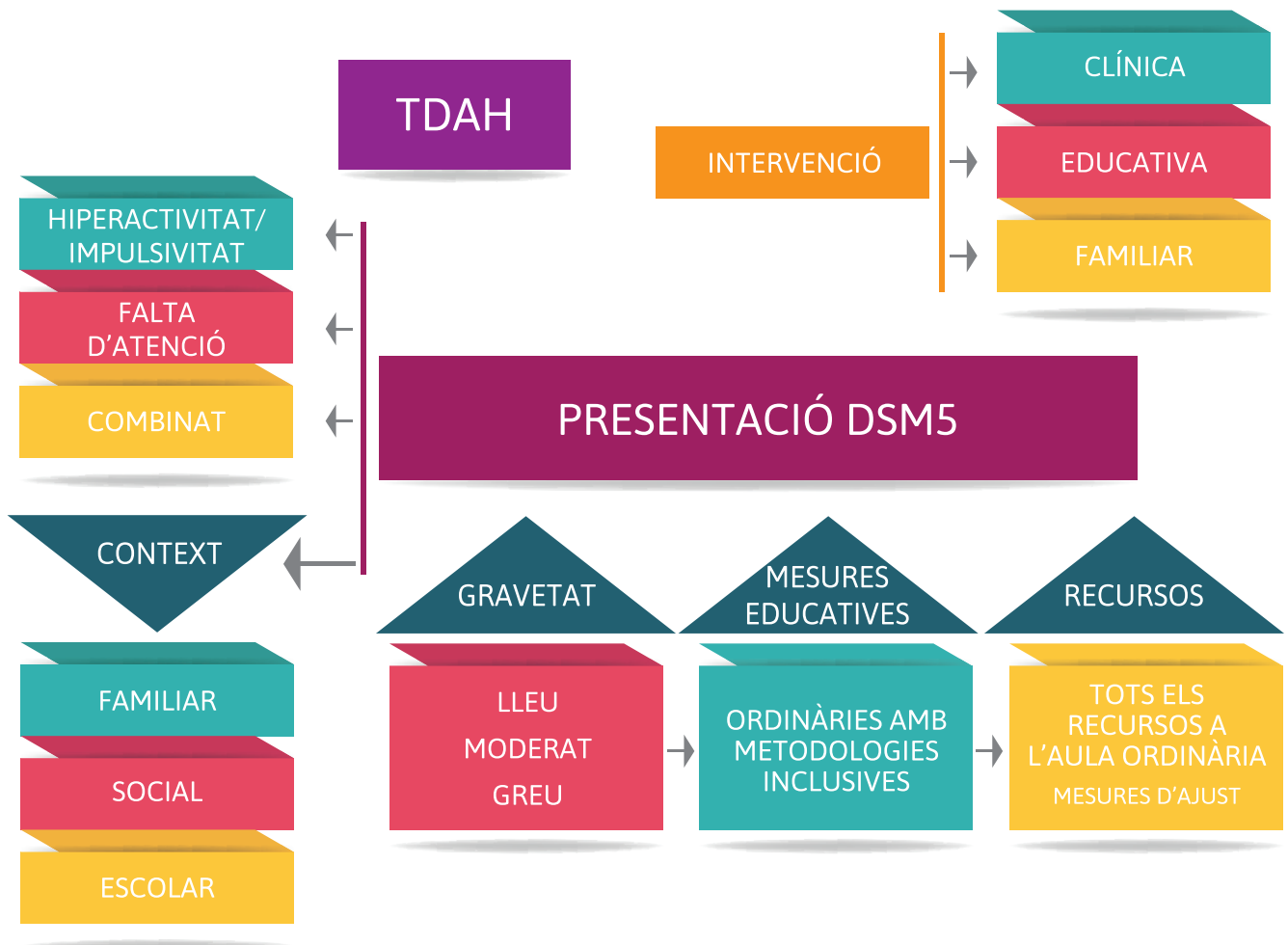
Així, per exemple, en un centre que aplica mesures generals inclusives l'alumnat amb TDAH pot progressar adequadament i no caldrà l'aplicació de mesures extraordinàries perquè les necessitats de l'alumnat són ateses.



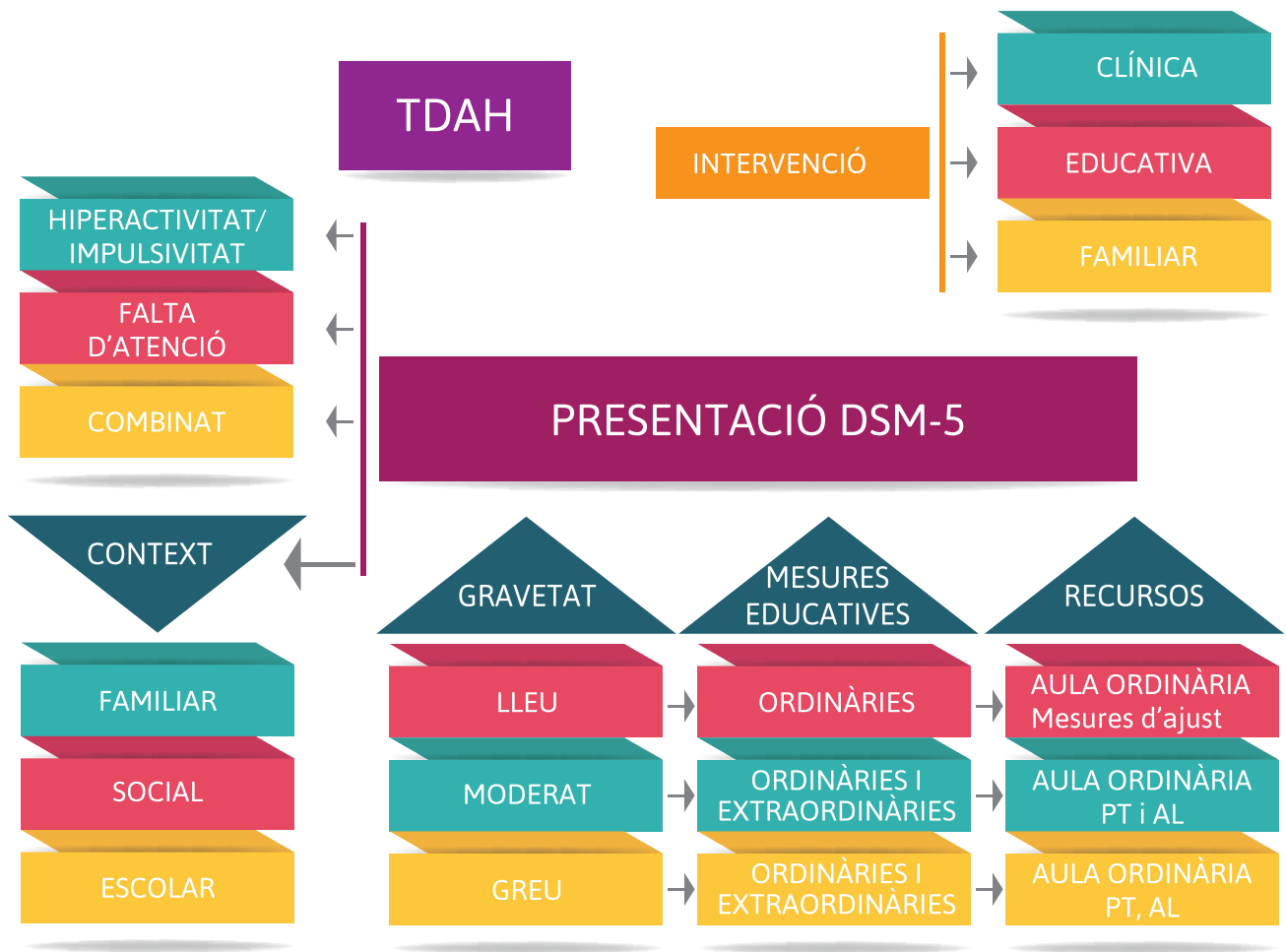
TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Gràfic 6. Centre A amb alt grau d'inclusió



Gràfic 7. Centre B en què no s'apliquen mesures generals inclusives





Organització dels suports

La provisió de suports es pot estructurar en diversos passos:

1r pas. Va dirigit a tot l'alumnat del grup. Consisteix en les actuacions didàctiques i de tutoria en el grup.

Al'aula ordinària, els mètodes d'ensenyament i les estratègies pedagògiques s'han de basar en els principis del Disseny Universal de l'Aprenentatge. El currículum estarà estructurat i planificat per a tot l'alumnat de la classe, independentment de les dificultats o dels trastorns que puga presentar. En aquest procés, el mestre o la mestra observa el progrés de l'alumnat per a identificar a aquells alumnes que van retardats.

Es poden utilitzar mesures ordinàries amb metodologies inclusives com ara agrupaments flexibles, grups heterogenis o materials diversos amb diferents nivells de dificultat, afavorir la participació de l'alumnat, organitzar l'aprenentatge a partir dels seus coneixements previs i organitzar l'avaluació per a mostrar a l'alumnat el que ha après.

“ Pel que fa a l'alumnat amb TDAH, en la programació d'aula es treballaran les competències del currículum, s'utilitzaran mesures ordinàries amb metodologies inclusives i s'observaran les dificultats que puga presentar. ”

TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**



2n pas. Va dirigit a l'alumnat del grup que requereix una ajuda addicional. Consisteix en les actuacions didàctiques de suport i altres actuacions ordinàries a l'aula.

Quan un docent detecta problemes en l'aprenentatge o el comportament d'un alumne o alumna, procedeix a una observació i avaluació més intensiva a l'aula i adapta la metodologia, el ritme d'ensenyament, els materials o els continguts per a ajudar-lo a aconseguir els objectius previstos. L'ensenyament és sistemàtic, més intensiu i, sovint, adaptat a un petit grup d'alumnes amb dificultats similars. Això pot incloure ajuda addicional durant l'horari escolar o després d'aquest, tasques addicionals, lectura variada o suport extracurricular.

En l'adopció d'aquestes mesures, és convenient mantindre la comunicació i la col·laboració amb l'equip docent, l'alumnat i la seua família.

“ L'alumnat amb TDAH, tenint en compte activitats per a millorar l'atenció, la memòria de treball, les funcions executives, aspectes conductuals, emocionals, resolució de conflictes i millora de la convivència, pot necessitar una atenció educativa amb reforç escolar i altres mesures de suport ordinàries. ”

3r pas. Va dirigit a l'alumnat que requereix una resposta personalitzada i individualitzada que implica suports especialitzats. Consisteix en intervencions intenses individuals.

Determinat alumnat no aconsegueix assolir els resultats d'aprenentatge previstos amb el primer i segon pas. En aquests casos es posa en coneixement de la direcció del centre i s'incorporen a l'equip de treball els o les especialistes en orientació educativa, en pedagogia terapèutica i en audició i llenguatge, si escau. Aquest equip planifica i organitza una resposta diferenciada que es pot dur a terme per mitjà de la reorganització de recursos del centre, l'activació de suports addicionals o la posada en marxa d'intervencions o coordinacions específiques des del mateix centre o amb recursos comunitaris de l'àmbit social, de la salut o d'altres àmbits.

Aquest equip de treball constituït per l'equip docent i els o les especialistes, amb el suport i la col·laboració de l'alumne o alumna i les seues famílies i de la direcció del centre fa un seguiment de l'aprenentatge de l'alumne o alumna, i procedeix a l'anàlisi funcional de la informació disponible i a l'obtenció de més informació necessària per a la identificació de les seues necessitats educatives i l'adopció de mesures educatives específiques. Es procedeix a una avaluació psicopedagògica amb el consegüent Pla d'actuació personalitzat, que pot implicar suports personals especialitzats, suports materials específics o ajustos curriculars individuals.

“
En alguns casos, l'alumnat amb TDAH pot necessitar, a més de les mesures de suport ordinàries, com ara adaptacions d'accés o adaptacions curriculars, mesures extraordinàries o recursos organitzatius i personals extraordinaris, així com programes específics i suport puntual per part del professorat de pedagogia terapèutica dins de l'aula ordinària o, en alguna ocasió que es requerisca, fora de l'aula ordinària.
”

La planificació de l'atenció educativa de totes les persones que intervenen amb l'alumnat s'ha de plantejar de manera col·laborativa entre aquestes i amb l'alumnat, les seues famílies i la direcció del centre.

TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Informe psicopedagògic i proposta del Pla d'actuació personalitzat (PAP)

▪ Elaboració de l'informe psicopedagògic i resposta educativa.

Una vegada feta l'avaluació psicopedagògica, l'orientador o orientadora expedirà un informe psicopedagògic, que és la concreció per escrit de l'avaluació psicopedagògica. Es tracta d'un document administratiu per a la presa de decisions. En aquest document s'establiran les necessitats específiques de suport educatiu, derivades del TDAH, els recursos personals i materials, així com les mesures d'atenció a la diversitat. Haurà d'incloure el Pla d'actuació personalitzat.

A continuació presentem un exemple de proposta per al PAP per a l'alumnat amb TDAH. Recordem que la proposta per al PAP forma part de l'informe psicopedagògic i correspon a l'orientador o orientadora, mentre que el PAP pròpiament dit correspon a l'equip docent.

EXEMPLE DE PROPOSTA DEL PLA D'ACTUACIÓ PERSONALITZAT

DADES DEL CENTRE		
DADES DE L'ALUMNE/A		
SERVEI ESPECIALITZAT D'ORIENTACIÓ		
Mesures educatives i recursos personals, materials i organitzatius		
Centre (aula ordinària) Ordinàries	Centre (dins i fora de l'aula) Extraordinàries	Fora del centre Complementàries
<ul style="list-style-type: none">▪ Elaboració d'una proposta d'activitats que permeti períodes curts de temps en què es pugui moure: repartir material, enviar encàrrecs a altres professors, esborrar la pissarra.▪ Utilització de la tècnica d'autoinstruccions, amb la qual s'ha de buscar que l'alumne se centre en l'objectiu de resoldre el problema.▪ Adaptar la complexitat de les tasques a la seua capacitat de control.	No cal aplicar cap mesura extraordinària.	Participació en activitats extraescolars com ara esports que impliquen molt activitat física.

Nivell d'inclusió a l'aula

Les seues necessitats requereixen suports que s'apliquen majoritàriament a l'aula ordinària.

Recursos personals

Les seues necessitats requereixen suports que s'apliquen majoritàriament en l'aula ordinària.

Grups interactius.

Tutorització entre iguals.

Materials

Agenda (per a organitzar tasques a classe i a casa).

Plataforma ClassDojo (per a millorar el comportament i augmentar la inclusió en el grup).

Targetes amb representació gràfica de les autoinstruccions.

Actuacions en l'àmbit escolar

Planificar actuacions que impliquen un cert apoderament en el centre.

Tutoritzar un alumne o alumna de menys edat.

Formar part de l'equip d'organització d'una festa o representació teatral.

Participació d'un projecte Pigmalió dirigit a generar expectatives positives sobre les seues actuacions.

Actuacions en l'àmbit familiar

Elaboració d'un contracte compromís família-tutor/a davant de tasques escolars que es poden reforçar i supervisar a casa.

Actuacions en l'àmbit social

Participació en activitats esportives fora de l'horari escolar.

Implicació en activitats d'ajuda o servei al barri: cura d'animals en la protectora, activitats d'acompanyament, conversa i lectura amb les persones majors de la residència pròxima.

Temporalització i avaluació del PAP

Les mesures d'inclusió formaran part de les programacions didàctiques i s'avaluaran periòdicament per part de tot el professorat implicat en el desenvolupament d'aquestes.

El tutor o tutora coordinarà l'avaluació del PAP.

Altres consideracions.

Convé programar activitats de sensibilització i acceptació de les diferències en les activitats de tutoria amb tot el grup en què s'escolaritza l'alumnat.



8 >>

El Pla terapèutic i el Pla d'actuació personalitzat





El Pla terapèutic (PT).

El Pla d'actuació personalitzat (PAP).

Estratègies d'adaptació curricular que poden incorporar-se al PAP.

Promoció o permanència en un curs.

Orientació educativa:
assessorament psicopedagògic i acció tutorial.



El Pla terapèutic (PT)

La intervenció escolar amb l'alumnat que presenta TDAH ha d'estar d'acord amb la intervenció clínica, l'assessorament familiar i la intervenció farmacològica, si el facultatiu així ho indica.

L'atenció que necessite l'alumne o alumna, d'acord amb l'avaluació clínica, psicopedagògica i social, si és el cas, queda recollida en un Pla terapèutic.

Aquesta intervenció té un caràcter interdisciplinari ja que preveu tots els àmbits que necessita el menor —sanitari, educatiu i social— i destaca la importància de la col·laboració familiar.

El Pla terapèutic (PT) és el document en què s'indiquen les necessitats específiques educatives, sanitàries i socials (si escau) que presenta l'alumne o alumna amb TDAH, els objectius que es proposen, les intervencions i els professionals responsables del suport que se li dispensaran per a poder cobrir-les (tractament clínic, mesures d'atenció a la diversitat), la participació familiar, la temporalització, el registre de seguiment i l'avaluació. I la revisió dels objectius si escau.

Aquest pla terapèutic l'emplenaran els responsables de la USMIA i del centre educatiu, i, si escau, els serveis socials corresponents, en funció de l'evolució del xiquet, xiqueta o adolescent.

El model per al Pla terapèutic està recollit en l'annex IX de la Resolució conjunta d'11 de desembre de 2017, de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport i de la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública, per la qual es dicten instruccions per a la detecció i l'atenció precoç de l'alumnat que puga presentar un problema de salut mental.

Presentem a continuació un exemple per a l'elaboració del Pla terapèutic:

EXEMPLE DE PLA TERAPÈUTIC

DADES DEL MENOR
DADES DEL CENTRE

DEFINICIÓ DEL PROBLEMA: NECESSITATS		
EDUCATIVES	SANITÀRIES	SOCIALS
Millorar el rendiment escolar. Augmentar la inclusió en el grup-classe.	Aplicar tractament combinat: farmacològic i conductual per a la millora de la capacitat atencional i com a control de la impulsivitat.	Dissenyar una xarxa de suport familiar mobilitzant recursos del barri.

OBJECTIUS		
EDUCATIUS	SANITARIS	SOCIALS
Adquirir competències socials que afavorisquen la interacció amb els altres. Millorar la inclusió en el grup. Aprendre estratègies d'aprenentatge que afavorisquen el seu rendiment escolar.	Millorar l'autocontrol de la impulsivitat per mitjà de medicació estimulants que actue davant dels neurotransmissors que ajuden a controlar les respostes motores i emocionals. Reduir comportaments disruptius per mitjà de teràpia conductual positiva.	Millorar la intervenció familiar davant de problemes conductuals per mitjà de la participació en activitats formatives organitzades pel SEAFI.

INTERVENCIÓ DE PROFESSIONALS		
EDUCATIVES	SANITÀRIES	SOCIALS
Servei d'orientació. Professorat de suport.	USMIA Neuropediatra.	SEAFI Serveis socials.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

PARTICIPACIÓ FAMILIAR EN LES INTERVENCIIONS		
EDUCATIVES	SANITÀRIES	SOCIALS
Elaboració d'un contracte-compromís entre la família i el tutor o tutora. Que estableix un pla d'actuacions conjuntes. (Decret 14 de febrer de 2014).	Participació en entrevistes diagnòstiques i de seguiment de la intervenció amb la USMIA.	Assistència a entrevistes periòdiques amb SEAFI. Participació en tallers de formació a famílies.

TEMPORALITZACIÓ DE L'AVUACIÓ I SEGUIMENT		
EDUCATIVES	SANITÀRIES	SOCIALS
Seguiment mensual de l'equip educatiu i servei d'orientació.	Sessions terapèutiques mensuals amb el o la menor. Entrevista de seguiment a la família cada dos mesos.	Entrevistes periòdiques de seguiment en SEAFI.

Per a poder dur a terme un seguiment eficaç i operatiu de l'alumnat, s'articularen diferents vies per a l'intercanvi d'informació i la comunicació interprofessional d'acord amb el pla establert.

El Pla terapèutic servirà com a base per a elaborar el Pla d'actuació personalitzat o per a introduir les millores oportunes, si aquest ja s'ha iniciat.

El Pla d'actuació personalitzat (PAP)

La intervenció escolar s'estableix entorn del Pla d'actuació personalitzat (PAP).

El Pla d'actuació personalitzat és el document en què s'incorporen totes les decisions que s'adopten per a donar resposta a les necessitats de l'alumnat amb TDAH. S'elabora a partir dels resultats de l'avaluació psicopedagògica. Cada tutor o tutora coordinarà l'equip docent i amb l'assessorament de l'orientador o orientadora del centre es dissenyaran les actuacions que l'alumnat requereix i les possibles ajudes i suports que pot necessitar.

El PAP ha d'incorporar una temporalització de les actuacions i una previsió de criteris per a avaluar els progressos, així com indicadors sobre la provisió i la retirada gradual de suports i ajudes.

El PAP s'elabora, com hem dit anteriorment, a partir dels resultats de l'avaluació psicopedagògica, una vegada que s'han identificat les necessitats de l'alumne o alumna. D'aquest pla d'actuació hauran de tindre còpia i constància la família per a donar suport i col·laborar en la labor d'intervenció educativa.

L'actuació amb l'alumnat que presenta TDAH, de manera prioritària s'ha de desenvolupar a l'aula ordinària; és molt important fomentar la inclusió de l'alumne o alumna en el seu grup. L'atenció dels especialistes que intervinguen es podrà dur a terme a l'aula o bé en un grup reduït o individualment.

El PAP pot incloure mesures educatives per a millorar possibles problemes conductuals i per a millorar el rendiment en els processos bàsics d'aprenentatge fonamentals tant en les etapes d'Educació Infantil com en els primers cursos d'Educació Primària.

En la resta de cursos de l'Educació Primària (3r-4t-5é-6é curs), les mesures d'ajust ordinàries, organitzatives i metodològiques poden anar dirigides a reforçar l'aprenentatge de les competències lingüístiques i matemàtiques, amb la finalitat de desenvolupar les competències clau.

En l'Educació Secundària Obligatòria i postobligatòria es continuarà treballant amb intensitat la competència lingüística, la competència matemàtica i la competència social.

El PAP s'elaborarà per a un curs acadèmic complet. No obstant això, se'n farà un seguiment trimestral amb tots els professionals que intervinguen amb l'alumne o alumna per a anar ajustant-se a les necessitats de suport que requereisca.

En el PAP s'ha d'incloure l'organització de la resposta educativa en quatre grans apartats:

- Superació de barreres per a l'aprenentatge.
- Suport a les necessitats educatives.
- Mesures educatives i agents educatius, recursos materials i organitzatius.
- Programes específics.

TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Superació de barreres per a l'aprenentatge

Familiar	Escolar	Social
Ajudes que es proporcionen a casa.	Adequació de la metodologia al seu ritme d'aprenentatge.	Participació en activitats extraescolars, jocs, etc.
Actitud i expectatives de la família davant dels seus progressos.	Grau de comunicació amb les famílies.	
Establiment de normes en les activitats quotidianes.	Foment de la motivació davant dels reptes.	

Suport a les necessitats educatives

Familiar	Escolar	Social
Acceptar el diagnòstic del TDAH.	Aplicació de metodologies inclusives.	Establir xarxes de suport social.
Adquirir estratègies i habilitats de maneig de la conducta, de comunicació, etc.	Organització de suports a l'aula ordinària.	Planificar activitats d'oci que donen resposta a les seues necessitats.

Mesures educatives i agents educatius, recursos materials i organitzatius

Centre (aula ordinària) Ordinàries	Centre (dins i fora de l'aula) Ordinàries i extraordinàries	Fora del centre Complementàries
Reforç escolar. Adaptacions d'accés o adaptacions curriculars no significatives. Recursos del centre: aula ordinària.	Mesures de suport ordinàries: Grups interactius, ajuda entre iguals, suport dins de l'aula ordinària. Intervenció d'altres professionals del centre si calguera.	Altres serveis fora del centre, quan calga.

Programes específics

Centre (aula ordinària) Estratègies d'inclusió	Centre (dins i fora de l'aula) Programes intervenció específica	Fora del centre Complementaris
Cercles d'amistat. Projecte Pigmalió. Tutories afectives. Tutorització entre iguals.	Tècniques cognitivoconductuals. Programes específics com ara: conducta, atenció, funcions executives, emocionals... Escola de famílies.	Tallers terapèutics. Grups de suport extraescolar. Tractaments i teràpies amb recursos extraordinaris.

Estratègies d'adaptació curricular que es poden incorporar al PAP

Recordem que l'alumnat amb TDAH es pot incloure entre l'alumnat amb necessitats específiques de suport educatiu.

Els equips docents, coordinats pel tutor o tutora, i assessorats per l'orientador o orientadora, i si escau, pels mestres especialistes en pedagogia terapèutica i en audició i llenguatge, elaboren les adaptacions curriculars adequades per a donar una resposta educativa ajustada a les necessitats de l'alumnat que presenta necessitats específiques de suport educatiu.

Les adaptacions d'accés al currículum són les mesures organitzatives que adapten temps, mitjans i altres elements, planificades perquè l'alumnat que presente necessitats específiques de suport educatiu pugui desenvolupar el currículum ordinari, en igualtat de condicions pel que fa a la resta de l'alumnat.

Aquestes adaptacions curriculars, si estan indicades, s'han d'incorporar en el PAP.

Alguns aspectes organitzatius i curriculars que cal tindre en compte en l'elaboració d'adaptacions curriculars.

ORGANITZATIUS	
Clima aula, ubicació i organització.	<ul style="list-style-type: none"> Alumnat amb TDAH situat prop del professorat. Eliminar distraccions visuals o auditives. Pupitre amb els materials indispensables. Permetre, a voltes, que isca del seu lloc o de classe. Explicar amb antelació canvis en horaris i tasques.
Espais.	<ul style="list-style-type: none"> Supervisar els moments d'entrada i eixida o de canvi de classes, ja que són moments en què la desorganització pot portar al fet que es produïsquen conflictes o situacions de descontrol. Elaborar unes autoinstruccions per a aquests moments en què queden clarament reflectits els passos que cal seguir i l'actitud convenient. Buscar companys que col·laboren en l'acompanyament en aquests moments.
Utilització de l'agenda.	<ul style="list-style-type: none"> Anotar tasques i exàmens, de manera que s'establisca una bona comunicació família-centre. És aconsellable reservar un espai a la pissarra per a anotar dates de controls, lliurament de treballs i tasques diàries que s'han d'anotar en l'agenda.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

CURRICULARS

Activitats programades.	<ul style="list-style-type: none">■ Presentació de les activitats: utilitzar frases curtes i clares, establir sovint contacte visual, proporcionar abans de l'explicació una llista de conceptes "clau", ressaltar la informació important.■ Deixar llibertat per a triar entre algunes tasques i temes.■ Fragmentar les tasques molt llargues.■ Proporcionar ajuda d'iguals en la realització de les tasques: ensenyament tutorat amb intercanvi de rols, grup cooperatiu, grup interactiu, etc.
Tasques per a casa.	<ul style="list-style-type: none">■ S'han de proposar tasques a casa ajustats a les necessitats de l'alumne o alumna per a no generar estrès familiar.■ A la classe es poden proposar dos o tres tipus de tasques de manera que els deures per a l'alumnat amb TDAH siguin personalitzats.■ Permetre a les famílies que puguin flexibilitzar el temps de realització de tasques a casa.
Procediments d'avaluació.	<ul style="list-style-type: none">■ Respectar el temps que l'alumne necessita per a respondre. De vegades tarden més.■ Avaluar en les primeres hores del dia.■ Fragmentar l'examen en més sessions, quan calga, ja que la seua atenció sostinguda és molt curta.■ Destacar en l'enunciat les paraules clau.■ Solen tindre més facilitat per a respondre a preguntes curtes o d'aparellament.■ És preferible fer exàmens curts i freqüents.■ Treballar, abans de la prova, amb mostres de format.■ Revisió de l'examen amb l'alumne després d'haver-lo fet.■ En cas de comorbiditat amb altres dificultats de l'aprenentatge (escriptura, càlcul, etc.) permetre l'ús de l'ordinador o la calculadora.■ Permetre l'ús de cascos o taps.■ En els exàmens de desenvolupament, anar donant les preguntes i els folis de manera gradual.■ Cuidar el format, evitar la lletra acumulada o xicoteta i usar espais que faciliten la lectura.■ Recordar a l'alumne que repasse l'examen.■ No penalitzar tots els errors ortogràfics.■ Buscar el que sap i no els errors.

Promoció o permanència en un curs

La decisió sobre promoció de curs o permanència un any més en aquest, pot tindre una repercussió molt important en l'atenció de l'alumnat amb TDAH.

Barkley (2011), assenyala que repetir curs no és la millor solució. Els pot causar danys: s'incrementen les agressions, les depressions, disminueix el seu cercle social, baixa la motivació per a aprendre i augmenta el problema d'abandó de l'escola.

Orjales (2017) considera que la promoció de curs és la mesura més utilitzada amb aquest alumnat i sovint aquesta decisió es pren valorant com més important la seua permanència en el grup, i no tant la maduresa del xiquet o xiqueta o el seu nivell de competència curricular. Molts xiquets i xiquetes amb TDAH passen de curs i segueixen amb el seu mateix grup d'edat, però amb una gran pressió i patiment afegit.

En les decisions sobre promoció o permanència en el curs s'han de considerar els aspectes següents:

- Les característiques i condicions particulars de cada alumne o alumna.
- L'impacte negatiu que pot tindre l'anunci de la repetició en la seua autoestima, que ja per si mateixa sol estar danyada.
- L'impacte que pot generar el fet de passar de curs i la sensació de malestar dia a dia; s'ha d'enfrontar a tasques més difícils per a les quals no té prou base.
- L'existència o no de dificultats específiques d'aprenentatge.
- Haver aconseguit els objectius mínims en el marc de l'avaluació inclusiva.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Orientació educativa:
assessorament psicopedagògic i
acció tutorial

.....

L'orientador o orientadora educatiu, intervé des de la primera sospita de TDAH, en diversos aspectes (vegeu el gràfic 8).

Gràfic 8. Orientació educativa



Descripció de la intervenció de l'orientador o orientadora.

Suport al procés d'ensenyament-aprenentatge.

Els aspectes clau en el suport al procés d'E-A són:

- Afegir la inclusió de l'alumnat que presenta TDAH, en el Pla d'atenció a la diversitat (PADIE) del centre.
- Establir protocols de detecció precoç i intervenció tenint en compte la normativa vigent del moment.
- Avaluació psicopedagògica: segons el procés de detecció, atenció i intervenció que s'ha proposat, l'orientador o orientadora farà les avaluacions pertinents i tractarà que aquesta informació es tradueixi en adaptacions de la pràctica de l'equip docent. Els àmbits que valorarem davant de la sospita de TDAH, els hem descrit ja en l'apartat d'avaluació.
- Assessorament sobre grups de suport, reforços, processos d'avaluació, adaptacions no significatives, significatives i d'accés.
- Treball de suport psicopedagògic:
 - Disseny de programes de millora de competències socials i intel·ligència emocional.
 - Entrenament en tècniques de relaxació.
 - Treball en les habilitats acadèmiques afectades: comprensió i velocitat lectora, escriptura, càlcul numèric i mental, organització i tècniques d'estudi.
 - Entrenament en funcions executives.

Acció tutorial.

El treball en l'acció tutorial es du a terme sobre els diferents membres de la comunitat educativa: alumnat, professorat i famílies.

- Atenció de l'alumnat que presenta TDAH en el Pla d'acció tutorial (PAT), temes d'interès que s'hi poden tractar: programes de convivència al centre, aula, autoestima, autocontrol, resolució de conflictes, tècniques d'estudi, etc.
- Coordinació de la resposta d'atenció a la diversitat: establir canals de comunicació i coordinació entre tots els agents implicats interns i externs.
- Comunicació amb les famílies: traslladar la informació resultant de les avaluacions o del seguiment de la intervenció, informació, orientacions i recursos sobre el TDAH als pares. Assessorar sobre aspectes conductuals i socioemocionals, i implicacions educatives.
- Tutoria individualitzada: podem treballar individualment si la situació ho requereix i oferir un punt d'informació i suport que transmeti seguretat a l'alumne o alumna.
- Derivació a serveis clínics si cal.
- Coordinació amb organismes públics, privats i família en matèria educativa de l'alumnat que presenta TDAH.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Orientació professional.

L'orientació acompanyarà la formació de l'alumnat al llarg de la vida com un procés continu, planificat i organitzat que propicie l'autonomia en la gestió de les competències personals, professionals, cíviques i socials i en la presa de decisions. Aquest procés d'ajuda és especialment valuós per a l'alumnat amb TDAH.

L'orientació al llarg de la vida ha de propiciar eleccions lliures d'estereotips de gènere i altres condicionants culturalment arrelats que puguen suposar la discriminació de les persones en l'accés als estudis o al mercat laboral. És important superar les barreres que hi pot haver en l'elecció d'estudis per a les persones amb TDAH.

El principal repte que s'ha de proposar l'orientació és la millora de les competències per a prendre les millors decisions en un context social com l'actual, que és molt canviant. El programa d'orientació ha d'incloure activitats que es presenten a manera d'escenaris reals de presa de decisions i que siguin útils per a formar alumnat competent. Alguns dels objectius prioritaris de l'orientació per

a aquest alumnat són els següents:

- Facilitar el coneixement de si mateix: les seues fortaleces i debilitats; pot resultar convenient aplicar la tècnica DAFO.
- Potenciar l'anàlisi de les competències pròpies: socials, comunicatives, etc.
- Desenvolupar estratègies d'anàlisi del context social pròxim.
- Fomentar el desenvolupament d'estratègies de previsió de canvis i situacions imprevistes que puguen canviar les decisions adoptades.
- Generar expectatives positives sobre les seues possibilitats d'èxit acadèmic i laboral.

Així doncs, tant en la tutoria individualitzada com en la col·lectiva, convé generar en l'alumnat amb TDAH la capacitat de conèixer-se bé, entendre els seus punts forts i dèbils, així com la capacitat de prendre decisions raonadament. De vegades, la seua impulsivitat i el costum de tindre una atenció especial els fan persones poc autònomes que es deixen portar fàcilment pels seus iguals.

També és molt important fomentar els interessos personals, ja que de vegades aquest alumnat té focus d'interés en què es mostra competent i en gaudeix, que es poden convertir en un treball futur o, almenys, constitueixen un espai de tranquil·litat i de plaer.

Respecte a les famílies d'aquest alumnat cal proporcionar una informació completa sobre possibilitats educatives i laborals ajustades a la seua realitat concreta.

Un període especialment important en el procés d'orientació professional és el final de l'educació obligatòria, ja que en aquest moment l'alumnat s'ha de plantejar la continuació de la seua formació, tenint en compte tant el seu expedient acadèmic, com els seus interessos, les seues aptituds i les seues capacitats. Aquesta decisió cap a un o altre itinerari formatiu, més acadèmic en el cas del Batxillerat o més professionalitzador en la Formació Professional, ha de tindre el suport i la col·laboració de la família. D'aquesta manera, i de forma conjunta, s'haurà d'analitzar i reflexionar sobre les diferents opcions que se li plantegen. Aquesta situació d'elecció afecta tot l'alumnat; per tant, també es veu afectat l'objecte d'aquesta guia.

Per a facilitar la presa de decisions es presenta a continuació un instrument senzill que facilita l'elecció dels estudis postobligatoris i que és especialment útil per a l'alumnat amb TDAH.

Es tracta d'un qüestionari en què es presenta un llistat de preguntes, dirigides a determinar la motivació per a l'elecció d'estudis de Batxillerat o cicles formatius de Formació Professional.

A partir de les eleccions, s'ha de ser capaç de valorar, per mitjà d'una anàlisi DAFO, les debilitats, amenaces, fortaleses o oportunitats que se li pot plantejar si pren una o altra via formativa. Si bé cal tindre present que la decisió en si mateixa no és bona ni roïna, dependrà de com es gestione al llarg del temps, així com de la possibilitat de reconduir-la cap a una altra via. Cal pensar que l'elecció d'una determinada formació no impedeix un canvi cap a un altre tipus de formació. No s'han de veure les eleccions com a processos irreversibles sinó com a oportunitats de desenvolupament personal o professional.

Les preguntes que es troben en el qüestionari de motivació per a futurs estudis que es presenta a continuació poden servir d'ajuda per a la gestió en els moments de canvi que es poden produir al llarg del cicle vital. L'única cosa que s'ha de fer és substituir els objectes d'anàlisi —en aquest cas, Batxillerat i Formació Professional— que en el moment en qüestió es plantegen analitzar.

Amb la finalitat d'ajudar en la decisió final de l'ESO, s'incorpora a continuació una llista de preguntes, en termes de DAFO, que es valoraran posteriorment.

Les preguntes s'han de considerar des del punt de vista de l'alumnat i han de tindre la col·laboració de la família.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Qüestionari de motivació per a estudis postobligatoris MEP (Daniel Torregrosa i Vicente Bueno)

Nom	Cognoms
Data	

Ítems	SÍ	NO	
Si estudie batxillerat, tardaré més temps a incorporar-me al món del treball.			
Si estudie un cicle de formació professional, obtindré millors notes que si estudie batxillerat.			
Estudiar batxillerat em servirà per a continuar els estudis que tinc pensats.			
Aprovaré els estudis de formació professional per a exercir una professió immediatament.			
Si estudie batxillerat, podré tindre un lloc de treball que m'interesse.			
Gaudiré amb l'aprenentatge de coneixements pràctics sobre alguna professió.			
Em veig més com a estudiant de batxillerat que de formació professional.			
Estudiar batxillerat m'ajudarà a preparar millor el meu futur professional.			
Quan estudie i duc a terme aspectes tècnics i pràctics, domine més els temes.			
Si estudie batxillerat, obtindré millors notes que si estudie un cicle de formació professional.			
Crec que suspendré si estudie formació professional o batxillerat.			
El millor és que em pose a treballar prompte.			
Em veig més com a estudiant de formació professional que de batxillerat.			
Quan estudie aspectes culturals i científicoteòrics, domine més els temes.			
Preferisc dedicar-me ara a estudiar i integrar-me més tard en el món laboral.			
Estudiar un cicle de formació professional m'ajudarà a preparar millor el meu futur professional.			
Si estudie un cicle de formació professional, podré tindre un lloc de treball que m'interesse.			
Per al meu futur professional em veig millor amb una formació superior (cicles de grau superior, universitaris o equivalents).			
Si estudie un cicle de formació professional, controlaré millor el que aprenc.			
Crec que aprovaré tant si estudie formació professional com batxillerat.			

Anàlisi DAFO

	Debilïtats	Amenaces	Fortaleses	Oportunitats
Batxillerat				
Formació professional				

En la presa de decisions.

En l'orientació professional és fonamental conèixer les professions que més s'adeqüen als interessos, les aptituds i les qualitats personals. En l'annex V es presenta el qüestionari d'orientació professional IAC elaborat per Daniel Torregrosa i Vicente Bueno, que té la finalitat de guiar l'alumnat de l'ESO en l'elecció de la seua futura professió. Té com a objectiu aprofundir en l'autoconeixement dels interessos, aptituds i qualitats propis en relació amb les activitats econòmiques en què s'agrupen les professions.

Es tracta d'un primer pas per a acostar-se a l'entorn laboral, que haurà de continuar amb els elements propis de l'orientació professional com poden ser les entrevistes i altres instruments de cerca i anàlisi de la informació, que li faciliten l'autoconeixement i la capacitat d'elecció.

.....



9 >>

Pautes d'actuació i estratègies per al centre i per al professorat





Mesures generals de centre: el Pla d'atenció a la diversitat i inclusió educativa (PADIE).

Mesures inclusives en l'aula.

Disseny universal per a l'aprenentatge (DUA) i TDAH.

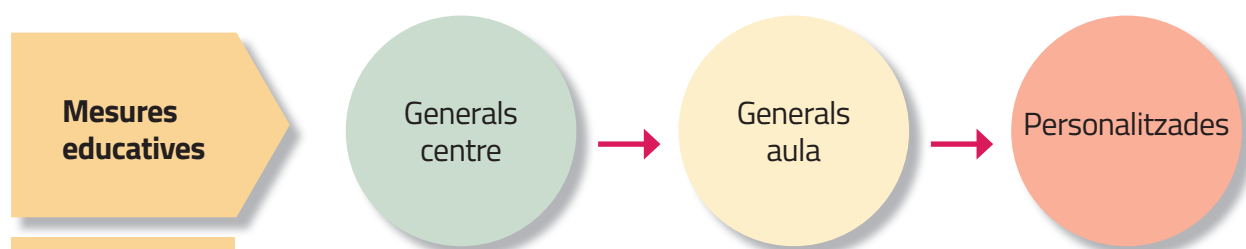


Gràfic 9. Mesures educatives de centre, aula i orientació

MESURES



Mesures de centre i aula. Organització i funcionament



Mesures generals de centre: el PADIE

Els centres educatius han d'organitzar el seu funcionament, segons les necessitats educatives de la diversitat de l'alumnat que escolaritzen. Per a fer-ho, disposaran de diversos instruments:

El Projecte educatiu és el document que defineix la identitat del centre, recull els valors i estableix els objectius i prioritats del centre docent i de la comunitat educativa.

En el marc de l'educació inclusiva s'assumeixen principis i valors que han de formar part del Projecte educatiu de centre. Alguns exemples poden ser els següents:

- La inclusió com la base del desenvolupament del centre educatiu per a millorar l'aprenentatge i la participació de tot l'alumnat.
- El valor de la diferència com una cosa enriquidora.
- Altes expectatives cap a tot l'alumnat, les famílies, el professorat i membres de la comunitat educativa.
- Creença en les capacitats de tot l'alumnat, partint d'aquestes i no de les discapacitats o dificultats i intentant reduir totes les barreres a l'aprenentatge.
- Cultura de la col·laboració entre tots els membres de l'escola: col·laboració i cooperació dels alumnes entre si, dels professors entre si, de les famílies, etc. Tot el professorat s'implica en la resposta a la diversitat, que no és responsabilitat exclusiva del professorat de suport, sinó de tot el professorat.

El Pla d'atenció a la diversitat i inclusió educativa (PADIE) partirà de la reflexió i l'anàlisi del context de cada centre; s'hi inclouran els criteris i mesures per a donar resposta a la diversitat de l'alumnat en el seu conjunt, l'orientació i la tutoria, així com els criteris i procediments de col·laboració i coordinació amb la resta de centres docents i amb els serveis i institucions de l'entorn.

En el procés d'ensenyament-aprenentatge de l'alumnat amb TDAH s'hauran de tindre en compte les consideracions següents:

Aquest trastorn s'emmarca dins de la diversitat d'alumnat que hi ha en qualsevol centre, per la qual cosa les mesures per a la seua atenció quedaran concretades en el seu Pla d'atenció a la diversitat i inclusió educativa (PADIE).



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

MESURES GENERALS PADIE

Generar cultures d'inclusió en el centre.	Activitats de sensibilització.	<ul style="list-style-type: none">▪ Eslògans sobre la diversitat.▪ Tertúlies literàries sobre la inclusió.▪ Experiències d'altres centres.
	Dissenyar estructures de participació i col·laboració entre famílies i professorat.	<ul style="list-style-type: none">▪ Potenciar la participació de les famílies al centre: pare/mare-delegat, comissions per a fer activitats que afavorisquen l'atenció a la diversitat.
Posar en marxa actuacions inclusives.	Generar espais d'aprenentatge accessible a tot l'alumnat.	<ul style="list-style-type: none">▪ Dissenyar espais adaptats a les necessitats de l'alumnat: espai de reflexió i resolució de conflictes, zones concretes per a dur a terme reforços, etc.
	Adaptació del PAT per a afavorir la inclusió.	<ul style="list-style-type: none">▪ Cercle d'amistat.▪ Projecte Pigmalió.▪ Tutories individuals.▪ Tutories afectives.▪ Tutorització entre iguals.▪ Cohesió grupal.▪ Resolució de conflictes.
	Estructures organitzatives inclusives.	<ul style="list-style-type: none">▪ Suport dins de l'aula.▪ Agrupacions flexibles, desdoblaments.▪ Organitzar grups d'investigació relacionats amb interessos de l'alumnat.
Desenvolupar pràctiques d'ensenyament inclusiu.	Rastreig de continguts.	<ul style="list-style-type: none">▪ Prioritzar competències.▪ Determinar continguts nuclears, secundaris i d'ampliació.▪ Introduir continguts per a atendre les necessitats.
	Aplicar estratègies d'ensenyament multinivell.	<ul style="list-style-type: none">▪ Activitats àmplies per a treballar continguts diversos.▪ Activitats diverses per a treballar un mateix contingut.▪ Treball cooperatiu.▪ Grups interactius.
	Mobilitzar recursos per a atendre la diversitat.	<ul style="list-style-type: none">▪ Dos professors a l'aula.▪ Alumnat tutor.▪ Famílies col·laboradores en temes concrets.

El centre haurà d'establir els canals necessaris de coordinació entre el professorat i tots els professionals que hi intervenen.

Per a assolir l'èxit escolar de tots i totes cal adoptar una perspectiva global de cooperació i, en conseqüència, interinstitucional. Cal fer convergir totes les actuacions que s'han anat exercint des de les institucions socials i les escolars. No hi ha una resposta eficaç si els problemes s'aborden des d'una perspectiva unívoca, des d'un únic sistema, com pot ser l'escolar, el sanitari, etc.

Per això és fonamental unir esforços i coordinar totes les accions que es desenvolupen des de les diferents institucions que incideixen en l'alumnat, establir xarxes de col·laboració entre institucions i administracions públiques i promoure, així, el compromís amb l'educació.

Des de l'equip directiu es planificaran reunions periòdiques que faciliten la coordinació del tutor o tutora amb l'equip docent que treballa amb l'alumne o alumna, per a elaborar i dur a terme el seguiment i l'avaluació en el seu Pla d'actuació personalitzat. Sempre que calga assistirà a aquestes reunions l'orientador o orientadora.

- Els equips directius hauran de garantir reunions per a facilitar el traspàs d'informació entre els tutors o tutores i els equips docents específicament quan l'alumne o alumna canvie de curs.
- S'establiran tutories personalitzades amb l'alumnat, així com amb les seues famílies de manera sistemàtica i continuada.
- El centre establirà normes adequades a l'edat de l'alumnat que han d'exposar-se de forma visible de manera que es puguin estructurar i els donen seguretat, encara que en determinats moments es pugui actuar amb comprensió. S'han d'aplicar les conseqüències derivades de la seua conducta, quan escaiga, de manera ponderada i tenint en compte el valor de les normes per a la correcció.
- Aquest alumnat aprèn d'una manera diferent i, per tant, cal introduir ajudes personalitzades dependent de les necessitats específiques de suport educatiu. Des del centre educatiu es garantirà la coordinació entre la família, el professorat, els serveis d'orientació i els serveis sanitaris a través de la família.

TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Mesures inclusives a l'aula

L'aula ha de ser un context inclusiu en què es done resposta educativa eficaç i de qualitat a la diversitat de capacitats, interessos, ritmes i estils d'aprenentatge de tot l'alumnat.

La metodologia ha d'incloure estratègies que promoguen la construcció social de l'aprenentatge, la participació activa de l'alumnat, la motivació, la rellevància i la funcionalitat de l'aprenentatge, la cooperació i col·laboració entre els companys i l'experimentació de l'èxit acadèmic de tots i totes.

El TDAH pot anar acompanyat d'algunes dificultats d'aprenentatge. En aquests casos aquestes dificultats han de ser abordades de manera específica.

Quan a un alumne o alumna se li diagnostica TDAH, cal introduir adaptacions ambientals i metodològiques a l'aula que puguin beneficiar tant l'alumne amb TDAH com la resta del grup. Es presenten a continuació una sèrie de pautes i estratègies que poden servir al professorat de guia d'actuació i que cada professor o professora ha d'adaptar al seu grup i a les edats dels seu alumnat.

Les orientacions per a la intervenció relacionades amb les necessitats més freqüents d'aquest col·lectiu, que s'exposen seguidament, són mesurades que s'han d'ajustar en funció de l'edat i de les necessitats educatives de l'alumnat amb TDAH. En aquells casos en què siga procedent, es farà una avaluació psicopedagògica i s'elaborarà el Pla d'actuació personalitzat, amb totes les mesures organitzatives i curriculars que necessite per a garantir amb èxit el seu procés d'ensenyament-aprenentatge.

DIFICULTATS I ORIENTACIONS	
POSSIBLES NECESSITATS DE L'ALUMNAT AMB TDAH	PAUTES
Dificultat en la funció executiva de la memòria de treball, per la qual cosa solen tindre obliterats i cometre errors a l'hora de recordar i dur a terme els passos necessaris en el desenvolupament d'una activitat.	<p>Repetir-los verbalment els passos que cal seguir.</p> <p>Proporcionar-los un suport visual (autoinstruccions) perquè puguin recordar cada un dels passos necessaris per a dur a terme una tasca i no calga repetir-los les instruccions verbalment.</p> <p>Plantejar metes immediates.</p> <p>Fer un seguiment personalitzat.</p> <p>Potenciar la classificació i jerarquització.</p> <p>Dialogar sobre treballs assignats, tractant que tinguin consciència de criteris d'execució i presentació.</p>
Desatenció a causa dels estímuls irrelevantes del context (sorolls, distraccions...).	<p>Establir contacte visual amb el xiquet o xiqueta ajudant-se alhora amb el contacte físic.</p> <p>Col·locar-se prop de l'estudiant per a informar-lo sobre el seu treball.</p> <p>Ubicació lluny de finestres i portes.</p> <p>Demandar que repeteixca les indicacions donades pel professor o professora.</p> <p>Plantejar preguntes freqüents durant les explicacions, oferint-li retroalimentació immediata a les seues respostes.</p> <p>Subministrar-li claus verbals o d'un altre tipus que l'inciten a reflexionar sobre les seues conductes inatentes.</p> <p>Utilitzar reforços i elogis (tècniques de modificació de conducta).</p>
Centrar la seua atenció durant un període prolongat en els estímuls que necessita per a l'aprenentatge.	<p>Alternar diferents activitats manipulatives i verbals.</p> <p>Afegir pràctiques al contingut de l'explicació.</p>
Incapacitat per a prestar atenció a dos estímuls al mateix temps.	<p>Supervisar el registre de les activitats que ha de dur a terme.</p> <p>Deixar més temps al final de la classe perquè anote tasques.</p> <p>Supervisar l'agenda.</p>



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

DIFICULTATS I ORIENTACIONS	
POSSIBLES NECESSITATS DE L'ALUMNAT AMB TDAH	PAUTES
Requerir més temps que la resta per a fer una activitat.	Convindria reduir les tasques per a casa. Evitar copiar enunciats.
Errors en la lectura.	No obligar-los a llegir en veu alta. Fer primera lectura en veu baixa. Fomentar l'augment de vocabulari.
Errors en l'escriptura correcta de les paraules pels dèficits de memòria seqüencial auditiva i visual.	Ús de tècniques multisensorials per als problemes ortogràfics.
Dificultats en la resolució de problemes matemàtics.	Ajudar-los a canviar els conceptes abstractes per concrets. Ensenyar-los recursos mnemotècnics per a recordar els passos que cal seguir per a la resolució d'un problema. Utilitzar els colors per a identificar les diverses operacions. Utilitzar materials per a experimentar les operacions manualment.
De vegades mostren conductes inadequades.	Que les normes a l'aula siguin poques i molt clares. Pactar individualment amb l'alumne o l'alumna com avisar-lo perquè s'adone de la conducta inadequada. Proposar tasques curtes i variades. Demanar que repeticion les normes socials de l'aula, especialment davant de situacions problemàtiques. Ofereix situacions d'aprenentatge atractives. Facilitar la transició entre activitats amb senyals i evitar períodes llargs d'espera.
No tindre una rutina constant per a evitar alteracions.	Anticipar qualsevol canvi en l'horari escolar i eixida.

DIFICULTATS I ORIENTACIONS	
POSSIBLES NECESSITATS DE L'ALUMNAT AMB TDAH	PAUTES
Poca capacitat d'organització.	<p>Utilització d'autoinstruccions.</p> <p>Ús de l'agenda.</p> <p>Assignar cinc minuts al dia per a ordenar la seua taula de treball.</p> <p>Dialogar sobre els treballs assignats, tractant que tinga consciència de criteris d'execució i presentació.</p> <p>Tutorització entre companys.</p>
Dificultats per a calcular i planificar el temps que necessita per a fer exàmens, comprendre les preguntes, etc.	<p>Adaptar l'examen amb algunes estratègies com ara:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Adaptar temps: ampliar el temps de realització. ▪ Dividir l'examen en parts amb descansos. ▪ Combinar en els enunciats diferents formats de preguntes i destacar-hi les paraules clau. ▪ Utilitzar instruments i formats variats d'avaluació: combinar proves orals i escrites, de resposta múltiple, etc. ▪ Avaluar en les primeres hores de la jornada escolar. ▪ Recordar-li que revise l'examen abans de lliurar-lo i supervisar que haja respost les preguntes quan el lliure.



Disseny Universal per a l'Aprenentatge (DUA) i TDAH

El Disseny Universal per a l'Aprenentatge es fonamenta en la idea que la diversitat és la norma, no l'excepció, i pretén corregir la principal barrera per a aprendre i participar a què fan front molts alumnes amb TDAH, com són els plans d'estudi dissenyats i implementats de manera uniforme, sense considerar les diferències.

Quan els programes d'estudi estan dissenyats per a satisfer les necessitats de grans grups, s'exclouen les persones amb capacitats, estils, ritmes d'aprenentatge, antecedents i preferències diferents, de manera que es vulnera la igualtat d'oportunitats per a aprendre (CAST, 2008).

L'element universal no implica una solució òptima per a tot l'alumnat, sinó que implica multiplicitat d'opcions, flexibilitat i individualització del procés educatiu. En aquest sentit, el Disseny Universal per a l'Aprenentatge es refereix a un procés pel qual un programa d'estudis (és a dir, objectius, mètodes, materials i avaluacions) és intencionalment i sistemàticament dissenyat des del principi (*a priori*) per a satisfer les diferències individuals, de manera que gran part de les adaptacions posteriors poden ser reduïdes o eliminades i es genera un millor ambient d'aprenentatge per a tots els estudiants. Contrasta amb el currículum típic *a posteriori*, fonamentat en una perspectiva de remei en què els canvis i les adaptacions es fan després de la planificació curricular (CAST, 2008).

Els principis del Disseny Universal per a l'Aprenentatge aplicats a la planificació de l'aula són:

- Proporcionar formes múltiples de presentació i representació. Reconeix i considera diverses modalitats sensorials, estils d'aprenentatge, interessos, preferències i intel·ligències múltiples.
- Proporcionar formes múltiples i variades d'expressió i execució. Permet a l'alumnat respondre amb la seua forma preferida de control personal. Consideració de totes les formes de comunicació, expressió, de l'aplicació d'estratègies cognitives i metacognitives.
- Proporcionar formes múltiples de participació per a donar resposta a diversos interessos i preferències. Es consideren els principis d'autonomia, motivació, elements de novetat, personalització, varietat.

Les condicions fonamentals d'un currículum inclusiu, construït sota el principi d'accessibilitat universal; es poden resumir en:

- a. El currículum ha de proveir punts d'accés i trajectòries flexibles al llarg de l'escolaritat.
- b. Ha de permetre incloure modificacions de nivell i naturalesa diversos.
- c. Ha de facilitar la planificació de l'aula que considere *a priori* la diversitat de maneres d'aprenentatge dels estudiants.
- d. Ha de facilitar el disseny de plans educatius individuals sobre la base i en referència a les metes educatives comunes per a tots.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Per tant, un aspecte clau és promoure les competències en les escoles i els docents per a la presa de decisions d'adaptació curricular i garantir els recursos per a dur-les a terme. Sobretot perquè aquesta visió exigeix que l'aula s'organitze de manera diferent, però també perquè no és suficient que els i les docents estiguen al corrent dels continguts del currículum, sinó que també han de comprendre

els enfocaments d'aprenentatge que el sustenten i ser capaços de diversificar els seus estils d'ensenyament en la mesura que sorgeixen necessitats diferents.

A continuació es presenta una relació de pautes del DUA especialment útils per a l'alumnat amb TDAH.

Pautes DUA especialment rellevants per a l'alumnat TDAH

I. Proporcionar múltiples formes de representació.	Alumnat TDAH
1. Proporcionar múltiples formas de representación.	
1.1 Opcions que permeten la modificació i personalització de la presentació de la informació.	X
1.2 Oferir alternatives per a la informació auditiva.	XX
1.3 Oferir alternatives per a la informació visual.	XX
2. Proporcionar múltiples opciones per al llenguatge i els símbols.	
2.1 Definir el vocabulari i els símbols.	XX
2.2 Aclarir la sintaxi i l'estructura.	X
2.3 Facilitar la descodificació de textos, notacions matemàtiques i símbols.	X
2.4 Promoure la comprensió entre diferents idiomes.	
2.5 Il·lustrar les idees principals a través de múltiples mitjans.	X
3. Proporcionar opciones per a la compresió.	
3.1 Proveir o activar els coneixements previs.	X
3.2 Destacar patrons, característiques fonamentals, idees principals i relacions entre aquestes.	
3.3 Guiar el processament de la informació, la visualització i la manipulació.	X
3.4 Maximitzar la memòria i la transferència d'informació.	

II. Proporcionar múltiples formes d'acció i expressió.	Alumnat TDAH
4. Proporcionar múltiples mitjans físics d'acció.	
4.1 Proporcionar diversos mètodes de resposta.	X
4.2 Proveir diverses formes per a interactuar amb els materials proporcionats.	
4.3 Integar l'accés a les eines i les tecnologies d'assistència.	
5 Proporcionar opcions per a l'expressió i la fluïdesa de la comunicació.	
5.1 Usar múltiples opcions de mitjans de comunicació.	
5.2 Usar múltiples eines per a la construcció i la composició.	
5.3 Construir fluïdesa d'aprenentatge amb nivells graduats de suport per a la pràctica i l'execució.	
6. Proporcionar opcions per a les funcions executives.	
6.1 Guiar l'establiment de metes adequades.	X
6.2 Donar suport a la planificació i el desenvolupament d'estratègies.	X
6.3 Facilitar la gestió d'informació i de recursos.	X
6.4 Augmentar la capacitat per a monitorar el progrés.	
III. Proporcionar múltiples formes de motivació.	Alumnat TDAH
7. Proporcionar opcions per a captar l'interès.	
7.1 Optimitzar l'elecció individual i l'autonomia.	
7.2 Optimitzar la rellevància, el valor i l'autenticitat.	
7.3 Minimitzar les amenaces i les distraccions.	X
8. Proporcionar opcions per a mantindre l'esforç i la persistència.	
8.1 Ressaltar la rellevància de les metes i els objectius.	X
8.2 Variar els nivells de desafiament i suport.	
8.3 Fomentar la col·laboració i la comunitat.	
8.4 Incrementar el domini de retroalimentació orientada.	X
9. Proporcionar opcions per a l'autoregulació.	
9.1 Promoure expectatives i creences que optimitzen la motivació.	X
9.2 Facilitar nivells graduats de suport per a copiar habilitats i estratègies.	



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

A més de la proposta tan interessant que es deriva del DUA, hi ha altres aportacions sobre metodologies i recursos que faciliten l'aprenentatge de l'alumnat amb TDAH i n'afavoreixen la inclusió.

Presentem a continuació una descripció d'algunes metodologies d'ensenyament i recursos que poden ser molt útils a l'aula:

METODOLOGIA I RECURSOS QUE CAL APLICAR A L'AULA PER A AFAVORIR LA INCLUSIÓ

Treball cooperatiu.	L'alumnat aprén ajudant-se amb equips reduïts. Permet que l'adquisició de coneixements siga compartida a partir de la interacció i cooperació entre els membres del grup, per la qual cosa resulta molt positiu per a un alumnat divers.
Classes invertides (<i>flipped classroom</i>).	És un model pedagògic que planteja la necessitat de transferir part del procés d'ensenyament i aprenentatge fora de l'aula amb la finalitat d'utilitzar el temps de classe per al desenvolupament de processos cognitius de més complexitat, que afavorisquen l'aprenentatge significatiu.
Grups interactius.	Utilitzen el diàleg com a base i requereixen una organització flexible de l'aula utilitzant grups heterogenis tutelats per una persona adulta. La participació a l'aula d'agents externs que afavoreixen constantment les interaccions i potencien l'ajuda entre iguals augmenta el grau de participació de l'alumnat amb TDAH a l'aula.
Contracte pedagògic.	Es tracta d'un acord negociat entre professor i alumne per a aconseguir uns aprenentatges des del treball autònom.
La tutoria entre iguals.	Els alumnes treballen per parelles en un programa planificat pel professor de manera que un alumne ensenya l'altre. Proporciona oportunitats d'aprenentatge per als dos alumnes.
TIC i TAC.	Són recursos molt útils per a desenvolupar la intel·ligència, millorar l'atenció i fomentar l'aprenentatge autònom. En general, resulten un recurs més atractiu i motivador que el llibre de text.

METODOLOGIA I RECURSOS QUE CAL APLICAR A L'AULA PER A AFAVORIR LA INCLUSIÓ

<p>Ludificació.</p>	<p>És l'ús de tècniques, elements i dinàmiques pròpies dels jocs i l'oci en activitats no recreatives amb la finalitat de potenciar la motivació, així com reforçar la conducta per a solucionar un problema, millorar la productivitat, obtenir un objectiu, activar l'aprenentatge i avaluar individus concrets.</p>
<p>Khan Academy.</p>	<p>Es tracta d'un recurs d'aprenentatge personalitzat, per a totes les edats.</p> <p>Khan Academy ofereix exercicis de pràctica, vídeos instructius i un panell d'aprenentatge personalitzat en totes les matèries i nivells, que permet als alumnes aprendre al seu propi ritme, dins i fora de l'aula.</p>
<p>Lectura fàcil.</p>	<p>La lectura fàcil és l'adaptació que permet una lectura i una comprensió més senzilla d'un contingut. No només abasta el text, sinó que també es refereix a les il·lustracions i la maquetació. Es considera també lectura fàcil el mètode pel qual es fan més comprensibles els textos per a totes i tots, amb l'eliminació de barreres per a la comprensió, l'aprenentatge i la participació. S'entén la lectura fàcil com una tecnologia de suport que, com que afavoreix l'accessibilitat, afavoreix també la participació. És a dir, facilitar l'accés a la informació amb tecnologies.</p>



10 >>

Pautes d'actuació i estratègies generals per a la família





Aplicació de programes en l'entorn familiar.

Seguiment i avaluació.

(Vegeu també l'annex II)



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Cal adaptar la dinàmica familiar a les necessitats d'un fill o filla amb simptomatologia TDAH. Per això és important ajudar-los en el procés de l'acceptació i en la reestructuració de la dinàmica familiar. Procés ardu i que requereix l'ajuda de professionals que contribuïsquen al benestar psicològic dels membres de la família, per mitjà de pautes. A continuació detallem algunes de les pautes que cal proporcionar:

1. Proporcionar informació a la família sobre el trastorn.
2. Ajudar-los a conèixer quines són les seues fortaleces en l'àmbit familiar, ja que en el procés d'acceptació i reestructuració de la dinàmica familiar es trobaran amb moltes debilitats familiars que comportaran que es culpabilitzen de la seua situació.
3. L'ensenyament d'habilitats i tècniques per a abordar les dificultats en l'entorn familiar són imprescindibles per a fer entendre als pares que es poden aconseguir millores i evitar la frustració que senten davant de les conductes dels seus fills o filles.
4. Les expectatives de la família han de ser realistes per a exigir-los segons les seues possibilitats. D'aquesta manera podrem evitar que es deceben i desistisquen en la seua labor de fomentar la consecució de metes adequades a les seues possibilitats d'aprenentatge.
5. Ensenyar-los l'ús d'estratègies per a motivar-los. Es prestarà atenció i reforç en els casos en què actua correctament. No obstant això, quan vol cridar la nostra atenció amb conductes inadequades, hem d'evitar prestar atenció a aquestes conductes; per a evitar que aprenga que aquesta és una forma correcta per a captar la nostra atenció.
6. Ensenyar a formular les peticions que es fan per a aconseguir millores en l'obediència. Donar ordres de manera directa i amb autoritat. Cal reduir els estímuls distractors del context per a evitar distraccions. Per a cerciorar-nos que ha comprés la informació que li hem donat, haurà de repetir-ho amb les seues pròpies paraules.

7. Respecte a l'ajuda per a fomentar les seues habilitats socials, la família pot determinar algunes conductes socials que volen millorar respecte a la interacció que té el seu fill o filla amb els iguals.
8. Pel que fa a la solució de conflictes, podem aprofitar les situacions familiars per a treballar aquest aspecte. Hem de fomentar les habilitats comunicatives i explicar els passos per a resoldre els conflictes perquè el xiquet o xiqueta vaja interioritzant els passos que ha de fer; li servirà per a aplicar-los en altres ocasions en què es trobe amb algun problema.
9. Hem d'orientar-los en l'organització del seu temps, perquè troben moments adequats per a la comunicació, els jocs i les activitats en família que els permeten crear vincles afectius forts amb predomini d'una comunicació fluïda. Ajudar els xiquets i xiquetes en l'organització del temps que dedicaran en cada una de les tasques que han de dur a terme.
10. La seua autoestima és un altre aspecte rellevant en la intervenció. Cal generar autonomia i proporcionar-li responsabilitats. Les expectatives de la família han de ser ajustades al potencial i a l'esforç de l'alumne o alumna.



11 >>

Models i exemples d'estratègies inclusives i programes específics





Estratègies d'inclusió.

Programes específics d'intervenció.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Estratègies d'inclusió

.....

Presentem a continuació algunes estratègies d'inclusió que poden resultar útils quan hi ha poca participació de l'alumnat amb TDAH en el grup, o quan hi ha una actitud de rebot cap a ell o ella, per part del grup.

a) Cercles d'amistat: amigues i amics invisibles capaços de transformar situacions d'exclusió.

ACTUACIONS	MATERIALS I RECURSOS
Anàlisi de possible situació d'exclusió en el grup.	Sociograma. Climograma.
Valoració de barreres que impedeixen la seua participació o que originen el seu rebuig.	Observació de: Situacions en què hi ha rebuig o no-participació. Actituds i comportament del grup.
Elecció del grup d'amics i amigues invisibles.	Anàlisi de sociograma: líders o persones molt valorades en el grup. Criteris de selecció que aporta el professorat. Informació a famílies (tutor, tutora o SPE).
Preparació del grup d'amics i amigues invisibles.	Assaig de comportaments de valoració de la persona rebutjada. Preparació de formes d'actuar en les situacions en què es produeix el rebuig.
Grup d'amistat en acció.	Observació de les situacions en què es produïa rebuig o no-participació. Anàlisi del comportament d'amics i amigues invisibles i del grup.

b) Projecte PIGMALIÓ.

Una profecia que es compleix.

Aquest projecte aconseguirà generar expectatives positives cap a l'alumne o alumna per mitjà d'un equip Pigmalíó que valora públicament les seues qualitats.

ACTUACIONS	MATERIALS I RECURSOS
Anàlisi de possible situació d'exclusió en el grup.	Sociograma. Climograma. Criteri del professorat.
Constitució de l'equip Pigmalíó.	Reunió informativa CCP o claustre. Participació d'altres agents. Participació d'altres agents: personal de servei, de menjador, etc.
Anàlisi de condicions personals que es puguen valorar.	DAFO per a la inclusió: especialment fortaleses i oportunitats de la persona.
Disseny de frases i eslògan de valoració sobre l'alumne o alumna.	Elaboració de guions. Assaig de la valoració pels diferents agents implicats.
Pigmalíó en marxa.	Observació de les situacions en què actua l'equip Pigmalíó. Anàlisi de les reaccions de l'alumnat i del grup.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**



c) Tutories afectives.

Tutoria individualitzada que millora problemes comportamentals greus.

ACTUACIONS	MATERIALS I RECURSOS
Presentació al claustre del projecte.	Dossier digital tutories afectives.
Criteris de selecció de l'alumnat.	Alumnat amb problemes comportamentals importants a l'aula i falta de motivació cap a l'aprenentatge.
Criteris de selecció del professorat que participa en el projecte.	Perfil professorat. Funcions.
Taller pràctic de tutoria afectiva.	Assaig d'estratègies de comunicació i d'intervenció.
Posada en marxa del projecte.	Reunions de seguiment tutors i tutores afectius i SPE o DO.



d) Tutorització entre iguals.

Ajudar una altra persona és la millor estratègia per a desenvolupar competències socials.

ACTUACIONS	MATERIALS I RECURSOS
Presentació al claustre del projecte.	Dossier digital DUADOS.
Criteris de selecció de parelles en l'alumnat.	Elecció de parelles en funció del grau d'ajudes que necessita l'alumnat.
Formació de tutors o tutores.	Assajos. Quadern de funcions.
Aplicació de DUADOS.	Tutorització entre iguals.
Coordinació i seguiment de la tutorització.	Reunions de seguiment professorat i SPE o DO.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

e) Joc de rols.

La interpretació de rols: millora les relacions personals en el grup i afavoreix l'adquisició de valors solidaris.

ACTUACIONS	MATERIALS I RECURSOS
Presentar un problema rellevant per al grup i expressar el problema per mitjà d'exemples.	Document multimèdia.
Assignar a l'alumnat rols concrets i assajar aquests rols.	Dibuix o representació gràfica associada a cada rol.
Preparació i ambientació de l'escenari.	Lloc de la classe o del centre.
Representació.	Disfresses i objectes per a la representació.
Discussió i avaluació.	Quadern i rúbriques d'avaluació.





f) Quadern de la cooperació.

ACTUACIONS	MATERIALS I RECURSOS
Constitució de grups heterogenis en la classe.	Símbols i colors per a associar a cada grup.
Elaboració d'un logo que identifique cada grup per a iniciar el quadern de cooperació.	Quadern-agenda. Colors i material gràfic.
Elaboració de normes.	Cartell amb normes de grup.
Elaboració de rols i de logos per a cada rol.	Quadern de cooperació.
Aplicació d'estructures de cooperació.	Quadern de cooperació.

Programes específics d'intervenció

.....

Un programa especialitzat pretén millorar el funcionament cognitiu, psicosocial, emocional i familiar de l'alumnat cap a qui va dirigit.

L'objectiu fonamental de la intervenció és aconseguir que l'alumne o alumna aconseguisca regular el seu comportament, en millorar la seua capacitat cognitiva, física i emocional.

a) Programa d'entrenament neurocognitiu de les funcions executives.

L'educació de la intel·ligència executiva és necessària en tot l'alumnat, però especialment amb l'alumnat que presenta TDAH. Les funcions executives s'ubiquen en els lòbuls frontals i són les responsables de guiar el comportament adequat.

Tirapu *et al.* (2012) han descrit les funcions següents:

1. Inhibir la resposta. No deixar-se portar per la impulsivitat.
2. Dirigir l'atenció. Poder concentrar-se en una tasca i saber evitar les distraccions.
3. Control emocional. La capacitat per a resistir els moviments emocionals que pertorben l'acció.
4. Planificació i organització de metes.
5. Inici i manteniment de l'acció. Hi ha persones amb TDAH que són molt lentes a l'hora de començar una tasca o de mantindre-la.
6. Flexibilitat. La capacitat de canviar d'estratègia, d'aprendre coses noves o d'aprendre dels errors.
7. Maneig de la memòria de treball. Capacitat per a aprofitar els coneixements que es tenen.
8. Maneig de la metacognició. Reflexionar sobre la nostra manera de pensar o d'actuar, amb la finalitat de millorar-la.

A continuació s'indiquen alguns exemples d'activitats per a desenvolupar aquest programa en correspondència amb els seus objectius.



OBJECTIUS	ACTIVITATS
<p>Desenvolupar la capacitat per a evocar informació.</p> <p>Desenvolupar la memòria de treball.</p>	<p>Organitzar espais de treball seguint instruccions concretes.</p> <p>Donar-se autoinstruccions.</p> <p>Associar un element a altres elements a partir d'instruccions concretes.</p>
<p>Reconèixer i seleccionar les metes.</p>	<p>Pla de consecució d'assoliments.</p> <p>Execució del pla: iniciar o inhibir activitats.</p> <p>Avaluació de l'execució del pla: valorar el progrés, modificar les estratègies segons l'eficàcia, mantenir la seqüència d'activitats i l'esforç.</p> <p>Reconeixement de l'assoliment.</p>
<p>Graduar la dificultat de les tasques.</p>	<p>Iniciar les tasques amb aquelles que tenen un grau de dificultat mitjà; després, introduir les més complexes, proporcionant ajudes, i finalitzar amb les més senzilles per a aconseguir en l'alumnat una percepció d'èxit de la seua pròpia actuació.</p>
<p>Facilitar el pensament reflexiu oferint a l'alumne suport verbal i visual en el canvi de tasca.</p>	<p>Utilització de suports i esquemes visuals per a la realització de les tasques.</p> <p>Verbalització de la seqüència de tasques que cal dur a terme.</p>
<p>Dissenyar les activitats que responguen als diferents canals sensorials.</p>	<p>Programar tasques en què la informació arribe per mitjà de múltiples formes de representació: visual, auditiva i tàctil.</p>
<p>Fomentar la realització de dues tasques de manera simultània.</p>	<p>Proposar dues activitats per a treballar un mateix contingut de manera que calga prestar atenció simultània a la realització de les dues tasques.</p> <p>Cante i escriu al mateix temps.</p> <p>Expresse idees verbalment i amb gestos alhora.</p>
<p>Desenvolupar el control sobre l'execució de tasques, intercalades.</p>	<p>Proposar seqüències de tasques senzilles i augmentar progressivament el nombre d'accions que són necessàries per resoldre-les.</p>
<p>Desenvolupar el llenguatge interior.</p>	<p>Proposar explicar les tasques en veu alta i després, utilitzar les mateixes paraules però en silenci, amb llenguatge interior.</p> <p>Autoavaluació de la pròpia realització.</p>



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

b) Programa per a millorar l'atenció.

Entenem per atenció selectiva la capacitat d'un organisme per a concentrar-se només en una font d'informació. L'atenció dividida es refereix als mecanismes que una persona posa en funcionament per a atendre simultàniament diverses demandes de l'ambient. L'atenció sostinguda s'entén com el temps que una persona és capaç de concentrar-se.

ATENCIÓ SELECTIVA

Objectius	Activitats
Identificar estímuls en un context donat.	Reconèixer lletres, xifres, símbols, dibuixos.
Comparar els estímuls proporcionats.	Observar quantes vegades es repeteix un element.
Identificar estímuls dins d'una sèrie.	Reconèixer paraules i nombres amb una determinada característica.
Reconèixer estímuls assenyalats.	Prosseguir sèries de lletres, nombres, símbols, dibuixos.
Reconèixer dibuixos, paraules, frases que complisquen les instruccions donades.	Completar figures, fonemes, síl·labes, paraules, nombres.

ATENCIÓ SOSTINGUDA

Objectius	Activitats
Reproduir models segons els que s'indiquen o assenyalen.	Copiar dibuixos simètrics.
Reconèixer els models assenyalats i reproduir-los o associar-los amb altres.	Reproduir un model després d'haver-lo vist i memoritzar-lo.
Recol·locar segons els models indicats.	Ordenar elements segons el criteri indicat.
Establir relacions en funció d'una consigna.	Fer classificacions segons diversos criteris.

c) Programa de modificació de conducta.

L'objectiu d'aquest programa és incrementar en l'alumnat amb TDAH, les conductes positives i disminuir, reduir o pal·liar l'impacte de les conductes negatives reforçant respostes alternatives més adequades o desitjables.

El programa que es presenta a continuació va dirigit a l'alumnat de les etapes d'Educació Infantil i Primària fonamentalment ja que el nostre objectiu és modificar aquelles conductes disruptives o agressives com abans millor. No obstant això, aquest programa també es pot aplicar en Educació Secundària.

MILLORA CONDUCTUAL

Objectius	Activitats
Observar i reconèixer les conductes com a expressió de l'ésser humà.	Reflexió crítica constructiva de l'anàlisi de conductes humanes, per mitjà de la visualització de vídeos i la lectura d'històries.
Desenvolupar la capacitat d'anàlisi dels elements de la conducta.	Descriure: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Antecedents de la conducta. ▪ La conducta en si mateixa. ▪ Conseqüències de la conducta.
Desenvolupar i generar i incrementar conductes positives.	Utilització de tècniques per a incrementar conductes positives: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Reforç positiu, economia de fitxes, contractes conductuals.
Disminuir conductes negatives.	Proposta d'activitats alternatives i incompatibles amb la conducta negativa.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

d) Programa d'educació emocional.

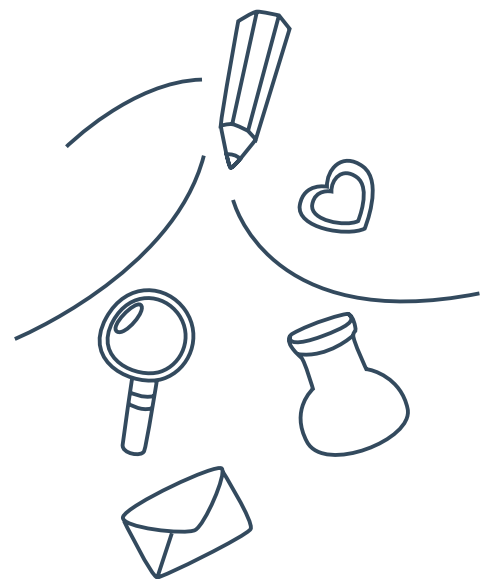
L'alumnat amb TDAH presenta dificultats que afecten en gran manera el seu desenvolupament personal, cognitiu, social i emocional que té de vegades repercussions greus en el seu funcionament en l'àmbit escolar. De vegades senten rebuig i aversió a l'aprenentatge perquè el seu esforç no està massa vegades acompanyat de resultats d'èxit escolar, així és que la seua frustració arriba a ser motiu d'abandó escolar i, per tant, és un aspecte preocupant per a la família i el professorat.

El qüestionari d'intel·ligència emocional que s'adjunta en l'annex IV, pres del llibre Educació emocional (Blasco *et al.*, 2002), és un qüestionari en què la persona es compara amb si mateixa. En una primera aplicació s'estableix la línia base i després de l'entrenament en tècniques de desenvolupament emocional es torna a aplicar, valorant ítem a ítem, o bé subapartats o apartats.

En l'annex IV estan descrits cada un dels subapartats. Segons els punts dèbils que es detecten en el qüestionari, es poden aplicar programes específics per a cada aspecte com el que presentem a continuació d'autocontrol, regulació de la ira i relaxació.

e) Programa d'autocontrol, regulació de la ira i relaxació.

L'autocontrol és la capacitat per a no perdre el control en situacions de malestar o de tensió. Una forma de perdre el control és quan es manifesta de manera explosiva. Això succeeix quan davant d'una situació de tensió real o bé d'una interpretació errònia sobre la situació, la persona es torna violenta, fins i tot agressiva de tal manera que no aconsegueix controlar les seues respostes. Una altra forma de manifestació suposa inhibició o bloqueig.



PROGRAMA D'AUTOCONTROL, REGULACIÓ DE LA IRA I RELAXACIÓ

AUTOCONTROL

- Autoobservació.
- Autoavaluació.
- Autoinstruccions.

Les verbalitzacions o autoinstruccions fan referència a diferents elements, segons el tipus de tasca. Per exemple:

- Autointerrogació: Què he de fer? I si ho faig d'una altra manera? Què he entès? Què em pregunten? Quines dades tinc?
- Anàlisi de tasques: En què he de centrar ara l'atenció? Quin és el pas que he fet? Quin és el pas següent?
- Auto comprovació: Repassaré aquest pas perquè no estic molt segur d'haver-ho fet bé; comprovaré si té lògica el que he fet amb el que em preguntaven; repassaré tot els passos.
- Autoreforç: M'està eixint molt bé! Ara està millor! Ja fa cinc minuts que no m'he alçat de la cadira! Ho he aconseguit per mi mateix, sense preguntar! He descobert l'error i l'he corregit; fantàstic!

REGULACIÓ DE LA IRA

- Discussió sobre la ira i la falta de control (vida real).
- Detecció d'indicadors de la ira (senyals amics) que poden ser: conductuals, fisiològics i emocionals.
- Detecció del pensament.
- Autoinstruccions d'enfrontament a la ira utilitzant expressions tranquil·litzadores.

RELAXACIÓ PARCIAL O COMPLETA

- Està especialment indicada per a aquest alumnat la relaxació progressiva de Jacobson.
- La tècnica de Koeppen és un mètode de relaxació bastant efectiu per al maneig de l'ansietat.
- El *mindfulness* infantil es basa en la curiositat per a millorar l'atenció.

ALGUNS PROGRAMES ORIENTATIUS

- Programa per al desenvolupament de la reflexivitat i l'autocontrol. Grup Albor-Cohs (Educació Primària).
- Para, escolta, mira, pensa i actua. Grup Albor-Cohs (Educació Infantil).
- Tècnica de control de la ira (Hugues, 1998).
- Tècnica de la tortuga: Pretén desenvolupar en el xiquet o xiqueta habilitats d'autocontrol de conductes disruptives i agressives.
- Tècnica de relaxació progressiva de Jacobson.
- Tècnica de relaxació per a xiquets. *Mindfulness* infantil.
- Tècnica Koeppen.

12 >>

**A manera de
conclusió**





TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

El trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat (TDAH) s'inicia en la infància i es caracteritza per un patró persistent de desatenció, hiperactivitat i impulsivitat, els símptomes del qual es manifesten amb més o menys intensitat, i pot ser lleu, moderat o greu. En el context educatiu solen presentar problemes d'aprenentatge que els sol portar a una deterioració en els àmbits acadèmic, social i familiar.

El TDAH no és un trastorn de moda, és una realitat; per això cal la intervenció educativa inclusiva. En definitiva, es pretén que l'alumne o alumna que presenta TDAH, es converteixi en una persona feliç i es desenvolupi integralment en els àmbits personal, social, emocional i escolar.

No hi ha dos alumnes amb TDAH iguals. El seu entorn i la seua personalitat determinen que el trastorn siga molt heterogeni. Per això cal adoptar mesures educatives inclusives personalitzades diferents per a cada alumne o alumna.

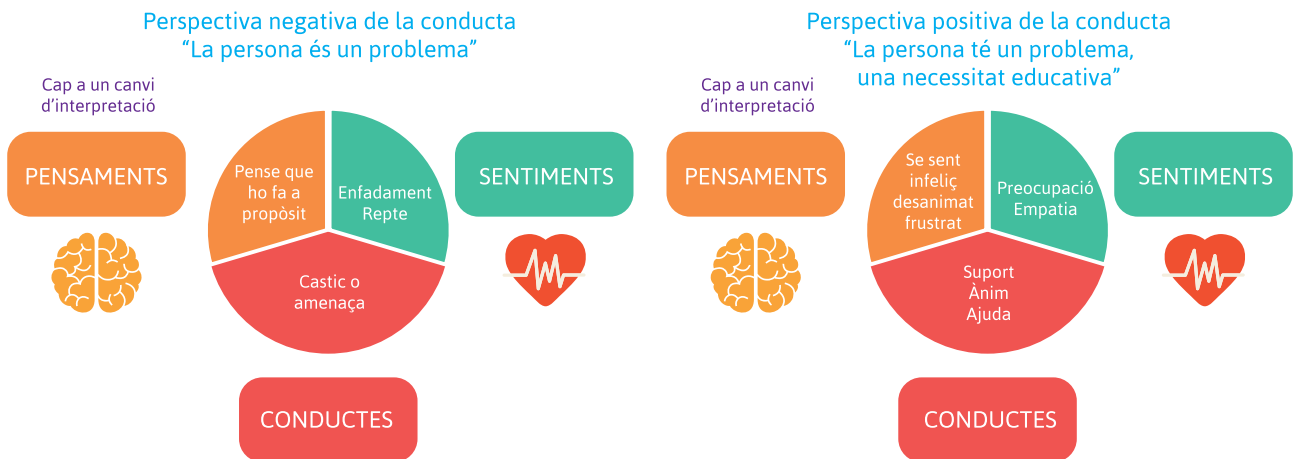
Al llarg d'aquesta guia es presenten unes orientacions amb la finalitat de poder ajudar les famílies i el professorat a entendre què és el TDAH, a saber el perquè de com es comporten, fins a quin punt influeixen les manifestacions d'aquests símptomes, l'impacte que té en els àmbits escolar, familiar i social, i la necessitat de dur a terme intervencions educatives de manera precoç. La importància que té la detecció precoç, ja que com més prompte s'intervinga, el pronòstic de l'evolució de l'alumnat serà més favorable.

L'avaluació s'ha de considerar com un espai d'aprenentatge on es discrimina el que és important i imprescindible per a identificar les necessitats específiques de suport educatiu que presente l'alumne o alumna, per a dotar-lo dels suports i recursos que requereixca, valorant actituds, habilitats, context i competències de l'alumnat. De vegades no saber identificar les seues necessitats específiques de suport educatiu pot contribuir a no adoptar mesures educatives adequades i portar l'alumne o alumna al fracàs o a l'abandó del sistema escolar.

Els serveis d'orientació recopilen informació a través de l'alumnat i del seu entorn escolar, social i familiar més pròxim, i proposen les mesures educatives per als plans d'actuació.

És important, quan es du a terme la intervenció preventiva, abordar els problemes atencionals als centres i introduir canvis en l'ambient físic de l'aula i adaptacions en les estratègies dirigides a dinamitzar el procés d'ensenyament-aprenentatge. Les intervencions han de ser adaptades i personalitzades en funció de les necessitats individuals i característiques particulars de cada alumne o alumna.

Gràfic 10. Cap a un canvi d'actitud



Es fa necessari un canvi d'actitud, de considerar que el xiquet o la xiqueta és un problema a entendre, reconèixer i comprendre que presenta una dificultat i necessita solucions inclusives. Cal organitzar campanyes informatives sobre el TDAH en la comunitat perquè la població pugui adquirir més coneixements sobre el tema i vagi canviant progressivament d'actitud.

És un gran esforç per a totes les persones implicades, començant pel mateix alumne o alumna, per a la seua família i per al centre, però tot l'esforç val la pena en aquest camí de la vida, en l'ajuda al procés d'ensenyament-aprenentatge en el marc de l'educació i l'atenció a la diversitat.

Com diu Howard Gardner: "El bon navegant no és el que tria els vents, sinó el que s'hi sap manejar".

Aquesta guia no té més pretensió que difondre entre professorat, famílies i orientadors educatius, indicacions bàsiques i criteris d'intervenció sobre les possibles necessitats específiques de suport educatiu de l'alumnat que presenta trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat, així com sensibilitzar la comunitat educativa perquè pugui fer un pas cap avant i anar aplicant alguna de les orientacions inclusives que crega més oportunes en favor del desenvolupament integral en els àmbits personal, social, emocional i escolar de l'alumnat amb TDAH en eixe procés d'ensenyament-aprenentatge.

En definitiva, es pretén que l'alumne o alumna que presenta TDAH, es convertisca sobretot en una persona feliç que aconseguisca desenvolupar-se plenament a nivell personal, escolar, social i emocional. Tot un repte! Aconseguir aquest canvi de perspectiva de la visió que tinguem sobre l'alumnat TDAH, lograr atendre la seua diversitat i inclusió educativa és tasca en general de tota la societat i en especial dels qui formem part de la comunitat educativa.

13 >>

Bibliografia





Bibliografía

- American Psychiatric Association (2001). *DSM-IV TR Manual diagnòstico y estadístico de los trastornos mentales IV. Texto revisado*. Barcelona: Masson.
- American Psychiatric Association (2014). *DSM-V TR Manual diagnòstico y estadístico de los trastornos mentales-V. 5ª Edició*. Madrid: Editorial médica Panamericana.
- Armstrong, T. (2012). *El poder de la neurodiversidad*. Barcelona: Paidós.
- Armstrong, T. (2000). *Síndrome de Déficit de atención con o sin hiperactividad. Estrategias en el aula*. Barcelona: Paidós.
- Artigas-Pallarés, J. i Narbona, J. (2011). *Trastornos del Neurodesarrollo*. Barcelona: Viguera Editores.
- Artilles, C. i Jiménez, J.E. (2006). *Escolares con trastorno por déficit de atención con o sin hiperactividad (TDAH)*. Consejería de Educación, Cultura y Deportes del Gobierno de Canarias.
- Barkley, R.A. (1990). *Attention deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment*. New York: Guilford Press.
- Barkley, R.A. (1991). *Attention-deficit hyperactivity disorder. A clinical workbook*. New York: Guilford Press.
- Barkley, R.A. (1997). *Defiant Children a clinician manual for assessment and Parent Training*. New York: Guilford Press.
- Barkley, R.A. (1999a). *Defiant teens a clinical manual for assessment and family intervention*. New York, NY: Guilford Press.
- Barkley, R.A. (1999b). *Niños hiperactivos. Cómo comprender y atender sus necesidades especiales*. Buenos Aires: Paidós.
- Barkley, RA. (2006). "Symptoms, diagnosis, prevalence and gender differences" En: Barkley RA, editor. *Attention-Deficit Hyperactivity Disorder. A Handbook for diagnosis and treatment*. ed. London: The Guilford Press. pp. 77-121.
- Blasco, JL., Bueno, V., Navarro, R., i Torregrosa, D. (2002). *Educación Emocional. Propuesta para las tutorías*. Valencia: Generalitat Valenciana.
- Biederman, J., Mick, E., Faraone, SV., Braaten, E., Doyle, A., Spencer, T. (2002). "Influence of gender on attention deficit hyperactivity disorder in children referred to a psychiatric clinic." *Psychiatry*. Jan;159(1):36-42.
- Casas, M. (2007). "Avances genéticos en el trastorno por déficit de atención con hiperactividad." *Revista de Neurología*, 44 (Supl. 3), S51-S52.
- Castellanos FX. (1997). "Toward a pathophysiology of attention-deficit/hyperactivity disorder." *Clinical Pediatrics*; 36:381-393.
- Castellanos, F.X. i Acosta, M.T. (2004). "Neuroanatomía del trastorno por déficit de atención con hiperactividad" *Revista de Neurología*, 38 (supl 1), 131-136.
- Castellanos, FX. i Tannock, R. (2002). "Neuroscience of attention-deficit/hyperactivity disorder: the search for endophenotypes." *Nat Rev Neurosci*. Aug;3(8):617-28.
- De la Peña, F., Palacio, JD., Barragán, E. (2010). "Declaración de Cartagena para el Trastorno por Déficit de Atención con Hiperactividad (TDAH): rompiendo el estigma." *Rev. Cienc. Salud*; 8 (1): 93-98.
- Diamond, A. i Ling, D. S. (2016). "Conclusions about interventions, programs, and approaches for improving executive functions that appear justified and those that, despite much hype, do not." *Developmental Cognitive Neuroscience*; 18, 34-48.

- Dickstein, SG., Bannon, K., Castellanos, FX., Milham, MP. (2006). "The neural correlates of attention deficit hyperactivity disorder: an ALE meta-analysis." *Journal of Child Psychology Psychiatry*;47:1051-1062.
- Doyle, A.E. (2006). "Executive functions in attention-deficit/hyperactivity disorder." *J Clin Psychiatry*;67 Suppl 8:21-6.
- Duque, E., Holland, C.H. i Rodríguez, J. (2012). "Mixture, streaming e inclusion: tres formas de agrupar al alumnado." *Cuadernos de Pedagogía* 429, 28-30.
- Echeita, G. (2006). "Ojos que no ven corazón que no siente. Cuando los procesos de exclusión escolar se vuelven invisibles." En Verdugo, M.J. y Jordán de Urríes F.B. (Coords.). *Rompiendo inercias. Claves para avanzar. VI Jornadas Científicas de Investigación sobre Personas con Discapacidad*. Salamanca: Amarú.
- Echeita, G. (2010). "Alejandra L. S. o el dilema de la inclusión educativa en España" En, Arnaiz, P., Hurtado, M.D., y Soto, F. J. (Coords.). *25 años de Integración Escolar en España. Tecnologías e inclusión en el ámbito educativo, laboral y comunitario* (pp. 1- 13) Murcia: Consejería de Educación, Formación y Empleo.
- Elboj, C. i Niemelä, R. (2010). "Sub-communities of mutual learners in the classroom: the case of Interactive groups." *Revista de psicodidáctica*. 15, 177-189.
- Fernández-Jaén A. et al. (2016). "Disfunción en el trastorno por déficit de atención/hiperactividad: evaluación y respuesta al tratamiento." *Rev Neurol*; 62 (Supl 1): S79-84.
- Fundación ADANA. (2004). *Comportamiento y TDAH*. Barcelona: Adana Fundación.
- Geurts, H. M., Verte, S., Oosterlaan, J., Roeyers, H. i Sergeant, J.A. (2004). "How specific are executive functioning deficits in attention deficit hyperactivity disorder and autism?" *Child Psychol Psychiatry*, 5: 836-54.
- Gobierno de Navarra. (2012). *Entender y atender al alumnado con déficit de atención e hiperactividad (TDAH) en las aulas*. Navarra: Departamento de Educación.
- Goldberg, M.; Maurer, D.; Lewis, T. (2001). "Development changes in attention the effects of endogenous cueing and of distracters." *Dev Sci* 4:209-19.
- Guerrero, J. F. i Pérez, R. (2011). "El alumnado con TDAH (hiperactividad) como colectivo en riesgo de exclusión social: propuestas de acción y de mejora." *Revista RUEDES*, 2, 37-59..
- Hattie, J. (2015). "The applicability of visible learning to higher education. Scholarship of Teaching and Learning in Psychology" *APA Psyc Net*. 1(1), 79-91.
- Hidalgo, A., Cantero, A. i Primo, F. (2012). "Comprensión y respuesta educativa al TDAH." *Cuadernos de Psiquiatría comunitaria*, 11(2), 55-71.
- Hodgkins, P. Setyawan, J. Mitra, D. Davis, K. Quintero, J. et al. (2013). "Management of ADHD in children across Europe: patient demographics, physician characteristics and treatment patterns." *Eur JPediatrics*; 172:895-906.
- Joselevich, E. (2000). *Síndrome de déficit de atención con o sin hiperactividad. AD/HD en niños, adolescentes y adultos*. Buenos Aires: Paidós.
- Marina, J.A. (2012). *La inteligencia ejecutiva*. Barcelona: Ariel.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

- Martín, M^a P. (2012). "La neurociencia en la formación inicial de educadores: una experiencia innovadora." *Participación educativa Revista del Consejo Escolar del Estado. Segunda Época* Vol.1/Nº 1/2012.
- Miranda, A., Amado, L., i Jarque., S. (2001). *Trastornos por déficit de atención con hiperactividad: una guía práctica*. Málaga: Aljibe.
- Miranda, A. i Soriano, M. (2010). "Tratamiento Psicosociales Eficaces para el Trastorno por Déficit de Atención con Hiperactividad." *Revista Información psicológica*, (100), 100-114.
- Miranda, A. i col. (2010). "Comprensión de textos en estudiantes con TDAH: ¿qué papel desempeñan las funciones ejecutivas?" *Revista de Neurología*, 50 (supl.3), 135-142.
- Mulas, F., Téllez De Meneses, M., Hernández-Muela, S., Mattos, L., Pitarch, I. (2004). "Trastorno por déficit de atención e hiperactividad y epilepsia," *Revista de Neurología*, 39(2), 192-195.
- Murphy, K. i Barkley, R.A. (1996). "Updated adult norms for the ADHD Behavior Checklist for adults." *The ADHD Report*, 4, 12-16.
- Navarro, M.I. i García, D.A. (2010). "El concepto de hiperactividad infantil en perspectiva: Breve análisis de su evolución histórica." *Revista de Historia de la Psicología*, 31(4), 23-36.
- Parrilla, M.A. (2002). "Acerca del origen y sentido de la escuela inclusiva." *Revista Educación*, (327), 11-30.
- Ojala, M. i Padrós, M. (2012). "Actuaciones educativas de éxito, universales y transferibles: Included" *Cuadernos de pedagogía*. Barcelona, n. 429, diciembre; p. 18-19.
- O'Regan, F. (2002). *How to teach and manage children with ADHD*. UK: LDA.
- Orjales, I. (1991). *Eficacia diferencial en técnicas de intervención en el síndrome hiperkinético*. Tesis Doctoral, Universidad Complutense de Madrid.
- Orjales, I. (1997). "Adaptación familiar, desarrollo intelectual y trastornos psicopatológicos en los niños de Adopción Internacional." *Psicología Educativa*, 3 (2), 189-201.
- Orjales, I. (1998). *Déficit de atención con hiperactividad. Manual para padres y educadores*. Madrid: CEPE.
- Orjales, I. (1999). *Déficit de Atención con Hiperactividad. Manual para padres y educadores*. Madrid: CEPE.
- Orjales, I. (1999). "Las autoinstrucciones de Meichenbaum: una modificación para el tratamiento de niños con déficit de atención con hiperactividad." III Congreso Internacional de Psicología y Educación. Santiago de Compostela.
- Orjales, I. (2000). *Programa de entrenamiento para descifrar instrucciones escritas. Indicado para niños y niñas impulsivos y con déficit de atención con hiperactividad TDAH*. Madrid: CEPE.
- Orjales, I. (2000). *Programa de entrenamiento para descifrar instrucciones escritas. Indicado para niños y niñas impulsivos y con Déficit de Atención con Hiperactividad /TDAH*. Madrid: CEPE.
- Orjales, I. (2005). *Déficit de Atención con Hiperactividad: Manual para padres y educadores*. Madrid: CEPE.
- Orjales, I. (2009). *Déficit de atención con hiperactividad: manual para padres y educadores*. Madrid: CEPE.
- Orjales, I. (2012). *TDAH: elegir colegio, afrontar los deberes y prevenir el fracaso escolar*. Madrid: Pirámide.
- Orjales, I. (2012) "Trastorno por déficit de atención con hiperactividad (TDAH): Impacto evolutivo e intervención." en Briosó, A. (Ed.) *Alteraciones del desarrollo y discapacidad. Trastornos del desarrollo*, Madrid: Sanz y Torres, (cap. 3, pág 93-146).

- Orjales, I. (2017). "La intervención psicoeducativa en el TDAH: más allá de las adaptaciones metodológicas." *Congreso Andaluz TDAH*. Huelva: GEU Editorial.
 - Ortiz, T. (2009). *Neurociencia y Educación*. Madrid: Alianza Editorial.
 - Quiroga, R., Cassa, M. i Bosch, R. (2009). *Comprender el TDAH en adultos. Trastorno por déficit de atención con hiperactividad en adultos*. Barcelona: Amat Editorial.
 - Ramírez, M. (2015). "Tratamiento cognitivo-conductual de conductas disruptivas en un niño con TDAH y trastorno negativista desafiante." *Revista de Psicología Clínica con Niños y Adolescentes*, 2(1), 45-55.
 - Romero, D.M. i col, (2006). "Disfunción ejecutiva en el trastorno por Déficit de atención con hiperactividad en la infancia." *Rev NEUROL* 42 (5): 265-271.
 - Russell, VA. (2007). "Reprint of Neurobiology of animal models of attention-deficit hyperactivity disorder." *Journal of Neuroscience Methods* 2007;166(2): I-XIV.
 - Sánchez, D., García, R., Jara, P., i Cuartero, T. (2011). "Valoración de los padres acerca de la implicación escolar y de las expectativas académicas y profesionales de sus hijos." En Román, J.M. Carbonero. (Comp.), *Educación, aprendizaje y desarrollo en una sociedad multicultural*, Madrid: Asociación nacional de psicología y educación.
 - Santiuste, V., Martín, P., Ayala, C. (2005). *Bases neuropsicológicas del fracaso escolar*. Madrid: Fugaz.
 - Shaw, P. i Rabin, C. (2009). "New insights into attention-deficit/hyperactivity disorder using structural neuroimaging." *Current Psychiatry Reports*;11:393-398.
 - Sonuga-Barke, E.J.S., Taylor, E., Sembi, S. i Smith, J. (1992). "Hyperactivity and delay aversion I: the effect of delay on choice." *J Child Psychol Psychiatry*. 33: 387-8.
 - Sonuga-Barke, E.J. (2003). "The dual pathway model of AD/HD: an elaboration of neurodevelopmental characteristics." *Neurosci Biobehav Rev*. Nov; 27(7): 593-604.
 - Sonuga-Barke, E.J. (2005). "Causal models of attention-deficit/hyperactivity disorder: from common simple de cits to multiple developmental pathways." *Biol Psychiatry*. Jun 1; 57(11): 1231-8.
 - Soutullo, C. i Díez, A. (2007). *Manual de Diagnóstico y Tratamiento del TDAH*. Madrid: Editorial Médica Panamericana.
 - Tirapu, J. (2012). *Neuropsicología de la corteza prefrontal y las funciones ejecutivas*. Barcelona: Viguera editores.
-



14»»

Bibliografia web





TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

- <http://jansencilag.entornodigital.com/>
- <http://www.feaadah.org/>
- <http://www.fundacionadana.org/>
- <http://www.tdahytu.es/>
- <http://www.trastornohiperactividad.com/>
- <https://jesusjarque.com/>
- <https://sites.google.com/a/educacion.navarra.es/creena-conducta/trastornos-del-comportamiento/tda-h>
- <https://sites.google.com/a/educacion.navarra.es/creena-conducta/trastornos-del-comportamiento/tda-h/enlaces-tdah>
- <https://www.fundacioncadah.org/web/>
- <https://www.mecd.gob.es/educacion>
- <https://www.mecd.gob.es/educacion/mc/neurociencia-educativa/recursos/recursos-trasneu/tdah.html>
- <https://www.neuronup.com/es/areas/functions/executive>

- rire.ctreq.qc.ca
- www.adaptacioncurriculartdah.blogspot.com.es
- www.anadahi.org
- www.arpanih.org
- www.equiposorientacionlarioja.org
- www.f-adana.org
- www.feaadah.org
- www.fundacioningada.net
- www.gobiernodecanarias.org
- www.mistdahfavoritas.blogspot.com.es
- www.russellbarkley.org
- www.still-tdah.com
- www.tdahytu.es



15 >>

Enllaços d'interés





TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Jocs

- **Jocs per al cervell:** Llista de jocs que inclou: trencaclosques, dames, escacs, mahjongg, etc. <http://www.gamesforthebrain.com/spanish>
- **La memòria a curt termini:** Ofereix algunes activitats interessants de reconeixement i memòria visual (en anglés).
- **Observa i recorda:** Escriure nombres que apareixen i desapareixen en la pantalla.
- **Jigsaw Planet:** Trencaclosques. Ens permet crear els nostres propis puzles a partir d'imatges que pugem.
- **Càlcul al minut:** 60 segons per a resoldre sumes, restes, multiplicacions i divisions.

Aplicacions mòbils específiques per a TDAH

- La més coneguda és TDAH trainer. Pretén millorar les àrees d'atenció, càlcul, control inhibitori, fluïdesa verbal, coordinació visomotora i el raonament perceptiu. En el seu desenvolupament ha participat el Dr. Kazuhiro Tajima, psiquiatre infantil, expert en l'abordatge del TDAH. Aquesta aplicació mòbil té versió per a Android i iOS.

Aplicacions mòbils per a treballar aspectes concrets

- **Coordinació, atenció, rapidesa i concentració:** Siluetas OA (Android), TwisTouch (iOS), Touch the numbers (Android i iOS), iShultz (iOS), Smack that Gug (Android i iOS), Countbattle (iOS).
- **Memòria visual, auditiva i espacial:**
Memorama : Memorama (iOS i Android), Match Game (iOS), Memory Trainer (Android), Memodies (iOS), Improve your memory (iOS).
- **Raonament espacial, estratègies i anticipació:** Tangram (iOS, Android), BrainGames (iOS), Geared (iOS, Android), Brain Games Puzzles and Riddles (iOS), Move the box (iOS, Android).
- **Exercitar la lògica:** AmazingBrain (iOS), ¡Más reto mental! (iOS).

Intel·ligència emocional

- Didactalia
<http://tuaulapt.blogspot.com.es/p/tdah-y-trastornos-graves-de-conducta.html>
- Una guia per a dur-se bé. Perdut, sense saber què fer.
- Sentir y pensar. Programa d'intel·ligència emocional. Programa d'activitats per a desenvolupar l'educació emocional en l'escola.
- Com canalitzar la ira, cinc maneres.
- Fitxes per a treballar les emocions, recursos per a l'aula: les emocions.

Guies

- www.feaadah.org/medimg42
- <http://participa.alcobendas.org/public/249/file/TDAH%20Guia%20Padres.pdf>
- www.guiasalud.es/GPC/GPC_477_TDAH_AIAQS_compl.pdf
- http://www.fundacionadana.org/wp-content/uploads/2016/12/libro_alumno_tdah_11_indd_1.pdf
- <https://www.fundacioncadah.org/web/articulo/tdah-guias-para-educadores.html>
- <https://www.fundacioncadah.org/web/articulo/tdah-guias-para-padres-y-educadores.html>
- <https://www.fundacioncadah.org/web/articulo/tdah-guias-para-padres.html>
- <https://www.fundacioncadah.org/web/categoria/publicaciones-guias-sobre-tdah.html> <https://www.nice.org.uk/guidance/CG72/chapter/Recommendations#dietary-advice> <https://www.msssi.gob.es/ciudadanos/proteccionSalud/adolescencia/docs/AdoCompleto.pdf>
- <https://www.msssi.gob.es/ciudadanos/proteccionSalud/adolescencia/docs/AdoCompleto.pdf>
- http://www.psie.cop.es/uploads/Illes%20Balears/TDAH%20GUI_A%20PRA_CTICA.pdf

Pel·lícules

- Taare Zameen Par" Ram Madhvani.
- La escuela que queremos" Francesco Tonucci.
- Cómo dar clase a los que no quieren. Juan Vaello Ort.
- Por cuatro esquinitas de nada.
- El cazo de Lorenzo.
- Las fichas de Póker.
- Todo niño necesita un campeón. Rita Pierson.
- Marcianos, video de motivación.
- Qué se siente al tener TDAH.
- Carta al profesor, madre de Edison.
- Juzgando la educación tradicional.
- Maestra enseña a sus alumnos cuanto duele el bullying.

Llibres divulgatius

- APADAHCAS "Estimada professora, tinc TDAH M'ajudes?".



16 >>

On adreçar-se





TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Oficina PROP Alacant

Rambla Méndez Núñez
03002 Alacant

Oficina PROP Castelló

Av. dels Germans Bou, 47
12003 Castelló de la Plana

Oficina PROP València

Gregori Gea, 14
46009 València

Conselleria d'Educació, Investigació Cultura i Esport

Av. de Campanar, 32
46015 València

Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública

Misser Mascó, 31-33
46010 València

Serveis psicopedagògics escolars

<http://www.ceice.gva.es/web/centros-docentes/servicios-psicopedagogicos>

Associacions TDAH Comunitat Valenciana

AADAH Alacant

<http://www.adahalicante.org/>

AFNADAH Gandia

<http://www.afnadah-gandia.com/tda-h.php>

APDADAH València

<https://www.apnadah.org/web16/index.php>

ASOFA Torrent

<https://asofatdah.wixsite.com/torrent/>

DAHIA Vinaròs

<https://es-es.facebook.com/Dahiaassociaciontdah/>

APADAHCAS Castelló

<https://www.apadahcas.org/>

TDAH más 16 València

<https://es-es.facebook.com/tdahmas16valencia/>

TDAH más 16 Dénia

<https://es-es.facebook.com/tdahmas16valencia/>

ANHDA Elda

<http://www.anhda.es/>

ADAHTA Elx

<https://adahtaelx.wordpress.com/>

ADAHMA Marina Alta-Dénia

<https://es-es.facebook.com/ADAHMAtdah/>

TDAH La Vila La Vila Joiosa

<https://es-es.facebook.com/ADAHMAtdah/>

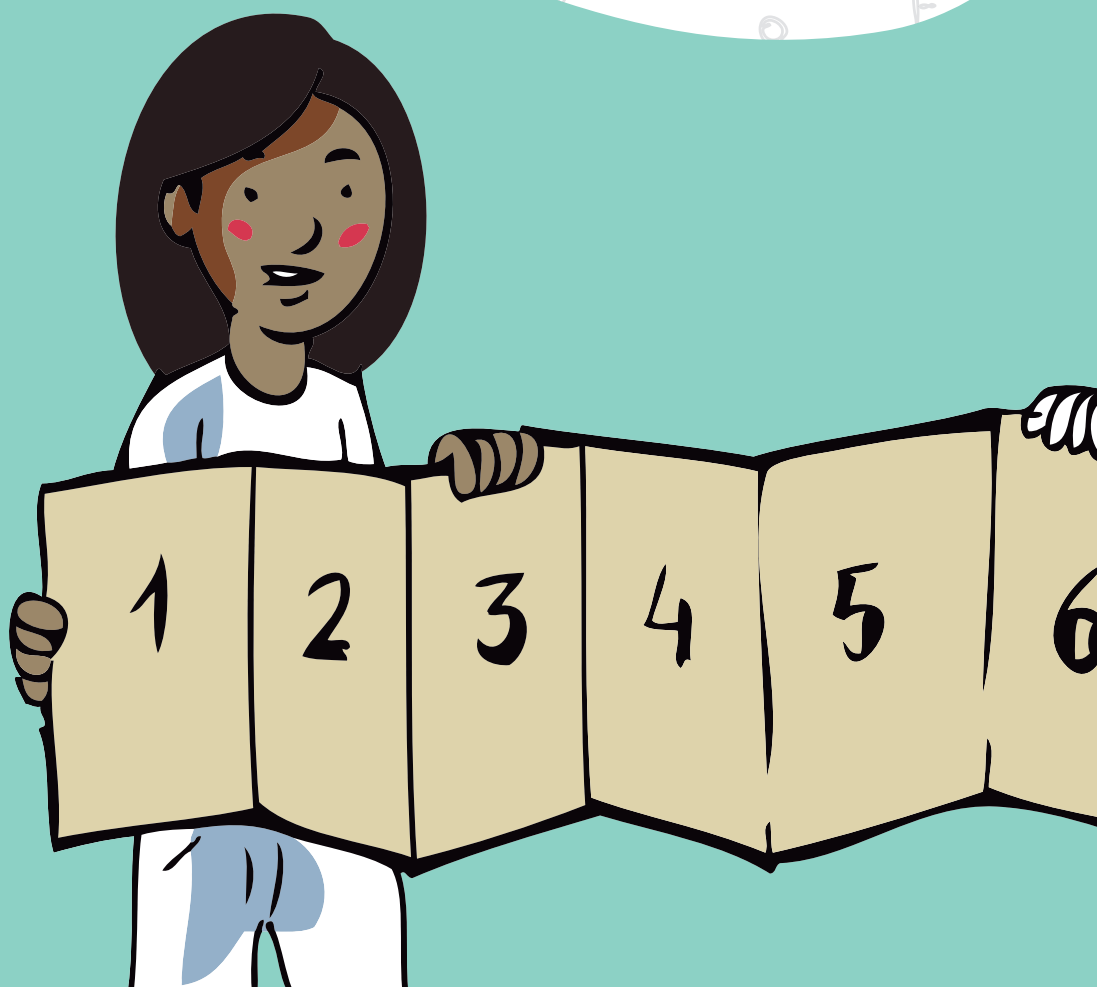
ADELFA TDAH

<https://es-es.facebook.com/ADAHMAtdah/>



17 >>

Annexos





Annex I

Acrònims.

Annex II

Definicions.

Annex III

Legislació.

Annex IV

Qüestionari d'intel·ligència emocional.

Annex V

Qüestionari d'orientació professional IAC.

Annex VI

Metodologies i recursos per a una educació inclusiva.

Annex VII

Orientacions generals per a les famílies.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Annex I: Acrònims

ACI	Adaptació curricular individualitzada no significativa.
ACIS	Adaptació curricular individualitzada significativa.
AD	Atenció a la diversitat.
DO	Departament d'Orientació.
DSM5	Manual de diagnòstic psiquiàtric.
DUA	Disseny universal d'aprenentatge.
PADIE	Pla d'atenció a la diversitat i inclusió educativa.
PAP	Pla d'atenció personalitzat.
PAT	Pla d'acció tutorial.
SEAFI	Servei d'atenció a la família i infància.
SPE	Servei psicopedagògic escolar.
SSM	Serveis socials municipals.
TDAH	Trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat i impulsivitat.
UPCCA	Unitat de prevenció comunitària en conductes addictives.
USMI	Unitat de Salut Mental Infantil.
USMIA	Unitat de Salut Mental Infantil i Adolescent.

Annex II: Definicions

Alteració emocional:

Alteració en la manera en què una persona pensa i sent al llarg d'un període de temps prolongat.

Avaluació psicopedagògica:

Procés de recollida i anàlisi de la informació rellevant, relativa als diferents elements que intervenen en el procés d'ensenyament i aprenentatge per a identificar les necessitats educatives de determinats alumnes que presenten dificultats en el seu desenvolupament personal o desajustos respecte al currículum escolar.

Barreres:

Dificultats o impediments (socials, culturals, actitudinals, materials, econòmics) que dificulten, per exemple, l'accés al sistema educatiu, la permanència en aquest amb qualitat o la transició entre etapes i a la vida adulta.

Clima escolar:

Conjunt de característiques psicosocials d'un centre educatiu, determinat per tots aquells factors o elements estructurals, personals i funcionals de la institució que, integrats en un procés dinàmic específic, confereixen un estil o to peculiar a la institució que condiciona el procés d'ensenyament-aprenentatge.

Comorbiditat:

Consisteix en la presència de més d'un diagnòstic que es dona en una persona simultàniament.

Conductes prosocials:

Comportaments que tenen conseqüències socials positives (p. ex: condolença, cooperació, ajuda, rescat, confortació i generositat).

Cultura escolar:

Conjunt d'actituds, valors, creences compartides i models d'organització de l'escola.

Diversitat:

Característica de la conducta i condició humana que es manifesta en el comportament i la manera de vida dels individus, així com en les seues maneres de pensar, circumstància que es dona en tots els nivells evolutius de la vida i en totes les situacions.

Disseny universal per a l'aprenentatge:

Enfocament que se centra en l'anàlisi del currículum escolar per a explicar les barreres per a l'aprenentatge de l'alumnat. Estableix múltiples formes de representació, d'expressió i de motivació per a aconseguir la inclusió en l'escola.

DSM-5:

Versió 5 del Manual diagnòstic i estadístic dels trastorns mentals de l'Associació Americana de Psiquiatria.

Educació inclusiva:

Educació que garanteix la presència, l'aprenentatge i la participació de tot l'alumnat en condicions d'igualtat.

Ensenyament multinivell:

Conjunt d'adaptacions i estratègies adoptats en l'aula per a tractar de donar resposta als diferents nivells de grup amb la disminució de la necessitat de tindre programes diferenciats.

Exclusió:

Procés de separació de les persones o grups socials dels àmbits socials propis de la comunitat en què es viu, que condueix a una pèrdua d'autonomia per a aconseguir els recursos necessaris per a viure, integrar-se i participar en la societat de la qual formen part.

Hiperactivitat:

Comportament que es caracteritza per activitat excessiva i fora del que és normal per a l'edat.

Inatenció:

Dificultats per a mantindre l'atenció voluntària.

INCLUD-ED:

El projecte INCLUD-ED identifica les estratègies educatives que contribueixen a superar les desigualtats i promouen la cohesió social. Fruit de la seua anàlisi ha sigut el descobriment d'actuacions d'èxit, que han de ser universals i transferibles a diferents contextos. Aquestes actuacions estan basades en l'agrupació heterogènia de l'alumnat i en la participació de les famílies i la comunitat educativa.

Index per a la inclusió (Index for inclusion):

És una guia d'autoavaluació que serveix per a valorar el nivell d'inclusivitat dels centres escolars. L'aplicació d'aquest índex permet iniciar i mantindre un procés continu de millora, en termes d'eliminació o minimització d'aquelles barreres que impedeixen l'aprenentatge i la participació de l'alumnat.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Impulsivitat:

És la predisposició a reaccionar de manera inesperada, ràpida i desmesurada davant d'una situació externa que pot resultar amenaçadora, o davant d'un estímul intern propi de la persona, sense tindre una reflexió prèvia ni preveure les conseqüències de les accions mateixes.

Neurociència:

Ciència que es dedica a l'estudi, l'observació i l'anàlisi del sistema nerviós central de l'ésser humà.

Pla d'atenció a la diversitat i d'inclusió educativa:

Conjunt d'actuacions generals, mesures organitzatives, adaptacions al currículum, suports i reforços que un centre dissenya, selecciona i posa en pràctica per a donar resposta a la diversitat de necessitats de l'alumnat.

Pla d'actuació personalitzat:

Proposta d'actuacions que es deriven de la realització de l'avaluació psicopedagògica i que inclou: competències clau prioritàries per a l'alumne o alumna, proposta de mesures que cal adoptar i organització dels nivells de suport que requereix.

Pla terapèutic:

El pla terapèutic és el document en què s'indiquen les necessitats específiques educatives, sanitàries i socials que presenta l'alumne amb TDAH, els objectius que es proposen, les intervencions i els professionals responsables del suport que se li dispensarà per a poder cobrir-les (tractament clínic, mesures d'atenció a la diversitat), la participació familiar, la temporalització, el registre de seguiment i l'avaluació. I la revisió dels objectius si és procedent.

Trastorns del control dels impulsos i de la conducta:

Conjunt d'afeccions que es manifesten amb problemes en l'autocontrol del comportament i les emocions. El trastorn de conducta es manifesta a través d'un patró repetitiu i persistent de comportament en què no es respecten els drets bàsics d'altres, les normes o regles socials pròpies de l'edat.

Trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat:

Trastorn neurobiològic que afligeix tant adults com xiquets, xiquetes i adolescents. Es descriu com un patró persistent o continu d'intenció i/o hiperactivitat i impulsivitat que impedeix les activitats diàries o el desenvolupament típic.

Annex III: Legislació

- Constitució Espanyola 1978.
- Llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor, de modificació parcial del Codi Civil i d'Enjudiciament Civil.
- Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació, modificada per la Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa, d'Educació. BOE de 10 de desembre de 2013.
- Text refós de la Llei general de drets de les persones amb discapacitat i de la seua inclusió social, aprovat per mitjà del Reial decret legislatiu 1/2013, de 29 de novembre.
- Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa.
- Llei orgànica 8/2015, de 22 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància i a l'adolescència.
- Llei 12/2008, de 3 de juliol de 2008, de la Generalitat, de protecció integral de la infància i l'adolescència de la Comunitat Valenciana.
- Llei 26/2015, de 28 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància i a l'adolescència.
- Decret 131/1994, de 5 de juliol, del Govern Valencià, pel qual es regulen els serveis especialitzats d'orientació educativa, psicopedagògica i professional.
- Decret 233/1997, de 2 de setembre, del Govern Valencià, pel qual s'aprova el Reglament orgànic i funcional de les escoles d'Educació Infantil i dels col·legis d'Educació Primària.
- Decret 234/1997, de 2 de setembre, del Govern Valencià, pel qual s'aprova el Reglament orgànic i funcional dels instituts d'Educació Secundària.
- Decret 108/2014, de 4 de juliol, del Consell, pel qual s'estableix el currículum i es desenvolupa l'ordenació general de l'Educació Primària a la Comunitat Valenciana.
- Decret 87/2015, de 5 de juny, del Consell, pel qual s'estableix el currículum i es desenvolupa l'ordenació general de l'Educació Secundària Obligatoria i del Batxillerat a la Comunitat Valenciana.
- Ordre de 16 de juliol de 2001 per la qual es regula l'atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials escolaritzat en centres d'Educació Infantil (2n cicle) i Educació Primària.
- Ordre de 14 de març de 2005, de la Conselleria de Cultura, Educació i Esport, per la qual es regula l'atenció a l'alumnat amb necessitats educatives especials escolaritzat en centres que imparteixen Educació Secundària.
- Ordre d'11 de novembre de 1994, de la Conselleria d'Educació i Ciència, per la qual s'estableix el procediment d'elaboració del dictamen per a l'escolarització dels alumnes amb necessitats educatives especials.
- Ordre de 15 de maig de 2006, de la Conselleria de Cultura, Educació i Esport, per la qual s'estableix el model d'informe psicopedagògic i el procediment de formalització.



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

- Ordre 1/2016, de 19 de maig, de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives i de la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública, per la qual es regulen les mesures de col·laboració i coordinació sociosanitària en l'àmbit de la protecció integral del menor i s'aprova el nou full de notificació per a l'atenció sociosanitària infantil i la protecció de menors.
- Resolució conjunta d'11 de desembre de 2017, de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport i de la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública, per la qual es dicten instruccions per a la detecció i l'atenció precoç de l'alumnat que pugui presentar un problema de salut mental.

Annex IV: Qüestionari d'intel·ligència emocional

És un qüestionari en què la persona es compara amb si mateixa. En una primera aplicació s'estableix la línia base i després de l'entrenament en tècniques de desenvolupament emocional es torna a aplicar, valorant ítem a ítem, o bé subapartats o apartats.

En les pàgines 129-138 del llibre *Educación emocional* (Blasco et al. 2002) estan descrits cada un dels subapartats.

No és un qüestionari que es transforme en puntuacions, encara que es pot utilitzar per a comparar entre si l'alumnat d'una classe.

Per a fer-ho es pot valorar amb 3 (sempre), 2 (quasi sempre), 1 (de vegades) i 0 (mai).

Els ítems 25, 33, 37 i 39 es puntuen al revés; en aquests casos "sempre" es puntua amb 0 i "mai", amb 3.

Però, sobretot, es tracta de detectar carències emocionals per subapartats o apartats per a, a partir d'ací, establir prioritats en la intervenció.

Nom	Cognoms
Data	

	Alegria	Tristesa	Amor	Còlera	Totes les meues emocions	Cap d'aquestes
1. Sóc capaç de reconèixer en mi.						

Ítems	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Mai
2. Quan em trobe malament sé per quina causa o per qui em sent així.				
3. Per a poder estudiar un tema necessite trobar-me bé.				
4. Abans de prendre una decisió tinc clar quins són els meus objectius i els meus sentiments sobre aquest tema.				
5. Sóc conscient dels meus punts forts i de les meues debilitats.				
6. Quan fracasse en una activitat, pense per què he fallat i així aprenc per a fer front a altres situacions.				

TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Ítems	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Mai
7. Sóc una persona oberta i parle sobre els meus assumptes i sentiments amb altres persones.				
8. El meu sentit de l'humor m'ajuda a resoldre els meus problemes.				
9. Quan tinc un problema l'afronte i el solucione com més prompte millor.				
10. Quan estic en desacord amb un grup de persones, encara que no compartiquen la meua opinió, jo la continue defenent.				
11. Quan algú em pressiona, em retrac.				
12. Intente controlar o regular d'alguna manera el meu comportament impulsiu.				
13. Quan algú em contesta brusquement, em sent molt enutjat.				
14. Quan tothom està nerviós, jo també em pose nerviós o nerviosa.				
15. Quan presencie una injustícia, intente impedir-la.				
16. La meua manera d'actuar proporciona confiança als altres.				
17. Quan m'equivoque, admet els meus propis errors.				
18. Quan pense que tinc raó, actue en conseqüència, encara que sàpia que em criticaran per això.				
19. Quan promet alguna cosa, la complisc.				
20. Jo sóc el responsable quan no puc assolir els meus objectius.				
21. Pose cura quan duc a terme les meues tasques escolars.				
22. Quan estude algun tema nou, m'agrada consultar-lo en llibres o revistes i preguntar a altres persones.				
23. Per a resoldre els problemes preferisc les solucions convencionals.				
24. Preferisc assumir riscos per a viure situacions noves.				
25. Em costa molt adaptar-me als canvis.				
26. En determinades ocasions solc expressar opinions diferents depenent de la classe de gent que tinga davant.				
27. Sé distanciar-me del meu punt de vista i posar-me en el lloc de l'altra persona.				
28. Quan emprenc una tasca, m'esforce al màxim encara que no hi haja ningú que em veja ni que em supervise.				
29. Els reptes em motiven per a esforçar-me a superar-los.				

Ítems	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Mai
30. Quan he de dur a terme una tasca i la informació que tinc sobre aquesta és incompleta, em dedique a buscar la informació necessària per a exercir-la millor.				
31. Quan acabe de fer una tasca, en sé més que abans de començar.				
32. No m'importa eixir perdent si això beneficia el grup.				
33. No m'agrada que em donen ordres, encara que siguin necessàries perquè el grup assolisca les seues metes.				
34. Per a prendre una decisió, em guie pels valors del meu grup.				
35. No deixi passar les oportunitats.				
36. Encara que m'esforce al màxim, si no assolisc tots els meus objectius, em sent culpable.				
37. Preferisc no canviar les meues rutines quan duc a terme una tasca.				
38. M'agrada animar la gent per a fer coses noves.				
39. Quan decidisc aconseguir un objectiu tope amb alguna cosa que m'impedeix aconseguir-lo.				
40. Tinc plena confiança en les meues habilitats per a obtindre èxit.				
41. Quan tope amb un contratemps, pense que sóc jo el que està fallant.				
42. Quan els meus amics o amigues em conten els seus problemes, els escolte atentament.				
43. Quan els meus amics o amigues em conten els seus problemes, sóc capaç de posar-me en el seu lloc.				
44. Ajude els meus amics o amigues tenint en compte el que necessiten i el que senten.				
45. Un amic o amiga ha fet un gran esforç en l'estudi d'una assignatura per a poder-la aprovar. Quan ho aconsegueix, me n'alegre i el/la felicite.				
46. Ajude un amic o una amiga quan ha de preparar l'examen d'una matèria en què té dificultats.				
47. Estic disposat a regalar als meus amics o amigues coses que els agraden.				
48. Procure que els meus amics o amigues es troben a gust amb mi.				
49. Quan veig algú que té un problema o dificultat, l'ajude sense que m'ho demane.				



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Ítems	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Mai
50. Els meus amics o amigues confien en mi gràcies al meu esforç.				
51. Respecte la gent, amb independència de les seues característiques personals.				
52. Respecte altres visions del món diferents de les meues pròpies.				
53. Sóc capaç de tindre amics de diferents cultures.				
54. Tinc la capacitat de respondre davant d'actituds intolerants.				
55. Puc reconèixer en un grup qui és la persona líder.				
56. Identifique les principals organitzacions socials que hi ha.				
57. Sé que les opinions de les persones depenen de la influència que sobre aquestes exerceixen la televisió, la ràdio, la premsa, etc.				
58. Comprenc com es troba estructurada una determinada organització com, per exemple, un equip de futbol.				
59. Quan em plantege aconseguir alguna cosa, busque totes les possibilitats fins que l'aconseguisc.				
60. Si he de parlar a la classe o a un grup d'amics o d'amigues, aconseguisc que em presten atenció.				
61. Davant d'una discussió amb amics o amb amigues que tenen opinions diferents intente que s'arribe a un consens.				
62. Si em demanen que faça un resum d'alguna cosa que he escoltat, puc fer-ho amb claredat i precisió.				
63. Sé identificar el que senten els altres i també comunicar els meus sentiments.				
64. Quan tinc un problema amb algú, li ho dic i intentem parlar-ne per a resoldre'l.				
65. Quan escolte els problemes d'algú, se m'ocorren possibles solucions.				
66. Si rep un elogi d'algú, crec que hi ha alguna cosa amagada darrere.				
67. Si algú m'agradeix, intente comprendre els motius que l'han portat a actuar així.				
68. En una reunió quan dues parts discuteixen, intente fer de mediador/a.				
69. Si tinc diferències amb una persona coneguda, em dirigisc a aquesta i li les plantege directament.				
70. Quan cal solucionar un problema, pense que el més important és que tothom quede satisfet.				

Ítems	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Mai
71. Sóc capaç d'organitzar i motivar un grup de companys/es per a dur a terme activitats o tasques.				
72. Davant de situacions que requereixen decisions ràpides prenc la iniciativa.				
73. Solc coordinar grups de treball.				
74. Les altres persones s'identifiquen amb els meus comportaments, valors i objectius.				
75. Davant de qualsevol dubte o problema, prenc la iniciativa per a solucionar-los.				
76. Procure afavorir els canvis en el meu entorn tot fomentant una actitud positiva.				
77. Tinc la tendència a adoptar decisions creatives i procure que els altres segueixen les meues idees.				
78. Influïsc en les persones perquè adopten una actitud positiva davant dels canvis.				
79. Em sent a gust tractant amb la gent.				
80. M'agrada treballar en grup.				
81. En el meu temps lliure busque la companyia d'altres persones.				
82. Als meus companys o companyes els considere els meus amics o amigues.				
83. Pense que l'assoliment de metes grupals contribueix a millorar la relació en el grup.				
84. Em preocupe perquè fluisca la informació en el grup per a resoldre problemes.				
85. Quan sorgeix algun conflicte, tracte d'identificar els motius que l'originen i buscar-ne solucions.				
86. Solc contribuir a impulsar la col·laboració entre els companys o companyes i a una millora del clima grupal.				
87. Valore decisions creatives que generen acord i comprensió entre les persones del grup.				
88. Tracte de despertar la motivació de les persones per a l'assoliment dels objectius del grup.				
89. Em preocupen les relacions interpersonals, l'intercanvi, el coneixement i el respecte mutu per a aconseguir una bona cohesió grupal.				
90. M'interesse per facilitar un clima grupal en què es promoga la participació entre els integrants d'aquest i on es reconeguen i valoren les oportunitats de tots i totes.				



TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

ÍTEMS	VALORACIÓ
1. AUTOCONSCIÈNCIA	
1.1 Consciència emocional (ítems 1-4).	
1.2 Valoració adequada de si mateix (ítems 5-7).	
1.3 Confiança en si mateix (ítems 8-11).	
2. AUTOREGULACIÓ	
2.1 Autocontrol (ítems 12-14).	
2.2 Confiabilitat (ítems 15-18).	
2.3 Integritat (ítems 19-21).	
2.4 Innovació (ítems 22-24).	
2.5 Adaptació (ítems 25-27).	
3. MOTIVACIÓ	
3.1 Motivació d'assoliment (ítems 28-31).	
3.2 Compromís (ítems 32-34).	
3.3 Iniciativa (ítems 35-38).	
3.4 Optimisme (ítems 39-41).	
4. EMPATIA	
4.1 Comprensió dels altres (ítems 42-44).	
4.2 Desenvolupament dels altres (ítems 45-46).	
4.3 Orientació cap al servei (ítems 47-50).	
4.4 Aprofitament de la diversitat (ítems 51-58).	
5. HABILITATS SOCIALS	
5.1 Influència (ítems 59-62).	
5.2 Comunicació (ítems 63-66).	
5.3 Maneig de conflictes (ítems 67-70).	
5.4 Lideratge (ítems 71-74).	
5.5 Catàlisi del canvi (ítems 75-78).	
5.6 Establiment de vincles (ítems 79-82).	
5.7 Col·laboració i cooperació (ítems 83-86).	
5.8 Capacitats d'equip (ítems 87-90).	

Annex V: Qüestionari d'orientació professional IAC (Daniel Torregrosa i Vicente Bueno)

És un qüestionari que consta de 90 ítems, distribuïts en 3 grups de 30 ítems.

No es necessiten més de 30 minuts per a omplir-lo i aporta informació útil per a la reflexió sobre els interessos, les aptituds i les qualitats, orientats cap a les professions.

Qüestionari IAC 2018

A continuació es presenten 30 interessos. Has de marcar els 10 amb els quals més t'identifiques.

1	Conèixer gent nova.	
2	Convèncer els altres.	
3	Saber oferir allò que la gent vol.	
4	Tindre cura de les persones.	
5	Desmuntar i muntar objectes.	
6	El medi ambient.	
7	El treball manual.	
8	El treball metòdic i organitzat.	
9	Estudiar les noves tecnologies.	
10	Fabricar o construir objectes.	
11	Gestionar assumptes generals.	
12	Informar la gent.	
13	Instal·lar, reparar.	
14	La concepció gràfica i el disseny.	
15	La promoció d'idees o maneres d'expressió artística.	
16	Les arts i els oficis artístics.	
17	Les plantes i els animals.	
18	Llegir temes de salut.	
19	Els treballs tècnics i informàtics.	
20	Negociar.	
21	Nous productes i serveis.	
22	Oferir bons serveis al públic.	
23	Reparar.	
24	Solucionar els problemes.	
25	Tasques rutinàries.	
26	Treballar amb aparells audiovisuals.	
27	Treballar amb eines i màquines.	
28	Treballar amb material tècnic.	
29	Treball a l'aire lliure.	
30	Vendre.	

TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

A continuació es presenten 30 aptituds. Has de marcar els 10 amb els quals més t'identifiques.

1	Actuar ràpidament i bé en cas d'urgència.	
2	Administrar llistes de material i subministraments.	
3	Analitzar dades.	
4	Analitzar els problemes i trobar solucions.	
5	Aplicar coneixements tècnics.	
6	Controlar instruments de mesura.	
7	Coordinar i organitzar activitats.	
8	Donar instruccions.	
9	Descriure idees.	
10	Efectuar estudis de mercat.	
11	Elaborar estratègies de màrqueting.	
12	Escoltar per a comprendre.	
13	Estudiar productes i serveis nous.	
14	Avaluar la qualitat de la producció.	
15	Avaluar problemes mecànics.	
16	Expressar-se clarament i amb precisió.	
17	Llegir plànols i pressupostos.	
18	Mesurar i estimar.	
19	Pensar de manera creativa.	
20	Planificar i organitzar.	
21	Preparar i presentar factures.	
22	Presentar exposicions i demostracions.	
23	Reparar màquines.	
24	Respectar el que agrada i desagrada dels altres.	
25	Tindre entrevistes per a resoldre un problema.	
26	Treballar amb xifres.	
27	Utilitzar aparells i instruments tècnics.	
28	Utilitzar l'ordinador.	
29	Utilitzar eines elèctriques i manuals.	
30	Utilitzar programes informàtics generals.	

A continuació es presenten 30 qualitats. Has de marcar els 10 amb els quals més t'identifiques.

1	Coneixements generals amplis.	
2	Atenció al detall.	
3	Bona coordinació oculomanual.	
4	Capacitat de conservar la calma en situacions crítiques.	
5	Escenificar.	
6	Funcionar amb estrès.	
7	Respectar els terminis.	
8	Treballar sota pressió.	
9	Finalitzar una tasca.	
10	Capacitat per a fer jornades de treball llargues.	
11	Concentrar-se.	
12	Dur a terme treballs manuals difícils.	
13	Col·laboració.	
14	Competitivitat.	
15	Constància en la qualitat del treball.	
16	Cortesia.	
17	Creativitat.	
18	Eficàcia i precisió.	
19	Empatia i sensibilitat.	
20	Energia i resistència.	
21	Estimació de formes, quantitats i mesures.	
22	Expressió artística.	
23	Habilitat en el treball manual.	
24	Minuciositat.	
25	Do de gentes.	
26	Observació de detalls.	
27	Ordre i constància.	
28	Paciència.	
29	Percepció del caràcter de les persones.	
30	Resistència psíquica.	

S'han agrupat les activitats econòmiques en 10 grans grups. A cada grup corresponen 3 ítems d'interessos, 3 d'aptituds i 3 de qualitats.

En la taula següent es marcaran els ítems triats en el qüestionari i s'hi pot visualitzar el perfil professional de l'alumne o alumna pel que fa als àmbits professionals.

TDAH. Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Àmbits professionals	Interessos			Aptituds			Qualitats		
Administració.	8	11	22	51	56	60	71	73	87
Agricultura i recursos naturals.	6	17	29	35	50	59	62	70	88
Activitats artístiques i recreatives.	14	15	16	39	49	52	65	77	82
Informació i comunicació.	9	19	26	33	46	58	61	67	86
Comerç i vendes.	2	20	30	40	41	42	68	74	89
Construcció i oficis.	7	13	28	47	48	57	63	81	83
Fabricació industrial.	10	25	27	36	38	44	69	75	84
Hostaleria i turisme.	1	3	12	37	43	54	66	76	85
Manteniment, reparació i subministraments.	5	21	23	32	45	53	72	78	80
Salut, educació i serveis socials.	4	18	24	31	34	55	64	79	90

Annex VI: Metodologies i recursos per a una educació inclusiva¹

Metodologies i recursos	Descripció
Aprentatge autònom.	La iniciativa és de l'alumnat pel que fa a què necessita aprendre, què vol aconseguir, de quins recursos disposa, a partir de quines estratègies i com avaluarà els resultats del seu aprenentatge. El tema dels recursos disponibles és bastant delicat en aquesta tècnica, ja que la intervenció del professor és necessària. Les estratègies més indicades són els mapes conceptuals, d'idees, de jerarquies, esquemàtics, semàntics i quadres comparatius.
Aprentatge per descobriment.	L'alumne ha de ser estimulat a descobrir els conceptes i les seues relacions, exposar els seus punts de vista per a adaptar-los al seu esquema cognitiu.
Aprentatge per projectes.	L'aprenentatge per projectes és una estratègia en si mateixa que permet a l'alumnat veure les connexions entre les diferents disciplines. Pel que fa a l'avaluació, aquesta estarà determinada per l'assoliment de l'objectiu establert prèviament. Li permet transformar la informació en coneixement i aplicar-lo per a resoldre problemes.
Aprentatge per tasques.	Resulta fonamental per al desenvolupament de les competències bàsiques i consisteix en el fet que les activitats han d'estar organitzades i enllaçades entre si. Les tasques són seqüències didàctiques organitzades per a ajudar els alumnes a aconseguir la realització d'una activitat complexa relacionada amb diferents àrees del coneixement i amb la seua experiència vital.
Centres d'interés.	Els interessos parteixen de l'alumne i poden ser personals, socials o propis del currículum. Amb l'organització del currículum d'aquesta manera, es poden utilitzar altres metodologies complementàries com, per exemple, l'aprenentatge per tasques.
Ensenyament multinivell.	En el qual s'atén la diversitat en l'aula possibilitant continguts i activitats d'acord amb el nivell de competència curricular divers de cada alumne o alumna. Es basa en la multiplicitat de les formes d'aprendre o estils d'aprenentatge en el desglossament d'activitats en diferents nivells creixents en complexitat i en les formes d'avaluació variades. Permet la integració d'aptituds, interessos i qualitats diferenciats de l'alumnat, tant per a projectes en grup com individuals.
Grups interactius.	Utilitzen el diàleg com a base i requereixen una organització flexible de l'aula utilitzant grups heterogenis tutelats per una persona adulta. Els recursos per a aquest tipus d'aprenentatge els proporciona l'alumnat en la seua diversitat d'experiències que cal gestionar adequadament. Quan millor aprén una cosa l'alumnat és quan ho explica o quan li ho explica algú que ho ha entès molt recentment perquè encara recorda les estratègies que ha utilitzat.
Tallers d'aprenentatge.	Són espais on es fan activitats cada vegada més difícils en què l'alumnat a partir d'experiències i manipulacions coneix diferents tècniques i procediments per a després poder-los utilitzar de manera individual. Estarà lligat als recursos disponibles al centre i als interessos i qualitats de l'alumnat. Pot estar complementat amb la col·laboració d'organitzacions musicals de l'entorn.
Treball cooperatiu.	És un enfocament en què els o les alumnes aprenen ajudant-se en equips reduïts. Permet que l'adquisició de coneixements siga compartida a partir de la interacció i cooperació entre els membres del grup, per la qual cosa resulta molt positiu per a un alumnat divers. El docent ha de tindre previst el procediment per a l'obtenció d'un resultat concret i el material didàctic per a realització del treball en les etapes del treball.



TDAH. Trastorno de Déficit de Atención e Hiperactividad

Una **GUIA** per a
la **COMUNITAT EDUCATIVA**

Metodologies i recursos	Descripció
Tutoria entre iguals.	Els alumnes per parelles treballen en un programa planificat pel professor de manera que un alumne ensenya l'altre. Proporciona oportunitats d'aprenentatge per als dos alumnes, sempre que dissenyem una interacció en què tots aprenen a partir de les diferències entre els dos components de la parella.
Clip.	Un alumne o alumna ha d'exposar durant 3 minuts als seus companys o companyes un tema, elegit entre uns quants, després dels quals ha de respondre a les preguntes que li facen.
Contracte pedagògic.	És un acord negociat entre docent i alumnat per a aconseguir uns aprenentatges des del treball autònom.
Elecció d'activitats.	L'alumne o alumna tria aquelles activitats que millor s'adapten al seu estil d'aprenentatge, les seues característiques i les seues necessitats, entre les que el o la docent li proposa. La proposta d'activitats ha d'estar graduada tant en dificultat com en intensitat; per exemple, un mateix exercici però amb formulacions diferents per a resoldre'l. L'estratègia d'organització que suposa imposar una estructura als continguts d'aprenentatge, de manera que es divideixen en part i s'hi identifiquen relacions i jerarquies, com ara resum, esquema, mapes conceptuals o xarxes semàntiques.
Entrevista.	Un alumne o alumna fa una sèrie de preguntes a una persona amb la intenció conèixer les seues opinions, els seus coneixements o les seues actituds. Pot ser estructurada amb preguntes tancades, semiestructurada amb algunes preguntes tancades o lliure segons es desenvolupa l'entrevista.
Estudio de casos.	El alumnat a partir de unos datos o hechos realizará un estudio de los mismos, analizando sus causas y consecuencias, la implicación de las personas, así las posibles decisiones que se puedan tomar.
Gradació de les activitats.	Permet adaptar elements del currículum amb la finalitat d'atendre les necessitats de l'alumnat, sobretot en els continguts procedimentals, per mitjà d'una graduació de les activitats pel que fa a la complexitat que presenten. Està especialment indicada per a estratègies de càlcul, tractament de la informació i resolució de problemes.
Ideawriting.	Amb aquesta s'afavoreix la creativitat grupal per a aprofundir i explorar el significat d'idees. És particularment útil per a especificar idees generals sorgides de la interacció grupal.
Joc de rol.	Permet tindre un coneixement i actituds diferents de la pròpia, així com la capacitat per a resoldre problemes sota diferents punts de vista.
Panell.	Facilita en l'alumnat el pensament crític davant de la informació aportada per diferents experts amb diversos punts de vista sobre un mateix tema.
Simulació.	Es posa a la disposició de l'alumnat un model simplificat, més o menys ajustat a la realitat, perquè l'observe, el valore i establisca les diferents decisions que es puguin prendre.
Tecnologies de la informació i la comunicació.	Consisteix en la utilització d'ordinadors, dispositius mòbils o altres instruments a l'abast del docent que li facilite algunes tasques de la seua tasca com a professor o professora. Cal tindre en compte tant l'elecció de les TIC com l'ús que se'ls assigne. Són imprescindibles per a l'aprenentatge autònom.

.....
¹ La informació que es presenta a continuació és totalment orientativa. A més, algunes de les propostes que es relacionen poden ser combinades a criteri del professorat amb la finalitat de facilitar l'aprenentatge.

Annex VII:

Orientacions generals per a les famílies

És un trastorn que es dona en la infància o l'adolescència, i que es manifesta per dos grups de símptomes:

- Dificultats per a mantindre l'atenció voluntària.
- Hiperactivitat/impulsivitat.

Què és el TDAH?

- No presta prou atenció als detalls o incorre en errors per distracció en les tasques escolars, en el seu treball i en altres activitats.
- Té dificultats per a mantindre l'atenció en tasques o en activitats lúdiques.
- Sovint sembla que no escolta quan se li parla directament.
- Té dificultats per a organitzar-se en tasques i activitats.

Símptomes d'hiperactivitat i impulsivitat

- Mou en excés mans o peus o bé es "remou" en el seient.
- Sovint abandona el seu seient en classe o en altres situacions en què s'espera que s'estiga assegut.
- Corre o salta excessivament en situacions en què és inadequat fer.
- Té dificultats per a jugar o dedicar-se tranquil·lament a activitats d'oci.
- Sovint està en marxa o sol actuar com si tinguera un motor.

Símptomes de desatenció

- Li disgusta dedicar-se a tasques que requereixen un esforç mental sostingut (com ara treballs escolars o domèstics).
- Sovint extravia objectes necessaris per a tasques o activitats (p. ex., joguets, exercicis escolars, llapis, llibres o eines).
- Es distrau fàcilment per estímuls irrellevants.
- És deixat/ada en les activitats diàries.



- Parla en excés.
- Sovint precipita respostes abans d'haver acabat les preguntes.
- Té dificultats per a guardar torn.
- Interromp en les activitats d'altres (p. ex., s'entremet en converses o jocs).

Com es diagnostica el TDAH?

El diagnòstic del TDAH es basa en l'estudi del comportament. Només es pot determinar de manera fiable si es valora la intensitat de la conducta hiperactiva-impulsiva o el dèficit d'atenció, i es confirma que aquests símptomes no són propis de l'edat i produeixen un nivell de desadaptació important a casa o a l'escola.

A pesar que actualment hi ha a disposició de tothom informació exhaustiva del trastorn, valga com a exemple la quantitat de pàgines que hi ha en Internet, el diagnòstic l'ha de fer un professional després de valorar la informació de l'alumne o alumna en diversos contextos.

A l'escola, els serveis d'orientació tenen la funció de detectar i interviure amb aquest alumnat a través de les diferents mesures d'atenció a la diversitat disponibles. En aquesta intervenció es preveuen orientacions dirigides al professorat i als pares de l'alumne o alumna.

En qualsevol cas, la valoració diagnòstica clínica és imprescindible. La prescripció i el control de la medicació oportuna, si calguera, correspon a Sanitat.



El diagnòstic del TDAH requereix un estudi clínic de la conducta en diferents ambients, especialment la família i l'escola.



Què és i què no és el TDAH?

ÉS

És un trastorn que:

- Afecta la capacitat d'atenció voluntària i, per tant, pot originar dificultats en l'aprenentatge i el rendiment escolar.
- Pot presentar una activitat excessiva i impròpia en algunes situacions.
- En alguns casos presenta falta de control i impulsivitat.

NO ÉS

- Discapacitat intel·lectual.
- Dificultats d'aprenentatge originades per factors com ara falta d'oportunitats d'aprenentatge o per factors socioculturals.
- Un xiquet o xiqueta malcriat que no compleix les normes.
- Una persona que actua de manera deliberada per a molestar els altres.

Moltes vegades la família de xiquets i xiquetes amb TDAH pateixen injustament les crítiques reiterades de veïns, amics i el professorat per la falta de control de la conducta o el mal rendiment escolar dels seus fills. El seu comportament sembla semblant al dels xiquets i xiquetes malcriats. No obstant això, cal tindre molt present que aquest comportament no és degut a una manca de control i disciplina en l'ambient familiar.

Algunes orientacions útils

- És molt important mantindre una rutina diària. Només en casos excepcionals s'han d'alterar els horaris establits (dormir, jugar, deures, etc.).
- Les normes han de ser consistents i clares, han de seguir sempre el mateix criteri i han de ser consensuades entre els pares i mares.
- Les ordres i instruccions hauran de ser clares i donar-se una sola vegada, de manera directa i amb el to adequat i l'actitud adequada.
- La família procurarà millorar l'autoestima del xiquet o xiqueta valorant els seus assoliments per molt xicotets que siguin.
- Convé comprovar quines són les tasques que millor du a terme el xiquet o xiqueta, a fi d'estimular-les i procurar-ne la repetició intercalant-les amb aquelles que li suposen dificultats.
- Premis i castics: el castic físic està totalment contraindicat ja que genera agressivitat, excitació i culpa:
 - Davant d'un comportament inadequat (enrabiades, actes agressius, etc.), utilitzar la tècnica del *temps fora*.
 - No forcejar amb ell o ella.
 - Valorar i recompensar sempre les conductes positives o adequades (elogis, carícies, somriures, etc.) perquè compregui que el seu bon comportament li proporciona el reconeixement i l'aprovació dels altres.

El paper important de la família



Col·laboració en tasques de l'escola

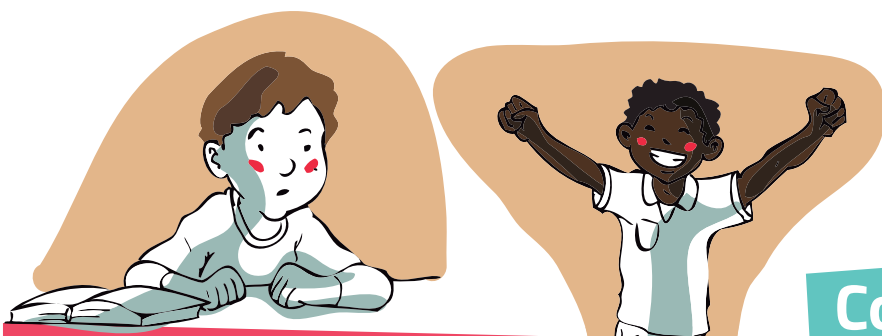
- Utilització de l'agenda per a millorar l'organització personal i al mateix temps la comunicació escola-família.
- Tindre ordenat i organitzat el seu espai de treball (donar un temps diari si cal).
- Evitar distractors.
- Supervisió freqüent per part de l'adult.
- Organitzar els horaris i posar-los en un lloc visible.
- Reforç positiu i familiar: elogiar treball i assoliments.



Utilització d'autoinstruccions

A casa cal seguir exactament els mateixos passos que a l'escola per a fer les tasques escolars; aquest seria un exemple de com aplicar les autoinstruccions:

1. Abans de fer res dic o pense tot el que veig.
2. Què és el que he de fer?
3. Com ho he de fer?
4. Recordaré i diré en alt o en veu baixa: "he d'estar molt atent/a i veure totes les possibilitats de resposta".
5. Avaluaré el resultat i diré:
 - Si és correcte: "m'ha eixit bé!, estupend!".
 - Si no és correcte: "vaja!, per què m'ha eixit malament? He d'analitzar en quin pas he fallat. Ara que ho sé, la pròxima vegada m'eixirà millor".



Com millorar l'atenció?

Les instruccions han de ser breus, clares i concises, i s'ha de mantindre el contacte visual amb el xiquet o xiqueta. Podem demanar-li que repetisca la instrucció en veu alta i comprovar d'aquesta manera que ho ha entés bé.

Per a ajudar-lo a centrar-se de manera voluntària en una tasca —conte, deures escolars, etc.—, es pot utilitzar un rellotge o cronòmetre, perquè pugui ser conscient del temps que es pot centrar.

Utilitzar les autoinstruccions, tal com s'ha descrit anteriorment en les situacions en què es requereix mantindre l'atenció de manera voluntària.

Com millorar el comportament?

- És molt important que a casa hi haja ambient i clima tranquil.
- Definir i consensuar les normes i explicar les conseqüències de l'incompliment d'aquestes.
- Recordar sovint les normes, però sense cansar ni atabalar.
- En situacions concretes que puguen ser problemàtiques, eixir fora, anar a visitar uns amics, etc., fer que el xiquet o xiqueta explique i recorde les normes concretes d'aquestes situacions.
- Evitar frases fetes i valorar positivament la situació concreta.
- Reforçar aquells punts forts en què destaque el xiquet o xiqueta.
- Aplicar premis per a reforçar el comportament adequat abans que recórrer al castic.

Com millorar la hiperactivitat i la impulsivitat?

Convé acordar un senyal a manera de gest per a indicar que el comportament és inadequat i que ha de parar.

La indicació anterior només s'ha de fer quan l'excés d'activitat molesta altres persones i no convé utilitzar-la de manera continuada, ja que en aquests casos no resulta efectiva.

Davant d'un comportament inadequat, convé proposar una altra activitat alternativa que implique moviment i activitat física.

Utilitzar reforç positiu i premis en les situacions en què el comportament és adequat.

